

Núm. 855

OCTUBRE 2004

4 €

MUNTANYA

COL·LECCIÓ

GUIES DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

COLLSACABRA

GUIA D'EXCURSIONS

ÀNGELS MORELL I FINA
JOSEP NUET I BADIA

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Volum 19 de la col·lecció de Guies del Centre Excursionista de Catalunya

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Ausiàs Marc, 92-98. 08013 Barcelona

Tel. 93 245 03 03

Veb: pamsa.com

Novetat

MUNTANYA

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Club Alpí Català

Entitat declarada d'utilitat pública

SUMARI

Any CXXVII, Vol. 107, Núm. 855, Octubre 2004

Redacció, administració i publicitat:
Paradís, 10 pral. 08002 Barcelona,
tel. 93-315 23 11, fax 93-315 14 08,
adreça electrònica: cec@cec-centre.org,
web:www.cec-centre.org

Director: Ferran Alexandri
(A/e: ferran@alexandri.jazztel.es)

Secretari: Joaquim Bordons
Consell de redacció: Francesc Beato,
Jordi Bernat, Joan Campañà,
Joan Jover, Josep M. Panareda,
Núria Pesarrodonà, Josep M. Sala.

Corrector lingüístic:

Eulàlia Nuet i Badia

Cartògraf i dibuixant:

Armand Ballart

Dissenyador i maquetador:

Josep Nuet i Badia

Publicitat: Adolf Garcia, Exclusives
Publicitàries, tel. i fax. 93-237 95 01

Fotomecànica: Sorrosal, SA.

Impressió: IMGESA, Alarcón, 138.
08930 Sant Adrià de Besòs

Dipòsit legal: B. 545 - 1958
ISSN: 0212 - 2111

Preu d'aquest exemplar: 4 euros (IVA inclòs)

Preu de la subscripció anual: 22 euros

(IVA inclòs) (sis exemplars).

A l'estranger: 32 euros

Comanda de números endarrerits a la redacció de la revista.

La revista MUNTANYA és membre de

A.P.P.E.C
ASSOCIACIÓ
DE PUBLICACIONS
PERIÒDIQUES
EN CATALÀ

Els articles publicats a MUNTANYA expressen l'opinió dels seus autors. La revista MUNTANYA, editada pel Centre Excursionista de Catalunya es publica sense cap finalitat lucrativa. El ©copyright dels articles, tant de la part literària com de les il·lustracions, és propietat dels autors respectius. Per tant, és absolutament prohibit la reproducció total o parcial, per qualsevol sistema, dels articles de la revista MUNTANYA sense permís escrit dels propietaris del copyright.

Portada: El campament d'altura de l'Illimani, al Nido de Cóndores a 5.600 metres.

Fotografia de Jordi Domènech Parés

Editorial: Escriure 178

Tour de la Barguillère (1),
per Joan Puras i Rexach 179

Un passeig pel cor de la Tramuntana.
Ascensió al puig des Teix pel camí de s'Arxiduc,
per Carles Claraco Anguera 184

Estada del CADE als Andes bolivians,
per Jordi Domènech Parés 189

D'una anada a Creta,
per Josep M. Sala i Albareda 196

Història del paratge dels Reguerons
(Viladecans - Baix Llobregat),
per Andrés Valverde, Josep Maria Seguí,
Rafael del Hoyo i Valentí González 203

El cicle d'excursions Joan de Serrallonga,
bandoler i mite (1),
per Xavier Junquera i Segarra 208

Excursió al Port d'Arnes,
per Jordi Lluch Puig 214

Vies d'escalada,
a cura d'Armand Ballart 216

Notícies, llibres & mapes 218

Normes de publicació de MUNTANYA

Els autors que vulguin publicar els seus treballs a la revista MUNTANYA han de tenir present el següent:

Els articles cal que siguin inèdits i escrits correctament en català, en suport magnètic o en el seu defecte a màquina. Se'n presentarà una còpia en paper a doble espai en fulls de mida DIN A4, deixant uns marges d'un parell de centímetres. Els articles, d'un màxim de sis fulls, negociables, aniran encapçalats pel títol que l'autor proposa i portaran a continuació el nom dels autors. No portaran notes a peu de pàgina.

Els peus de les il·lustracions i el nom de l'autor aniran escrits a part, precedits

d'un número que es repetirà a la fotografia o dibuix corresponent.

Per a facilitar la correcció dels originals, no utilitzeu el subratllat en els textos que vulgueu publicar. Tampoc no utilitzeu codificacions ni lletres diferents en els arxius informàtics.

Els mapes, dibuixos i gràfics haurien de ser dibuixats correctament amb tinta xinesa sobre paper blanc o en format digital (CDR o AI).

Les fotografies, en nombre de sis a dotze per article, en diapositives, còpies de paper color o blanc i negre brillant o format digital (JPG o TIFF amb resolució de 300 ppp i una mida mínima de 150x100 mm), cal que siguin ben exposades i amb bona definició.

Escriure

Els continguts d'aquesta revista són el resultat de les col·laboracions escrites de persones, la majoria d'elles socis del Centre Excursionista de Catalunya, que han traslladat al paper les seves experiències i vivències fent activitats excursionistes, pirinenques, alpines, o també de recerca més o menys profunda en els camps de la història, la geologia, la botànica, etc.

Històricament, l'aportació dels socis del Centre al coneixement de les muntanyes del món i dels nostres paisatges ha estat determinant a l'hora de poder afirmar que la tasca ininterrompuda de la nostra entitat com a divulgadora del fet excursionista en la seva expressió més concreta i àmplia, està considerada encara avui com un element important per a tot treball que desitgi pouar en aspectes específics o generals dels resultats de les activitats realitzades per excursionistes i alpinistes que, a més, han estat amatents a escriure les seves percepcions i a documentar-les amb fotografies o dibuixos, i que ha permès establir un contínuum d'informació des de finals del segle XIX, abastant, doncs, totes les diferents visions que s'han anat produint al llarg del temps dels fets geogràfics, socials o esportius gràcies a la informació transmesa en les nostres

publicacions, especialment en el *Bulletí* a partir del 1891 i en la revista *Muntanya* des de 1970.

Avui aquest treball se segueix fent per mitjà de la revista *Muntanya*, la que teniu a les mans, en la qual cada dos mesos es publiquen els articles i col·laboracions que s'originen en les activitats dutes a terme pels seus autors o en els treballs d'estudi equivalents. La revista pretén ser el reflex fidel de totes les activitats de les seccions de la casa, més que no pas un recull d'itineraris o una guia per a sortides futures.

Per tant, si aconseguim reunir en cada número un conjunt equilibrat d'originals de qualitat que expressin, a més de la part descriptiva imprescindible, les impressions i el particular punt de vista de cada autor sobre el que ha vist i viscut, haurem aconseguit el que pretenem: una revista feta pels socis i per als socis que reflecteixi la realitat jove o veterana, esportiva o cultural, que segur que interessarà, com ja ho està fent, i potser encara més, a tots els lectors que reben aquestes sis edicions anuals de *Munta-*

nya fetes amb esforç, professionalitat i màxima il·lusió.

Demanem a tots els nostres lectors, a tots els socis del Centre, que aportin originals a la revista, que escriguin sobre allò que els ha interessat del que han vist i viscut: muntanya, esquí, escalada, ciclisme, geografia, botànica, geologia, art, fotografia, cinema, etc., i que els trametin al director, a fi que *Muntanya* sigui una revista viva i molt actual, i expressi el tarannà esportiu i cultural del que és avui el Centre Excursionista de Catalunya. El nostre equip de la revista ja tindrà cura de donar el toc tècnic i literari a aquells treballs que ho requereixin, amb el consentiment dels autors, òbviament.

El nostre projecte d'entitat cal situar-lo sempre en el punt just d'equilibri entre el nostre passat tan important i el no menys important futur. Cal, per tant, que recuperem les arrels i la memòria d'aquells socis meritoris de finals del XIX que, per obligació estatutària, havien d'escriure un mínim de dos articles l'any que es publicaven al *Bulletí* i que avui dia encara són, com deïem més amunt, un referent important per a l'excursionisme i la il·lustració del coneixement del nostre país i de les nostres muntanyes.

Tour de la Barguillère (1)

Joan Puras i Rexach

Primera par del tour de la Barguillère és una preciosa volta circular que pot realitzar-se en tres jornades recorrent una vall del País de Foix en ple prepirineu occità. Una travessada per a gaudir de noves sensacions i de la pràctica dolça de l'excursionisme.

A l'altra banda dels Pirineus, i abans de les vastes planúries de la França meridional, es troba una gran franja de transició rica en contrastos i de bellesa molt singular. Són les serralades prepirinenques franceses, entrelaçades en una especial orografia que els configura una original harmonia. De vegades amb verdor i humitat, d'altres amb sequedat i calidesa, aquestes contra-

des presenten tothora un encís especial que cal saber apreciar.

Recórrer-les sense pressa provoca un goig estimulant que satisfà qualsevol muntanyenc delerós de noves sensacions. Us recomano, i molt especialment, el *tour* de la Barguillère. Aneu-hi, feu-lo, perdeu-vos en els seus intrincats senders i boscos, gaudiu de les seves olors tan diferents, del seu cromatisme tan canviant, de la seva bellesa tan dolçament penetrant. Abandoneu la pressa i el neguit, submergiu-vos en el seu poderós encanteri, deixeu-vos dur pels seus amables corriols. Camineu-hi pausadament i aviat us amarareu de profundes sensacions que us faran gaudir, com en pocs altres llocs, del suggeridor encant de l'excursionisme sense dificultat, de la pràctica dolça de la muntanya.

La Barguillère és una petita vall a tocar de Foix (Foish), al departament francès de l'Arieja. Al nord està limitada per la magnífica talaià del Lion de Caralp, una prominença calcària que brilla sota la llum del sol, recoberta d'alzines que evocuen el paisatge i la sequedat mediterrànies. Al sud la vall queda tancada pel massís de l'Arize, molt més alt, vestit de falgueres i de faigs que cobreixen tot un vessant molt més humit i fred. I, enmig, els petits poblets escampats al fons de la vall per on vagareja plàcidament el riu Arget, ja pròxim a finir a l'Arieja.

Itinerari del Tour de la Barguillère

Mapa IGN TOP 25

2047 ET Labastide de Sérour. Massat
2147 ET Foix. Tarascon sur Ariège

Per dalt del massís de l'Arize. Coll de Razels (1.506 m) i pic de Razels (1.600 m).

El tour de la Barguillère és una preciosa volta circular que pot realitzar-se en tres jornades. La seva longitud total no és excessiva (52 km), però els seus desnivells ja són més importants i ens faran anar més lentament. És practicable tot l'any, llevat d'alguns períodes hivernals especialment rigorosos, quan la neu pot ser una dificultat molt seriosa dalt de les crestes. També la boira representa un perill important dalt dels amples i sinuosos lloms herbosos del massís de l'Arize. En condicions atmosfèriques favorables, és una bellíssima excursió exempta de tot risc. Excepte de perdre'ns, com ja precisarem més endavant.

Bona part del recorregut està senyalitzat amb marques de pintura vermella i groga, i per alguns rètols indicadors. Però, com passa sovint, no n'hi ha o estan molt deteriorades justament en els llocs més perdudors, on més falta fa aquesta ajuda. Per això cal tenir experiència en muntanya i saber-se orientar. I la imprescindible ajuda d'un bon mapa. Són obligats els de l'Institut Geographique National fran-

cès (IGN) a escala 1:25.000, concretament el 2047 ET (Labastide-de-Sérou. Massat) i el 2147 ET (Foix. Tarascon-sur-Ariège). I espero que les explicacions que tot seguit us donaré també us siguin útils per a no perdre-us, però sobretot que serveixin per a engrescar-vos. Els llocs per a dormir els consignaré al final de cada etapa.

Us recomano especialment la tardor per a fer aquesta excursió. La bellesa dels seus colors no té preu.

Primera etapa: coll des Marrous (991 m) – cabana de la Devèze (1.514 m)

Cal que aneu fins a Foix (Foish). La ruta més ràpida i còmoda és per la carretera N-20 de Puigcerdà a Foix, que es deixa fer molt bé. Entreu a la població de Foix (380 m) i traverseu-la tot seguint el bonic passeig principal. Al capdamunt d'aquesta rambla gireu a la dreta i aneu sortint de la població per la D-117. De seguida caldrà que l'abandoneu, just abans de passar

un pont sobre el riu Arget, i que agafeu a l'esquerra la D-17, que en uns vint quilòmetres us durà al coll des Marrous. Aquesta carretera solca tota la vall de la Barguillère, remuntant-la per la riba esquerra del riu Arget, i travessa els petits poblets escampats entre els verds prats. Una forta pujada final us conduirà fins al coll des Marrous, on comença la nostra excursió.

El coll des Marrous és una àmplia collada boscosa i una important cruïlla de camins i pistes forestals. Podeu deixar el cotxe sense cap problema en qualsevol racó. Aquí dalt hi trobareu el preciós alberg des Myrtilles, molt bufó, esplèndidament camuflat en un entorn natural privilegiat. Jo vaig començar aquí l'excursió, però podeu iniciar-la al fons de la vall, en el seu punt més baix (cosa que sembla més lògica) i llavors caldrà que feu nit en aquest alberg. El preu em va semblar una mica car (però segur que l'exquisidesa del local s'ho val) i vaig decidir evitar de pernoctar-hi. L'única manera era començar l'itinerari circular aquí mateix. (Alberg des Myrtilles, tel. 00-33-05-61 65 16 46).

Coll des Marrous (991 m): rètol i marques del nostre *tour*. Després de saludar l'enorme santbernard, amo i senyor d'aquesta collada, i de dissuadir-lo que ens acompanyi muntanya amunt, comencem a caminar cap al sud-oest per una petita pista asfaltada. L'asfalt s'acaba aviat al davant del centre mèdic G. Lafeu per a nens asmàtics. Continuem amunt per un camí, costerut al començament, envoltat de falgueres. Aviat el pendent se suavitza i entrem en un maquíssim bosc de faigs que ens recorda el nostre estimat Montseny. Marques als arbres. Travessem dos petits torrents que humitegen el camí. Anem a desembocar en una petita pista que ens ve per l'esquerra. Som al **coll de la Serre (1.146 m)**. Rètol de fusta amb indicacions. Seguim a la dreta en direcció al coll d'Uscla. La pista planeja i avancem ràpidament. Extensa visió del massís de l'Arize, cap on ens dirigim. Passem per un bosquet de bedolls. Deixem una desviació que baixa a l'esquerra i seguim planers. De seguida arribem a una pista asfaltada. Som al **coll d'Uscla (1.260 m)**. Rètol de fusta i marques del *tour*. Esplanada on deixen el cotxe els caçadors (compte a la temporada de caça! El bosc és molt espès i no hi ha visibilitat).

Creuem la carretera i seguim recte amunt per una pista dolenta que deixem de seguida (marques) per prosseguir cap amunt, per un camí mal traçat entre falgueres, a tocar del bosc. Travessem una zona de bosc per un corriol de forta pujada. Desemboquem en una pista que ve de la dreta. La seguim a l'esquerra, pujant suaument, en clara direcció sud. Aviat tindrem la primera visió del Mont Valier i les muntanyes del Coserans a l'oest. Passem una tanca electrificada per al bestiar i sortim definitivament del bosc. A la nostra esquerra tenim un promontori que ofereix bona visió de l'entorn. Val la pena que hi pugem.

Som al **Cap Long (1.479 m)**. Podem contemplar en tota la seva amplitud el massís de l'Arize, cap on ens dirigim. Davant nostre es presenta tot el llarg llom que puja al Cap du Carmil, el primer cim

d'aquesta serralada. Al seu darrere sobresurt el massís dels Trois Seigneurs (Tres Senhors).

Seguim la nostra ascensió en direcció sud, primer baixant a un ampli coll sense nom (1.460 m) i, tot seguit, remuntant l'herbós llom, que es fa una mica pesat. No ens podem perdre; el camí és molt evident i hi ha marques en algunes pedres solitàries. Passem, quasi sense adonar-nos-en, pel **pic de Fontfrede (1.595 m)**, un abonyegament del llom, i aviat som dalt del primer cim important de la nostra ruta, el **Cap du Carmil (1.617 m)**. Vista esplèndida per totes bandes. El massís dels Tres Senhors, a to-

car, al sud, emergeix amb elegància. Darrere, i de dreta a esquerra, perfectament alineada, la serralada del Pirineu, on destaquen la pica d'Estats (al davant en línia recta) i el Mont Valier (més a la dreta) amb la seva característica paret est. Dalt del Cap du Carmil hi ha un rètol amb el nom del cim, i una empipadora tanca de filferro espinós que ens impedeix moure'ns amb comoditat. Aquest és un cim molt freqüentat perquè és molt accessible per l'oest, des del coll de Péguère (1.375 m), per on passa una carretera asfaltada.

A partir d'aquí el nostre itinerari canvia totalment de caràcter.

A dalt, pujant al Pech de Therme. Al davant, el Serrat de la Pelade (1.701 m) i el Rocher de Batail (1.716 m). El punxegut cim de Le Picou (1.602 m) al darrere. La cabana de La Devèze (1.514 m) a l'esquerra. A baix, el cim del Pech de Therme (1.673 m). Darrere: el pic de Razels (1.600 m) i el Cap du Carmil (1.617 m).

Per dalt del massís de l'Arize. Baixant del Pech de Therme (1.673 m). Al davant: el Serrat de la Pelade (1.701 m), el Rocher de Batail (1.716 m) i Le Picou (1.602 m).

Fins ara tot havia estat pujada, per un bosc més o menys dens, i en una claríssima direcció sud. Des del Cap du Carmil, ja situats dalt del primer cim del massís de l'Arize, el nostre itinerari s'encarà clarament a l'est i anirà cavalcant per tota la llarguíssima i inacabable espinada de l'Arize. Pujarem i baixarem tots els cims i collades que s'aniran succeint en una esplèndida cadència. El paisatge anirà canviant i ens sorprendrà a cada pas. La visió de l'entorn serà magnífica tothora. La llarguíssima aresta que ara tenim al davant, i que recorrerem íntegrament fins al darrer cim, no és gens monòtona ni avorrida. Ben al contrari, és plena d'al·licients a cada pas. Gaudiu-ne amb tranquil·litat.

Així, doncs, iniciem la llarga travessa cap a l'est tot resseguint l'enutjós filferro espinós que ens barra el pas cap al vessant sud. Marques escadusseres en algun pal de la tanca. Però no les necessitem pas. L'itinerari és evidentíssim: cal seguir tota l'estona el fil de l'aresta. Comencem a baixar bruscament per un senderó que aviat se submergeix en un preciós bosc de faigs, que ara arriba fins a la cresta i salta per l'altre cantó. A la tardor és impressionant la catifa de fulles vermelloses que es forma a terra tapant completament el camí. L'empipadora tanca de filferro espinós ha desaparegut. Això ens fa sentir molt millor.

Anem baixant pausadament, gaudint del magnífic bosc. Sense adonar-nos-en, fem via molt ràpidament. Aviat sortim del bosc i arribem a una clariana.

Som al coll de Razels (1.506 m). Tornem a tenir una magnífica visió del massís dels Tres Senhors i del Montcalm (la pica d'Estats resta amagada al darrere, i només se n'aprecia la punteta). Per la nostra esquerra arriba una pista que fineix aquí, just davant les ruïnes de la cabana de Razels, amagades en un petit bosquet esclarissat.

Cal seguir amunt pel lloc d'herba que puja suau. Guanyem altura. El camí gira un xic a l'esquerra tot seguint el lloc pel lloc menys inclinat i travessa una clapa de faigs (marques als arbres). Passat aquest tram boscós, tornem a ser en zona de prats. Sense cap dificultat arribem al cim del pic de Razels (1.600 m), pelat, que sobresurt per damunt d'un mar de faigs de color de cendra (tardor) que l'envolten completament. Una gran fita de pedres corona el cim. A la nostra dreta, molt avall, es veu la carretera i el coll de Port (per on passa el tour del massís dels Tres Senhors).

Mirant la carena on som, s'aprecia perfectament el darrer cim que farem en l'etapa d'avui, un dels més elevats de la nostra excursió, el Pech de Therme. Però encara queda lluny.

Primer cal baixar un bon tros, altre cop per dins del bosc, fins a

un collet (1.497 m). Tornem a trobar, a la dreta, la tanca de punxes i un camí que la ressegueix. Deixem-los i pugem pel lloc fins al Serrat de Sémolous (1.517 m), un cim atapeït de bosc i sense cap vista. Baixem suaument (marques) fins al coll de la Crouzette (1.475 m), el més profund de tota la carena, enmig del bosc. Retrobem a la dreta la desagradable tanca espinosa. A l'esquerra, uns cent metres avall, s'albira una pista. Nosaltres continuem pujant pel lloc emboscats del Serrat du Col de l'Abet (marques).

Aviat sortim a una clariana. Tor-na a aparèixer la filera espinosa. La seguim uns metres fins a arribar al cim del Roc Blanc (1.542 m). En aquest punt deixarem definitivament el bosc i ja no el tornarem a trobar en tota la travessa per dalt del massís de l'Arize: som en una cota massa alta i el bosc no hi arriba. La barrera espinosa fa un angle recte i se'n va muntanya avall per la nostra dreta. Ja no tornarà a aparèixer més en el que resta de travessa.

A partir d'ara comença el rosari de cims pelats, per sobre de 1.600 metres, els més alts i destacats de tot el tour de la Barguillère. I també els que ofereixen millor vista per tots cantons. Baixem una miqueta (collet, 1.538 m) i trobem un pal indicador. Som a la conjunció amb el tour dels Tres Senhors, que a partir d'aquí se superposa al nostre en un petit tram. Ara iniciem una forta pujada per pronunciats pendents d'herba, sempre en direcció est. El camí flanqueja per la dreta el proper cim i se l'estalvia, tot tallant cap al collet següent. Però si fa bo és molt recomanable acabar de pujar i fer cim. És el Pech de Therme (1.673 m), un xic avançat al nord i separat de la carena. Val la pena assolir-lo i gaudir de la magnífica vista, sobretot sobre la vall de Saurat, on destaca l'impressionant Roc de Sédour, a la base del qual es troba el poble de Bédeilhac, amb la seva esplèndida cova prehistòrica (no visible des d'aquí dalt i que no hem de confondre amb una altra que sí que es veu, oberta a la mateixa paret però a més altitud).

El cim del Pech de Therme és ample, i en un extrem hi ha una gran fita construïda amb molta gràcia. Pel cantó nord-est hi ha un tallat important que ofereix una vista magnífica dels cims següents i, per primer cop, de la cabana de la Devèze, on avui farem nit. Compte a no confondre-la amb la cabana de la Trincade, que també podem veure a sota mateix, al nord, seguint el llom que baixa del cim on som. És recomanable fer aquest cim perquè ens ajudarà molt a orientar-nos i distingir cada cosa (mapa 1:25.000 imprescindible).

Deixem el cim del Pech de Therme amb la vista posada en la nostra desitjada i merescuda cabana. Baixem suaument (marques) fins al collet següent (1.595 m), on hauríem anat a parar si haguéssim flanquejat el cim. Si en tenim ganes, encara podem prosseguir per l'aresta i fer el proper **cim del Serrat de la Pelade (1.701 m)**, i així demà no caldrà fer-lo i el podrem evitar còmodament. Si el fem ara, caldrà tornar al collet de 1.595 m per a baixar tranquil·lament cap a la cabana. Un flanqueig descen-

dent al nord ens acosta ràpidament al nostre refugi d'avui. En aquesta baixada no hi ha marques de pintura perquè se surt de la línia de l'itinerari. Però no hi ha cap problema: la cabana es veu molt bé (amb boira ha de ser molt perdedor, per això convé dur el mapa i saber, en tot moment, on som, i no confondre aquest coll amb cap altre).

Quan arribarem a la **cabana de la Devèze (1.514 m)** ens endurem una sorpresa. La cabana blanca i quadrada que ens ha servit de referència des de molt lluny no és la cabana de la Devèze. És una caseta tancada i barrada ocupada exclusivament per algun pastor. I molt lletja. La veritable cabana de la Devèze és al costat, a pocs metres. No es deixa veure fins que no la tens ben a prop, perquè és tota de pedra de color fosc, amb el sostre recobert de terra i herba. Aquesta sí que és una «autèntica» cabana. Molt rústega però encantadora. A l'interior hi ha una llar de foc i una taula de fusta molt llarga i dos bancs igual de llargs. No hi ha un espai adequat per a dormir. A terra, de ciment, al

costat de la porta, hi caben un parell de persones. De tota manera, és preferible dormir damunt dels bancs i de la taula. Només hi caben, però, tres persones. S'hi està força bé. Està neta i cuidada. És aconsellable que hi porteu espelmes. Hi ha aigua a uns cent metres, en un abeurador per al bestiar, al final de la pista que hi arriba des del fons de la vall.

Asseguts al banc que hi ha a fora, podrem veure perfectament la ciutat de Foix (Foish) i el seu magnífic castell, sobretot de nit, esplèndidament il·luminat. Cap al nord també es pot apreciar una gran claredat produïda per la ciutat de Tolosa de Lengüadoc.

Si duen un bon aïllant i un sac de dormir adequat, passareu una bona nit. En cas que aquesta cabana estigui ocupada, sapigau que hi ha una altra cabana al coll de Mazel, a la cota 1.354, baixant per la pista abans mencionada.

En aquesta etapa haureu fet més de vuit-cents metres de desnivell de pujada i uns tres-cents de baixada. En total, unes cinc hores sense comptar-hi cap parada.

Per dalt del massís de l'Arize. La providencial cabana de la Devèze (1.514 m) i, al darrere, el Pech de Therme (1.673 m).

Un passeig pel cor de la Tramuntana. Ascensió al puig des Teix pel camí de s'Arxiduc

Carles Claraco Anguera

Si desitgem conèixer la Mallorca més natural i salvatge, lluny de la bullicia comercial i dels circuits turístics, haurem de dirigir les nostres passes, indefectiblement, cap a qualsevol punt de la serra de Tramuntana, l'espai natural més ben conservat de l'illa, on l'acció de l'home no ha aconseguit encara canviar del tot la seva fesomia.

Aquest paradís muntanyenc s'estén de nord a sud de Mallorca al llarg de 90 km de la seva costa nord-occidental, des del cap de Formentor fins a l'illa de sa Dragonera, ocupant una superfície total d'unes 90.000 ha. Compta, a més, amb una àmplia varietat de plantes i flors endèmiques (creixen aquí i enlloc més), entre les quals destaquen les comunitats vegetals de rosseguera, les dels penyals i els anomenats coixinets espinosos.

Pel que fa a la fauna, ressalta la presència del ferreret, un amfibi autòcton de les Balears avui present només als torrents més aïllats i inaccessibles. Altres espècies també

remarcables, alhora que amenaçades, són la milana reial, l'àguila peixatera i els darrers exemplars de voltor negre de tota la Mediterrània insular.

Tot això i més ha fet que el GOB (Grup Balear d'Ornitologia i Defensa de la Naturalesa) consideri la serra com «l'espai ecològicament més valuós de les Balears, essent una illa dins d'una altra illa».

Un recorregut emblemàtic

La nostra excursió recorre un dels itineraris més emblemàtics i freqüentats del massís partint de

Valldemossa, poble turístic de reminiscències romàntiques (el compositor Chopin i la seva companya, George Sand, van passar l'hivern de 1838 a la Cartoixa) situat al naixement de grans muntanyes.

Durant la caminada observarem clarament com es transforma la vegetació a mesura que guanyem altitud. A la part baixa de la muntanya ens veiem immersos enmig de frondoses pinedes, algunes oliveres i força garriga. Un cop al pla des Pouet predominarà l'ombrívol alzinar, bosc que en el passat fou el més estès de l'illa i que avui té els seus darrers reductes en les zones més humides de la serra de Tramuntana.

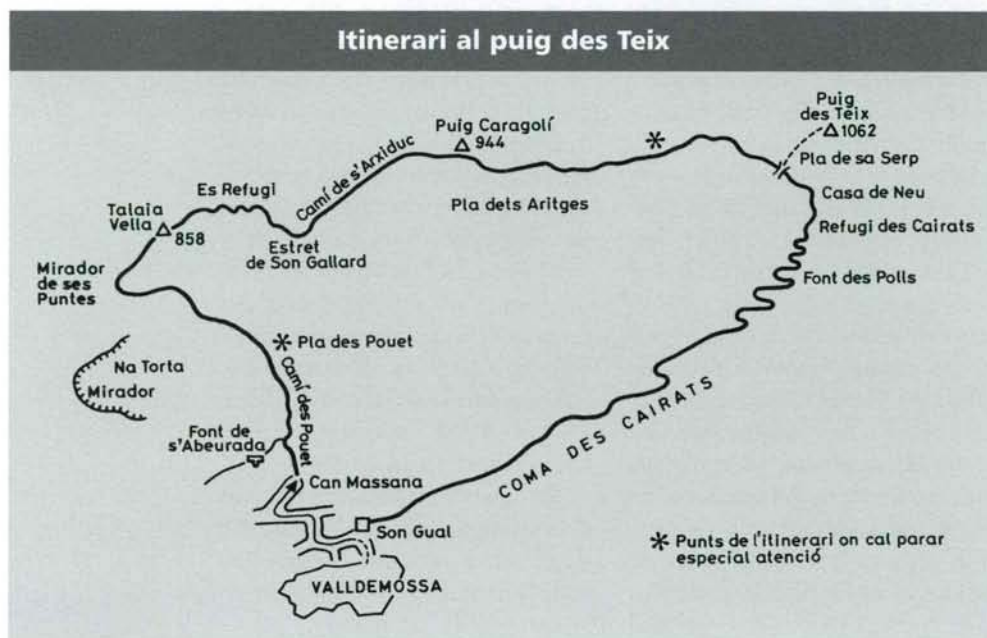
A partir d'ara serà difícil no topiar amb el mamífer més nombrós d'aquestes contrades, la cabra orada (cabra domèstica en estat salvatge). La seva proliferació excessiva, deguda a l'absència de predadors naturals, resulta fins i tot un problema per a l'adequada conservació del bosc i la garriga.

Hi són també presents, però difícils d'observar pels seus hàbits nocturns, el mart, la mostela, la geneteta i la ratapinyada. També de nit sentirem el cant de l'òliba i del musol.

Al mirador de ses Puntes, a 800 metres d'altitud, l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria va fer construir una plataforma que ens permet admirar, sense vertigen, la primera gran vista panoràmica de mar i muntanya de les nombroses que trobarem. A l'esquerra tenim na Torta, arrodonit pic d'impressionants parets verticals i, més al sud, la mola de Son Pacs i la de Planícia (934 m), enfront del Galatzó. A sota, cap a l'oest, es troba l'ermita de la Trinitat, a mig camí de la Punta de s'Estaca.

A aquestes altures baixa la temperatura i s'accentua la força del vent. Cal dir que la serra de Tramuntana té unes condicions climàtiques pròpies que la diferencien de la resta de l'illa: hi ha unes temperatures inferiors en quatre o cinc graus de mitjana, durant l'hivern la neu apareix sovint als seus cims més alts, i la seva pluviometria superior la converteix en la principal reserva aquífera mallorquina.

Des de sa Talaia Vella (858 m)

descobrirem més tard, emergint sobtadament arran de mar, la singular península de sa Foradada, veritable símbol identificatiu del terme. Es tracta d'una peculiar formació rocosa, amb forma d'illot aïllat, amb un característic i gran forat en un dels seus extrems que la distingeix i bateja.

Més endavant trobem el refugi de s'Arxiduc (867 m) —avui en estat ruïnós— i apareix de nou un altre paisatge imponent, on destaca, en la llunyania, la silueta del pic de sa Galera (905 m) i, a l'extrem més septentrional, el puig Major, sostre de les illes Balears, amb 1.445 metres d'altitud. Davant mateix podem distingir també gran part de la nostra futura ruta, que s'enfila, per l'empedrat camí de s'arxiduc, cap al puig Caragolí (944 m).

Lluís Salvador d'Habsburg

Però... qui és aquest omnipresent personatge, ànima del nostre trajecte, a qui devem miradors, refugis i camins? Ens referim a Lluís Salvador d'Habsburg, de la família imperial austrohongaresa, que va arribar per primera vegada a ses illes l'any 1867, a l'edat de vint anys. Enamorat de la muntanya mallorquina, va fer construir múltiples camins de ferradura i en va fer restaurar d'altres ja existents, per a poder gaudir de les millors postals d'aquestes contrades en les seves passejades a cavall per la serra. L'arxiduc també va mostrar sempre un gran interès per la conservació de la flora i la fauna de l'illa. Fou, a més, un home tremendament polifacètic i creatiu —navegant, etnògraf, científic, poeta, escriptor...— autor de més de setanta llibres, entre els quals sobresurt l'obra enciclopèdica *Die Balearen*, un acurat estudi científic i antropològic de les Illes.

Un paradís per als naturalistes

Durant l'ascensió cap al puig Caragolí la cobertura vegetal que ens envolta canvia gradualment i l'arbreda deixa pas a la garriga de muntanya, formada per plantes majoritàriament endèmiques com

l'estepa joana, l'estepa blanera, el càrritx o la col del diable. En els punts més elevats d'aquest paisatge d'alta muntanya podem trobar algun exemplar de teix, autèntica relíquia forestal avui en vies d'extinció que fou abundant en temps passats més freds i plujosos (el puig des Teix li deu el seu nom).

Ara cal anar a poc a poc: no hi ha cap mena de perill, és solament qüestió d'admiració. El sender discorre per la cresta del massís vorejant impressionants penya-segats per a facilitar al caminant la contínua contemplació d'àmplies pano-

ràmiques globals de la zona i del seu abrupte relleu, sempre amb el blau intens del mar com a fons. És un espectacle canviant que trenca estereotips comunament compartits d'una Mallorca de suau geografia.

Des d'aquí podem contemplar més fàcilment la gran diversitat d'aus que sobrevolen la Tramuntana, com el falcó pelegrí, el falcó marí, el corb marí, la milana i els populars xoriguer, busqueret de coa llarga i pàssera de pit vermell. Si som afortunats, i algun animal no ho ha estat gaire, podríem veure

El mirador de ses Puntes.

El port des Canonge, a la dreta, i les moles de Son Pacs i de Planícia des del mirador de ses Puntes.

fins i tot el vol de l'espectacular, i malauradament amenaçat, voltor negre.

La darrera pujada del nostre itinerari ens durà a coronar el puig des Teix, de 1.062 metres d'altitud. Des d'aquesta esplèndida talaia veiem una gran part del litoral nord-occidental mallorquí, la badia de Palma al sud i tot un rosari de pics que hem entrevist al llarg de l'excursió, com sa Galera, el puig Major i el massís de Massanella (1.352 m), al vessant septentrional, o el puig des Galatzó, la mola de Planícia i la mola de s'Esclop al meridional.

De tornada davallarem per la coma des Cairats, endinsant-nos de nou en la frondositat de l'alzinar, que conviu aquí amb nombrosos pins i alguns pollancres (que donen nom a la font des Polls, que creuarrem).

S'han acabat les grans panoràmiques de la jornada i ara l'interès del recorregut recau en els continus i disseminats vestigis de l'antiga explotació de la muntanya, com són sitges, cases de carboner, forns de pa, forns de calç, cases de neu, etc. L'ICONA ha creat fins i tot una mena de museu a l'aire lliure on reconstrueix, a peu de camí, alguns d'aquests usos tradicionals ja desapareguts.

A prop ja del punt de partida trobarem l'última cruïlla. Si ens desviem a l'esquerra podrem veure els grans i vells masos de la finca de sa

Coma; si mantenim el sentit de la marxa, aviat s'haurà acabat el caminar.

Antics usos de la serra

La presència i l'activitat humanes han estat constants en aquests paratges muntanyencs, com hem pogut comprovar al llarg del nostre itinerari.

Una de les ocupacions més antigues a la serra era el comerç de la neu. Abans que apareguessin les primeres fàbriques frigorífiques a la dècada dels anys vint de la passada centúria, més de trenta cases de neu, situades majoritàriament a prop dels pics més alts, havien cobert durant segles les necessitats de gel dels mallorquins. Els nevaters emmagatzemaven la neu caiguda a l'hivern en dipòsits de grans dimensions, cobrint-la amb una capa de càrritx i de cendra per garantir-ne la conservació. A partir de la primavera venien el gel, sobretot a les ciutats, primordialment per a usos medicinals i, si en sobrava, es destinava a finalitats gastronòmiques com la fabricació de gelats i el manteniment d'aliments. A prop d'aquestes cases de neu els nevaters construïen habitualment el seu petit habitatge temporal (aquest és l'origen de l'actual refugi des Cairats).

Fins fa uns cinquanta anys també la indústria del carbó tenia aquí

una gran rellevància, com demostren els nombrosos camins de carboner existents utilitzats avui pels excursionistes. La cocció del carbó durava poc més d'una setmana i es realitzava durant els mesos de primavera i estiu, per evitar el mal temps, en les abundants sitges que hem vist. Les sitges són construccions de pedra circulars cobertes de vegetació i terra fina, on la llenya, sobretot d'alzina, era transformada en carbó vegetal mitjançant un sistema de combustió interna sense flama. El procés requeria l'atenció constant del carboner, que vivia tot aquest temps a la vora en rústiques barraques de pedra.

Algunes d'aquestes cases de carboner comptaven amb rudimentaris forns de pa (poc abans d'arribar al mirador de ses Puntes en veiem un, força ben conservat).

També vivia d'aquestes muntanyes un altre ofici perdut: el de calciner. Els forns de calç, presents també en l'excursió (com en el darrer tram de la coma des Cairats), transformaven la pedra calcària en calç per al seu ús posterior en la construcció i l'emblanquiment de parets.

Interessos econòmics i propostes ecologistes

Labrupta i difícil orografia de la serra ha fet que s'hagi mantingut durant anys relativament al marge de la massificació turística mallorquina i de la seva acció transformadora del paisatge. La saturació, però, de la resta de l'illa, sobretot de la seva zona litoral, ha provocat que moltes iniciatives urbanístiques l'hagin triat com a nou centre d'incursions. La construcció de noves carreteres, urbanitzacions, camps de golf, ports esportius, esteses elèctriques i l'existència d'abocadors controlats o incontrolats, abocaments d'aigües residuals o pedreres amenacen de canviar definitivament molts dels seus inalterats paratges.

A finals de juliol de l'any 2000 el GOB va demanar que es paralitzessin vint projectes urbanístics previstos en sòls urbans i urbanitzables de la serra de Tramuntana als municipis de Pollença, Escorca, Sóller,

Banyalbufar, Esporles, Valldemossa, Andratx, Calvià i Bunyola.

És per això que el GOB i ADENA duen a terme, des de fa anys, una intensa campanya divulgativa dels valors naturals i culturals de la serra i de la necessitat de preservar-los.

Aquestes organitzacions ecologistes demanen, alhora, la declaració de tot el massís com a parc natural per a garantir realment la seva conservació, ja que l'actual Llei d'Espais Naturals (LEN), vigent des de 1991 (però modificada l'any següent per a facilitar la urbanització en algunes zones abans protegides), ha estat sovint ignorada (s'han denunciat més de quatre-centes ingèrències en territori protegit des de la seva aprovació).

Segons els seus promotors, aquest parc natural faria compatible la protecció de l'ecosistema amb el desenvolupament econòmic sostenible de la regió, afavorint un turisme més ecològic i respectuós, suposaria una millora en el nivell de vida i de renda dels seus habitants i no hipotecaria per sempre els limitats recursos naturals mallorquins.

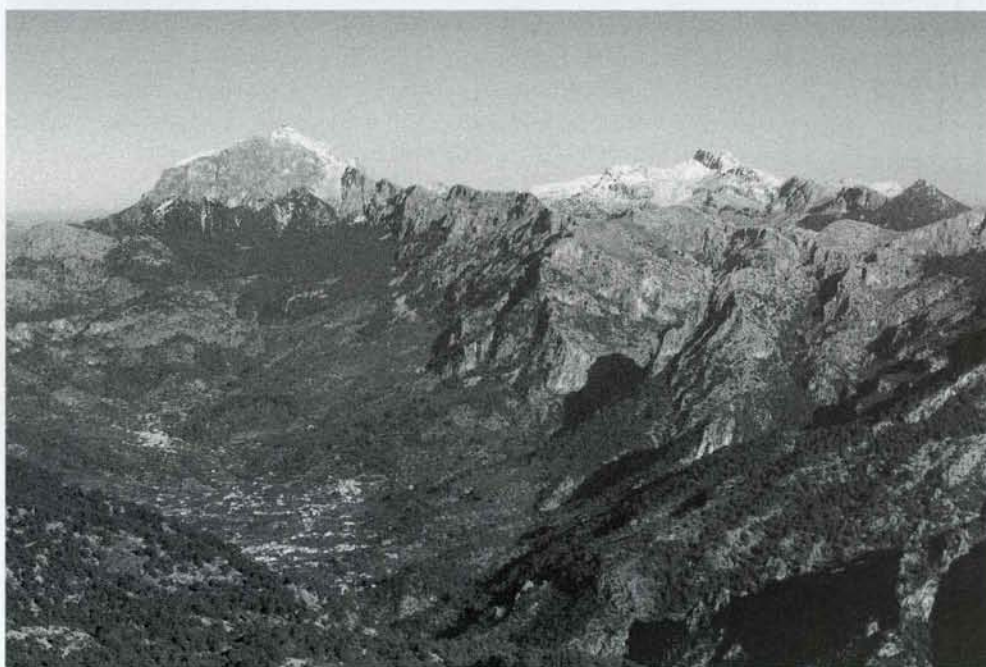
Seria, a més, el cinquè parc natural de l'illa, esdevenint alhora la zona protegida més extensa de les Balears.

Tanmateix, la política ambiental regressiva que l'actual Govern Balear hi està duent a terme (anul·lació de l'ecotaxa, la pràctica derogació de la totalitat dels parcs naturals declarats per l'anterior govern — Península de Llevant i Cala d'Hort —, la retallada del parc natural de s'Albufera, la construcció de noves autopistes i autopistes, l'ampliació de l'aeroport de Son Sant Joan...) fa que sigui molt minsa l'esperança de crear cap nou parc natural en un futur proper.

Itinerari

La ruta surt de Valldemossa, a 17 km de Palma. Podem anar-hi amb automòbil per la carretera PM-111 o amb autobús (Bus Nord Balear, tel. 971 49 06 80).

Un cop a Valldemossa, hem de prendre el primer desviament a mà dreta, després del rètol d'entrada a

la població, fins a Son Gual, una antiga possessió del segle XVII amb torre de defensa inclosa. Aquí podem aparcar, si anem en cotxe, ja que l'itinerari acaba al mateix punt de sortida. Agafem el carrer de l'esquerra davant de Son Gual fins a trobar, al final del carrer Oliveres, una mansió particular (can Massana), on s'acaba l'asfalt i comença el nostre trajecte. Pujant per un antic camí de carboners arribarem, després de zigzaguejar una bona estona, al pla des Pouet, una planura amb pocs arbres i molts camins. Prenem el de més a l'esquerra i fem cap a un pou, es

pouet. Continuem pel sender de la seva esquerra —poc visible al principi— fins a arribar, després d'algunes sitges, al mirador de ses Puntes, des d'on se'ns obsequia amb un paisatge muntanyenc costaner fascinant.

Tornem al camí que hem deixat enrere i continuem endavant. Després del vèrtex geodèsic de sa Tallaia Vella, trobem es Refugi, l'antiga caseta de repòs de l'arxiduc Lluís Salvador d'Àustria.

Ara baixarem per un senderol, poc marcat al principi i cobert d'una espessa vegetació, fins a l'estret de Son Gallard. Apareix un banc de

A dalt, la península de sa Foradada camí del puig Caragolí.

A baix, panorama del cim del Teix cap al N, amb els pics nevats del puig Major i del de la Maçanella al fons.

El forn de calç de la coma des Cairats.

pedra i una nova bifurcació: hem de seguir tot recte ascendint pel popular camí de s'Arxiduc, que ens durà fins al puig Caragolí (el camí de la

dreta torna al pla des Pouet).

Més endavant, i passada una arbreda, tenim de nou dos possibles trajectes: prenem el de l'esquerra,

que mantindrà la nostra direcció per la carena de la serra. Després d'un revolt una fita de pedres ens indica la desviació que, per l'esquerra, s'enfila al puig des Teix. Deixem momentàniament el camí de s'Arxiduc i ascendim pel rocam fins a sortir a una esplanada, el pla de sa Serp, des d'on ja veiem, a mà dreta, es Teix. Farem el cim per un dels seus múltiples corriols. En coronar-lo, i un cop ens hàgim delestat amb les seves inacabables visites, desfem el camí fins a retrobar la fita deixada enrere.

Reprenem la marxa i baixem fins a una casa de neu, que indica la fi del camí de s'Arxiduc i el principi de la coma des Cairats, una àmplia i inconfusible pista forestal. Passarem pel refugi des Cairats i, després, per la font des Polls, normalment sense aigua. Força més tard, un cop finalitzat el descens, creuem un petit pont de ferro i ens trobem amb el darrer encreuament: continuem per la dreta i de seguida regressarem a Son Gual.

Fitxa tècnica

Recorregut: Des de l'inici fins a la part més alta de l'excursió hi ha un desnivell acumulat de 730 metres. El trajecte pot fer-se en cinc hores, més les aturades. És recomanable sortir de bon matí, ja que en la part del trajecte d'alta muntanya ens tocarà el sol directament, sense cap arbre que ens pugui fer ombra. Algunes guies mencionen cartells i indicacions que actualment no hi són.

Dificultat: Mitjana.

Època recomanable: Tot l'any, especialment a la primavera, quan el contrast de colors de la vegetació emergent dibuixa un quadre natural de gran bellesa. No és, però, aconsellable a ple hivern amb les muntanyes nevades, pel perill de reliscades, ni en dies de molta boira, quan la poca visibilitat pot fer perillosa l'excursió.

Equip: El camí és molt pedregós i es fa necessari dur botes de muntanya resistents. És també convenient portar a la motxilla més roba de l'aparentment necessària perquè, a mesura que pugem, el fred i el vent poden augmentar d'una ma-

nera imprevisible. Cal proveir-se d'aigua, ja que no trobarem cap font fins gairebé al final de l'itinerari.

Cartografia

Mapa Topográfico Nacional de España. Escala 1:25.000. Fulls 670-III (Esporles) i 670-IV (Alaró).

Mapa Mascaró Passarius. Escala 1:35.000. Full núm. 8-W.

Bibliografia complementària

B. PALOS. 1994. *Valldemossa com a centre d'excursions*. Manuals d'introducció a la naturalesa. Editorial Moll, Palma de Mallorca.

L. VELA LOZANO. 2000. *Mallorca. Por la sierra de Tramuntana - 22 itineraris a pie*. Editorial Laertes, Barcelona.

H. HEINRICH. 1997. *Mallorca 12 excursiones - Aventura por la serra de Tramuntana*. Editorial Moll, Palma de Mallorca.

Lluís VALLCANERAS. 1997-2001. *20 itineraris alternatius per la serra de Tramuntana (I), (II) i (III)*. Editorial Gorg Blau, Palma de Mallorca.

GOB. 1998. *La serra de Tramuntana,*

natura i cultura. Editorial Moll, Palma de Mallorca.

Telefons i adreces d'interès

Conselleria de Medi Ambient de les Illes Balears, tel. 971 17 68 00.

Conselleria de Turisme, tel. 971 17 61 91.

Informació dels espais naturals de les illes Balears: www.webverd.com/espais.htm

Informació sobre el projecte del parc natural de la serra de Tramuntana: www.mallorcaweb.com/tramuntana-parcnatural/cat

Oficina de Turisme de Valldemossa, tel. 971 61 21 06.

Casa-Museu Son Marroig (carretera de Valldemossa a Deià), tel. 971 63 91 58.

GOB (Grup Balear d'Ornitologia i Defensa de la Naturalesa), tel. 971 49 82 68. C/ Manuel Sanchis Guarner, 10, 07004 Palma de Mallorca. A/e: info@gobmallorca.com. Web: www.gobmallorca.com

Refugi des Cairats; cal fer reserva al tel. 971 29 61 11.

Estada del CADE als Andes bolivians

Jordi Domènech Parès

Una relació de l'estada feta als Andes de Bolívia per un grup d'alpinistes del CADE del CEC, amb les fites que han aconseguit.

Situació geogràfica de Bolívia

Bolívia és un estat del centre oest d'Amèrica del Sud, que limita al N i a l'E amb Brasil, al S amb Argentina i Paraguai i, a l'O amb Perú i Xile.

El relleu de Bolívia presenta dues regions contrastades. El 41% de la superfície del país (oest) està ocupat pels Andes, dividits en dues línies que delimiten l'altiplà. La resta, al N i l'E, és composta per l'Oriente bolivià, de terres més baixes i temperatures més altes. La línia oest de la serralada andina boliviana, forma límit amb Xile, on s'aixequen grans volcans, com el Sahama (6.550 m). La línia E és l'anomenada Cordillera Real, on nosaltres emprendrem l'activitat. Aquesta serralada voreja l'altiplà en direcció NO-SE, delimitada per l'Illampu (6.880 m) i l'Illimani (6.421 m).

L'altiplà bolivià és un dels més alts del món, amb una altitud mitjana de 3.500 m. La part O és un desert amb llacs com el Titicaca o el Poopó, i també zones palustres o salares, com el Uyuni o Coipasa. El llac Titicaca té una superfície de 8.340 km², és el llac navegable per a vaixells de gran calat més alt del món (3.810 m). Els rius més importants són el Desaguadero, Abunà, Beni, Mamoré, Guaporé i Pilcomayo. El clima és molt variat: tropical a les zones baixes, amb una temperatura mitjana de 22°C, i entre temperat i fred a l'altiplà, amb una temperatura mitjana de 10°C. Més amunt de 3.500 metres fa fred.

Una mica d'història...

Abans de la colonització espanyola, Bolívia era un territori habitat per moltes cultures, amb tradicions, institucions i llenguatges diversos.

Les primeres cultures daten del 10.000 aC, a la regió denominada Viscachani (una indústria lítica). Ja cap al 1000 aC van anar sorgint Wankarani, Chiripà i Pucara, on es desenvoluparen cultures del període formatiu. Després van aparèixer les primeres pintures rupestres a més de tres-cents llocs diferents.

L'agricultura, un avenç molt significatiu, va impulsar la construc-

A dalt, la Isla del Sol, punt més alt al llac Titicaca.

A baix, el màgic Cañón de Palca.

A la pàgina següent a dalt, el Huayna-Potosí des del Chacaltaya.

A baix, el grup del CADE al campament d'altura de l'Illici. D'esquerra a dreta, Pepe Domènech, Bernat Marcillas, Jordi Domènech, Josep M. Francesc, David Latre, Marc Subirana, Núria Padilla, Arnau Boronat i Xavi Llanos.

ció d'habitatges i, posteriorment, la fabricació de ceràmica i d'elements tèxtils. En el període que va des del segle XV aC fins al II dC se situa l'inici de les grans cultures andines, que ja es dedicaven a la ramaderia, començaven a conèixer la fosa dels metalls i dominaven el conreu de les patates o papas i el blat.

A poc a poc anaren creixent les diferents cultures andines, principalment els tiwanaku, que es van estendre des de les valls fins a les costes i es desenvoluparen com una cultura urbana clàssica durant els segles III i IV dC, per a donar pas posteriorment als senyorials aimares i després al gran imperi incaic, que va ser conquerit pels espanyols. Aleshores començà un període colonial, amb unes característiques totalment diferents.

Els conqueridors espanyols van arrabassar el poder a l'emperador inca Athualpa, i es consolidaren ràpidament a tot el territori amb ànims de trobar riqueses i d'explorar gran part de l'Amazones.

La imposició espanyola provocà aixecaments, i també la instauració d'una nova forma de vida, de pensament; la religió catòlica fou determinant en el vassallatge. Va néixer una nova classe social denominada mestissa, encreuament de la raça indígena i espanyola, que fusionà tradicions, creences, costums i formes de vida que van ser determinants per al que posteriorment seria una altra etapa de la cultura boliviana, denominada Independència o República.

Després de molts anys de guerra, iniciada amb un aixecament a

Chuquisaca el 25 de maig de 1809, la independència fou proclamada el 6 d'agost de 1825 i es constituí la República de Bolívar, anomenada després Bolívia.

Amb la instauració de la República es va iniciar l'època contemporània, període que es divideix en diferents etapes, delimitades per convulsions socials, revolucions, alçaments i les guerres del Pacífic, d'Acre i del Chaco, en què es va perdre aproximadament la meitat del territori originari de Bolívia. Ja en el segle XX, la revolució de 1952 inicià una nova fase de la història boliviana, integrant els habitants indígenes del país a la vida nacional, i aquests adaptant-se a la producció dels temps actuals.

Estada del CADE a Bolívia

La primera setmana l'hem dedicada a aclimatar-nos, cosa que no agrada gaire, ja que pots acabar una mica cansat de passejar i fer turisme. Però, tot i així, hem visitat llocs culturalment molt interessants.

Per assegurar que tot sortís rodó, primer de tot vam estar buscant agències que s'encarreguessin de contractar els transports, burros, llastes, cuiners, portadors, etc., que necessitaríem més endavant quan haguéssim acabat l'aclimatació. Tot menys els guies, ja que no en volíem ni un.

Hi havia diferents opcions, unes amb més garanties que d'altres, i ens vam decidir democràticament per l'agència d'Hugo Berrios.

L'hotel de La Paz inicialment era La Joya, però, per problemes amb l'aigua calenta, vam fer un trasllat col·lectiu a l'Hostal Copacabana, al carrer d'Illampu. Té habitacions amb dutxa pròpia i és més confortable. El preu per persona és de 61 bolivianos (6,1 euros).

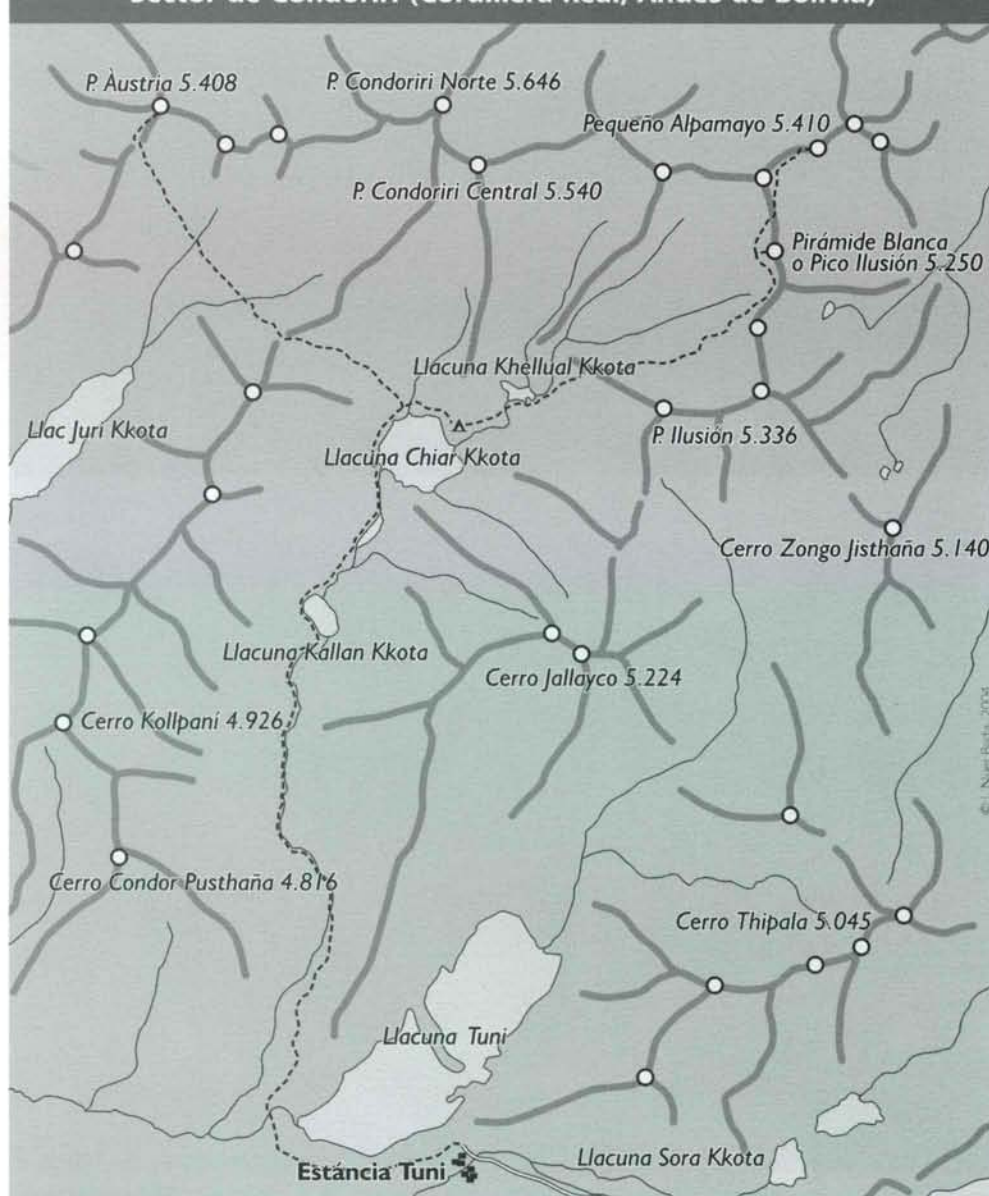
Activitats d'aclimatació

Cañón de Palca (3.500 m)

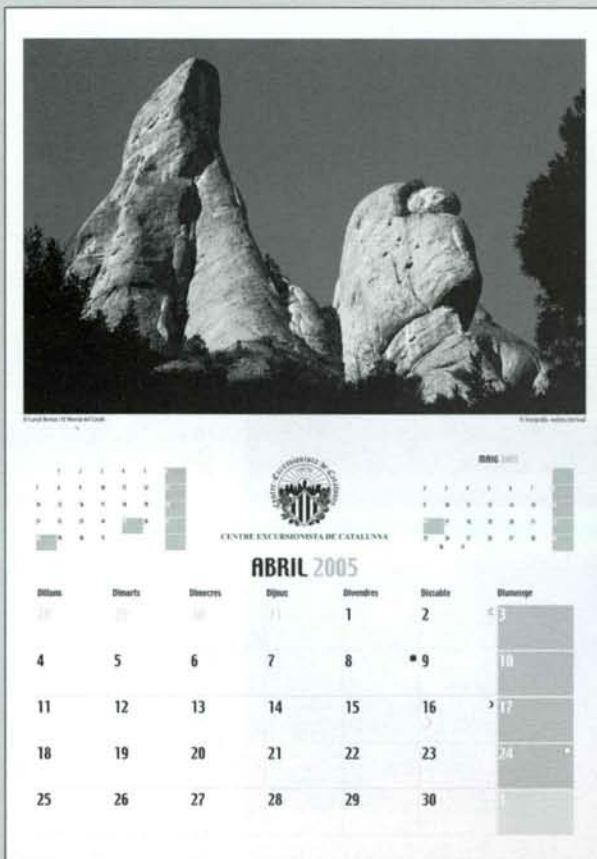
Aquí es pot fer un tresc d'unes set hores de durada. El factor de l'altitud es nota, ja que s'esbufega més del que és normal.

Aquest congost es caracteritza pel color argilós de la roca, una

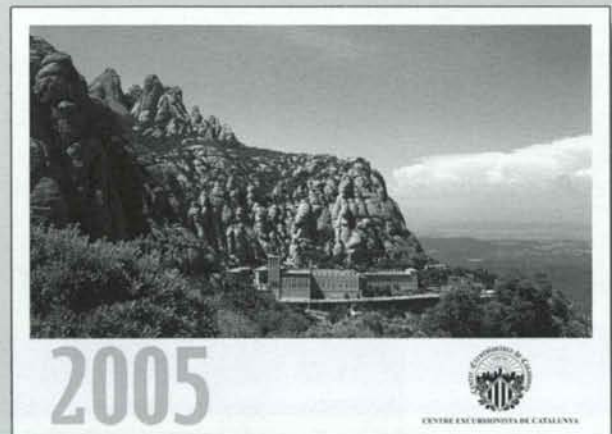
Sector de Condoriri (Cordillera Real, Andes de Bolívia)

Calendari 2005 del C.E.C.

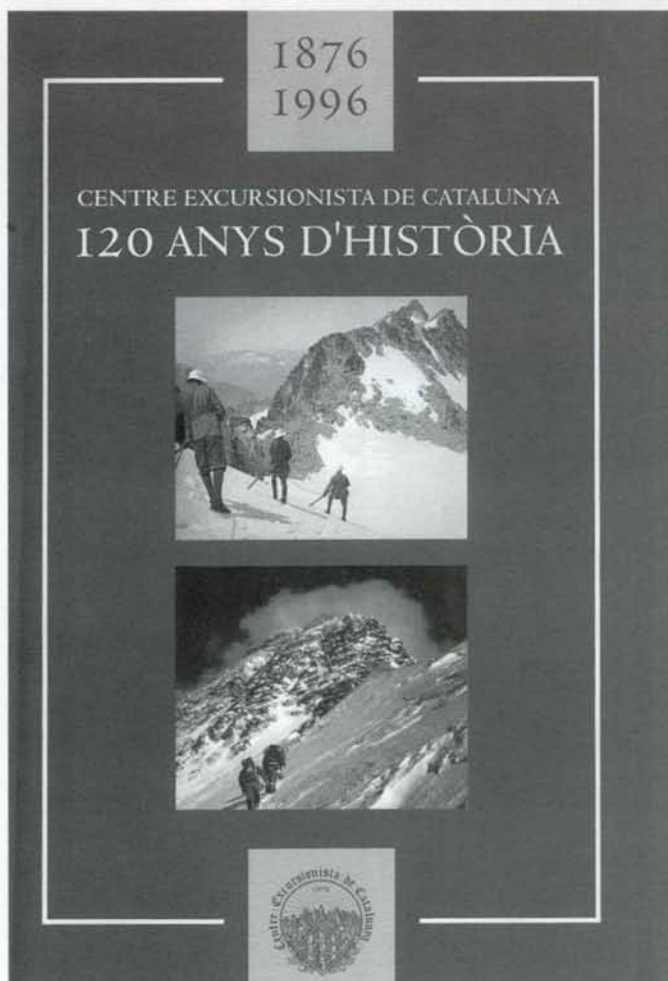
*Preu Socis C.E.C.: 5 € - Preu no socis: 8 €

Fotografies realitzades per Andreu Sorrosal

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

Si ja el teniu,
el podeu regalar.
Si no...
us el podeu regalar.

El podeu adquirir a la recepció
del Centre Excursionista de Catalunya.
Els socis del Centre gaudeixen
d'un preu especial.

COL·LECCIÓ

GUIES DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

TRAVERSIES PEL MASSÍS DEL CANIGÓ

RAMON RIBERA-MARINÉ

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Volum 16 de la col·lecció de guies del Centre Excursionista de Catalunya

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Ausiàs Marc, 92-98. 08013 Barcelona

Telèfon 93 245 03 03

Web: pamsa.com

mena de conglomerat de fang i pedra que recorda un ambient marcià i que és poc aconsellable per a escalar-hi. L'allotjament consisteix en un bungalow molt tranquil, molt net i ben acabat, amb la característica que té un jacuzzi de luxe on es pot gaudir d'una preciosa vista de l'Illimani mentre et relaxes amb un bany calent de bombolles.

Ruïnes de Tiwanaku

Són a 70 km de la Paz. S'ha de contractar un autobús turístic, gestió que l'agència s'encarrega de fer.

Durant el viatge un guia et fa una petita introducció sobre la cultura Tiwanaku, molt rica culturalment. Tiwanaku significa «fills de l'Home Puma». La naturalesa per a ells era sagrada.

Realment se sap molt poc sobre aquesta cultura, ja que caldria trobar i reconstruir molts més vestigis per a poder tenir una idea més completa d'aquest antic poble que sorgí cinc segles abans de Crist i perdurà 1.500 anys. Un motiu que ha dificultat bastant el coneixement d'aquesta cultura és que, fins fa relativament poc, tot el que es troba-

va era destruït pels colonitzadors espanyols.

La visita dura tot el matí i és molt interessant. Es pot dinar allà mateix en un bar. El segon plat és carn de llama o peix, tot molt bo. El primer plat sempre és sopa. Sempre!

A la nit vam tornar a La Paz i celebrarem el divuitè aniversari de la Nuri, que per segona vegada conse-

cutiva ha fet anys a l'estranger. L'any passat als Alps i, aquest, als Andes.

Llac Titicaca (3.810 m)

El mític i conegut llac Titicaca, situat a 3.810 m, és l'únic lloc del planeta on es pot navegar a aquesta altitud.

Per a agafar l'autocar en direcció al llac, s'ha d'anar a una zona de La

Baixant de la
Piràmide
Blanca.

Informació d'interès

Estat República.

Superfície 1.098.581 km²

Límits Al N i l'E limita amb el Brasil, al S amb l'Argentina i el Paraguai, i a l'O amb el Perú i Xile.

Capital La Paz

Divisions administratives Províncies: Pando, El Beni, La Paz, Santa Cruz, Cochabamba, Oruro, Potosí, Chuquisaca, Tarija.

Moneda Peso bolivianos; 10 PB = 1 euro (2004).

Població 7.165.257 h. (2004).

Ètnies N'hi ha unes quaranta; les més destacades són: quít-xua, aimara, tupí i guaraní.

Idioma L'idioma oficial és l'espanyol. També s'ensenya a les escoles l'anglès i, depenent de la regió, el quít-xua o l'aimara.

Comunicacions 53.790 km de carretera, dels quals només un 7% està asfaltat, i 3.163 km de línia fèrria.

Transports No és possible llogar cotxes, si no és amb conductor. Si no es vol llogar un xofer o un taxi, per a recórrer distàncies mitjanes l'autobús o el minibus és el millor sistema: és molt barat i hi ha terminals d'autobusos a totes les ciutats i viles. Per a distàncies llargues el millor és l'avió.

Andinisme Club Andino Boliviano, México 1638. La Paz, casilla de Correos 1346. Tel. i fax +591 (2) 32 46 82, web: www.clubandinoboliviano.org.

Ambaixada espanyola Avda. 6 de Agosto, 2827. La Paz. Casilla de correos 282. Tels. +591 (2)43 35 18, (2)43 01 18 i (2)43 12 03, fax (5912) 211 32 67. Adreça electrònica: embesbo@correo.mae.es i embespa@ceibo.entelnet.bo.

Visat Els ciutadans espanyols poden estar al país 90 dies sense cap tipus de visat. No s'ha d'oblidar pagar les taxes de l'aeroport en sortir del país: 25 dòlars americans.

Vacunes Hepatitis A+B, tètanus, febre tifoide i, si es visita la selva, també contra la malària.

Hotels, transports i turisme www.boliviacontact.com

Paz anomenada «El Cementerio»: d'allí surten minibusos cap a Copacabana, un poble que hi ha tocant al llac. Un cop allà, el primer que cal fer és comprar el bitllet de tornada a La Paz, ja que els autocars van molt plens de tornada.

Es pot contractar un vaixell que et porta a l'illa del Sol, però s'ha de negociar molt bé amb la gent del poble perquè, si poden, et cobren una fortuna en bolivianos; com a màxim es poden pagar 25 bolivianos.

A l'illa del Sol hem fet el nostre primer quatre mil bolivià, tot fent un agradable passeig amb un desnivell de 200 metres! El paisatge que rodeja l'illa envoltada pel llac s'ha de veure... Nosaltres vam gaudir d'un dia assolellat i amb bona visibilitat; podíem veure la Cordillera Real darrere l'illa de la Lluna. Un altre lloc que val la pena visitar en aquesta illa són les ruïnes on hi ha un antic temple. Segons la tradició, hi va néixer la gran cultura inca, que després es traslladà a Cuzco.

La tornada al poble de Copacabana s'ha de fer abans de les quatre de la tarda, ja que l'últim autobús cap a La Paz surt a les sis i el vaixell tarda unes dues hores.

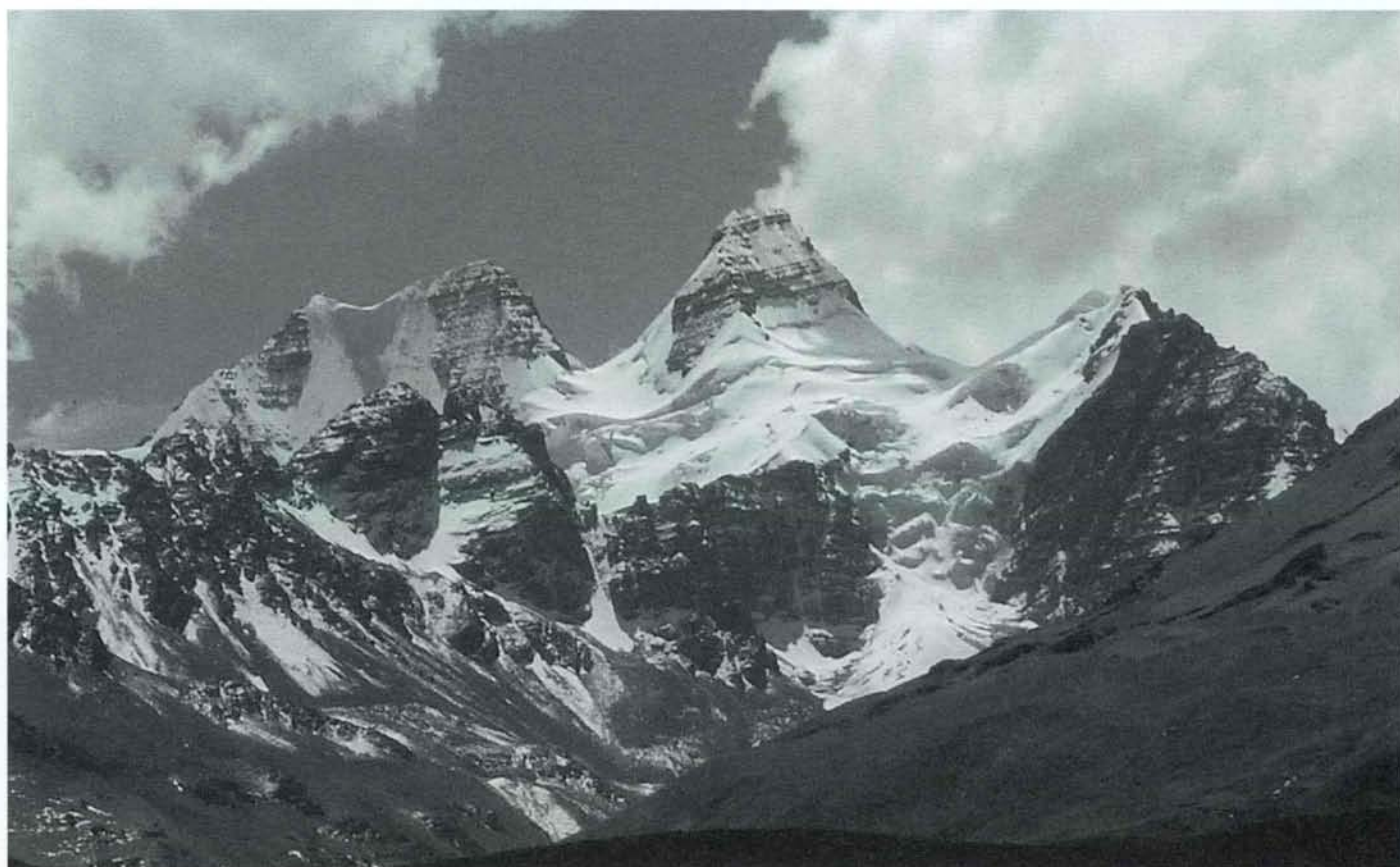
Chacaltaya (5.400 m)

Aquesta serà l'última activitat que farem abans de començar a fer alpinisme. Consisteix a fer una punta d'altura amb la finalitat d'estimular una mica més l'organisme perquè generi glòbuls vermells. Aquest serà per a nosaltres el primer cinc mil.

Alpinísticament no requereix gaires coses tècniques: vambes de tresc i uns bastons. És una pista per on pugen vehicles que et deixen a vint minuts del cim. S'ha d'haver quedat amb una agència perquè, un cop fet el cim, et vinguin a recollir a peu de refugi.

Nosaltres decidim pujar a peu per la pista: així anirem guanyant altura més a poc a poc, fent un desnivell de 980 m; d'aquesta manera el cos s'adapta millor. Tot i així, alguns hem tingut mal de cap. També s'hi pot pujar en bicicleta.

És recomanable no passar per dintre el refugi, ja que et cobren un peatge per haver trepitjat les rajoles. El guarda et convida molt ama-

blement a passar-hi i després et ve amb el rebut. La muntanya no té res d'especial: pedra solta.

Activitat als Andes

Per fi hem acabat la llarga aclimatació i ens dirigim al camp base del Condoriri. S'arriba en vehicle fins a Tuní, a unes dues hores, i des d'allí, amb els arriers, les llames i els burros carregats amb el feto, es fa a peu el trajecte d'unues dues hores fins a Laguna Chiar Kkota, on s'instal·la el camp base. Cal destacar l'actuació dels cuiners, que ens han malacostumat a menjar en una carpa, amb plats i coberts, taula i tamborets. Al cap de pocs dies ja ens havíem fet amics de l'entranyable Feliciano i la petita Domi, que ens han acompanyat a tots els camps base portant la intendència.

Pirámide Blanca o Ilusión (5.230 m)

(En uns mapes l'anomenen Ilusión i en uns altres Pirámide Blanca)

Material: per a encordar-se, grampons i un o dos piolets.

Ens hem llevat a dos quarts de quatre de la matinada. Tres mem-

bres del grup s'han quedat a les tendes per problemes estomacals. La Domi, la cuinera, ens ha preparat un esmorzar molt nutritiu: ensaïmades, mantega, mermelada, llet, tes, mates... Hem començat a caminar amb les piles a tota potència i hem anat deixant a mà esquerra la llacuna Jhellual Kkota, fins que hem arribat a la glacera. Aquí era millor esperar que comencés a clarejar per a veure millor la traça. En Xavi n'ha hagut d'obrir fins al peu de la muntanya. Hi ha una rampa de 60 graus d'uns setanta metres i després una senzilla però esbufegadora grimpada fins al cim. En total, cinc hores des del camp base.

Mentre tornàvem tranquil·lament hi ha hagut una petita relliscada: hem posat en pràctica l'autodetenció, que ha funcionat perfectament. És aconsellable fer un ràpel a la rampa de 60°. Seguint una traça hem trobat tres esquerdes que hem hagut de saltar; Déu n'hi do de la negror que s'amaga al fons d'aquestes glaceres!

Cerro Austria (5.200 m)

Excursió que hem fet amb la finalitat de descansar abans de fer el Pequeño Alpamayo. Hora de llevar-

se: les vuit del matí. Esmorzem i sortim en direcció a una tartera que queda a la vista des del camp base. És seguir un caminet que condueix fins a un coll; hi ha unes dues hores i quart. Girant a l'esquerra, en mitja hora arribes al cim. Si vas a bon ritme et pots cansar bastant; és millor anar passejant i gaudint del paisatge.

Pequeño Alpamayo (5.410 m)

Aquesta és segurament l'excursió més maca de la zona del Condoriri. La ruta, fins a la meitat de la glacera, és la mateixa que per a anar a la Pirámide Blanca. Aquí s'ha de continuar fins al Tarija, un altre cinc mil, zona on trobem una esquerra que s'ha de passar fent una mica d'equilibris i a continuació enllaçar amb el petit Alpamayo.

Té una aresta bastant perfilada, on, a banda i banda, hi ha un pati considerable. S'ha d'anar encordat i posant assegurances, cargols intermedis. Per a baixar és recomanable fer ràpels; es pot desgrimpar, però és més cansat i també una mica més estressant. La tornada es fa sense problemes, seguint la traça.

Aquesta ha estat l'última activitat abans d'abandonar la zona del

El massís del Condoriri.
A l'esquerra, el Cap de Cóndor i, a la dreta, el Condoriri.

Vista dels Andes des del campament d'altura de l'Illici, al Nido de Cóndores a 5.600 metres.

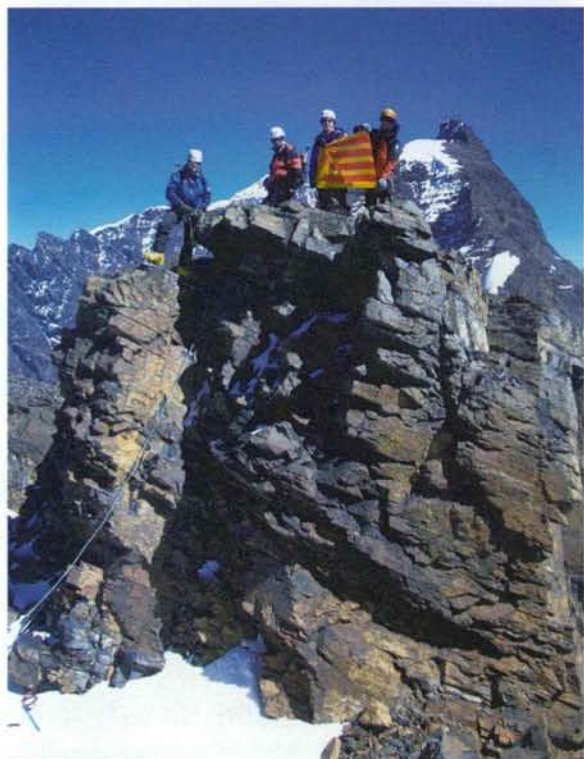

Condoriri. Ara ens dirigim, fent un tresc de dos dies al refugi del Huayna-Potosí.

Tresc del Condoriri al refugi del Huayna-Potosí

Hem decidit fer aquest tresc perquè ja hem estat prou dies a La Paz; així no perdem el fil de la muntanya i ens trobarem rodejats d'uns prats i turons que ens faran la caminada d'allò més agradable, tot

Celebrant el primer cinc mil al cim de la Piràmide Blanca a 5.230 metres.

passant per la Laguna Esperanza.

La nit la vam passar en una àmplia extensió que semblava un quadre, amb petits turons ondulats al darrere i, al davant, l'imponent Huayna-Potosí, amb els seus 6.088 metres temptant-nos a pujar-lo. L'endemà al matí arribàvem al refugi i ho vam celebrar amb un cremat català, en què, en lloc de rom, vam posar un ingredient fins aleshores desconegut per nosaltres per a l'elaboració de begudes: alcohol potable 96°. No el vam cremar tot perquè els residents del refugi temien per la seva seguretat, ja que era tot de fusta i, doncs, fàcilment inflamable. Un cop acabada l'elaboració del cremat, convidàrem tothom.

Huayna-Potosí (6.088 m)

El dia de pujada fins al camp avançat no ens ha acompanyat gaire: tot estava emboirat i amb molt poca visibilitat. En dues hores ens hem plantat a dalt, en un refugi metàl·lic situat a 5.300 m. Hi hem cabut tots deu. El Feliciano també ha pujat amb nosaltres i ens ha ajudat a fer el sopar i les infusions de mate per a l'endemà.

Ens hem llevat a l'hora prevista: la una, i en qüestió d'una hora ja estàvem encordats. Hem fet tres cordades de tres: Nuri - Bernat - Arnau, Xavi - Josep M. Francesc -

David i Jordi (un servidor) - Pepe - Marc. En Feliciano s'ha quedat vigilant el refugi metàl·lic del camp avançat. Hem agafat un ritme molt bo, pujant de mica en mica cap al peu de la rampa final del Huayna-Potosí. Hem trobat un ressalt d'uns 65° de trenta metres que es fa sense problemes. La rampa final és també d'uns 65°, però de 350 m de llarg i a 6.000 m. Tècnicament no ha estat difícil, però la manca d'oxigen ens ha fet esbufegar de valent. També el fred ens ha fet treure passamuntanyes i manyoples: fins que no ha sortit el sol estàvem a deu sota zero i amb vent. Però, finalment, hem arribat al cim tots nou! Tot un èxit: hem trigat unes cinc hores i mitja a arribar a dalt del Huayna.

La baixada del cim l'hem feta amb tres ràpels. En Josep M. Francesc ha fet anys al cim (20 d'agost), amb vistes de còndor. Un regal difícilment superable.

Illici (6.423 m)

L'endemà vam tornar a La Paz; després de deu dies de voltar pels Andes, un dia de descans ens el teníem ben merescut, abans d'anar cap al camp base de l'Illici. Aquesta és la muntanya més preuada que volíem fer. Es tarden unes quatre hores a arribar, amb microbús, al poble de Pinaia, on va néi-

El Alpamayo Chico, vist des de la Piràmide Blanca.

xer el nostre amic Feliciano. D'aquí al camp base hi ha unes dues hores. També hem hagut de pujar amb mules i portadors. Aquesta vegada el temps tampoc no ens ha acompanyat fins al camp d'altura, on, després de passar la nit nevant i bufant molt de vent, hem decidit no fer cim perquè la muntanya no es destapava; hauríem hagut de caminar amb boira i sense traça, amb el perill de caure en una esquerda... Ja hi tornarem en una altra ocasió...

No es va destapar en els cinc dies següents que ens quedaven per a estar a Bolívia. Vam tornar a Pinaia i aquella mateixa nit, per sopar, vam menjar un plat típic d'allí: corder a la pacha-manga. En aimara, Pacha significa «terra», i manga, «menjar».

Consisteix en un forn fet a terra, que escalfen amb unes pedres que han deixat prèviament en una gran foguera. Un cop són ben calentes, les posen fent pisos amb la carn entremig. Vam menjar com l'Astèrix i l'Obèlix amb els senglars; vam riure molt. Val la pena tastar aquest plat, amb una pacenya al costat. Ens vam sentir com si fóssim a l'època medieval, menjant sense coberts ni tovallons. Una experiència divertida que intentarem repetir a Barcelona.

Descensos en bicicleta als Yungas
Vam fer un descens travessant

una part de la selva dels Yungas fins a arribar a Coroico. Va ser un canvi d'aires molt agradable, amb molta vegetació selvàtica i algun animal autòcton pel camí. L'últim dia també vam fer descensos i, arribant a La Paz, vam tenir un ensurt, ja que un company va caure de la bicicleta; per sort, no va tenir problemes gaire greus i es recuperà l'endemà.

Ciudad de Potosí (4.000 m)

És la ciutat amb els jaciments de plata més grans del món. Vam anar-hi el penúltim dia abans d'agafar l'avió.

És una ciutat situada al cor de la serralada dels Andes. La muntanya de Potosí és la reserva de plata més gran del planeta. Aquesta reserva ha estat explotada des del segle XVI, època de la colonització espanyola. Actualment, cinc mil treballadors viuen de l'extracció d'aquest mineral, la majoria antics agricultors quítxues expulsats de les zones rurals per la pobresa del camp. El 1985 hi va haver una petita revolta: les mines van passar de les mans de l'Estat a les del poble. Actualment estan organitzats en cooperatives autònomes des del punt de vista administratiu.

És una visita obligada, ja que els miners treballen amb martell, escar-

pra i explosius. Abans d'entrar-hi, però, s'ha de fer una ofrena al déu dels miners: el Tío Jorge, amb fulles de coca, alcohol potable i tabac, un ritual molt curiós per a assegurar que la visita a les entranyes de les mines vagi bé. El més divertit del dia va ser encendre un cartutx de dinamita a cap obert: va fer una explosió bastant considerable, capaç d'aixecar un cotxe uns quants metres de terra.

Espectacular vista de la pista que baixa per la selva dels Yungas. Es pot apreciar un rapinyaire al peu del ciclista.

D'una anada a Creta

per Josep M. Sala i Albareda

Un relat d'un visita a aquesta gran illa de la Mediterrània oriental, tan carregada d'història dels testimonis arquitectònics del seu passat. Tot ple-gat en un paisatge típicament mediterrani i emmarcat pels conreus i les muntanyes que respiren un aire de rusticitat.

Hem arribat a Heraklion, amb avió, via Atenes. Un vol perfecte. Recuperem l'equipatge, però la maleta de l'Odette no apareix. Ha decidit viatjar pel seu compte. «No es preocupi: la recuperarem i demà la tindrà en el seu poder», diuen, amables, els de l'aeroport.

Sortim per anar a buscar l'automòbil que tenim contractat. Nou problema! En donar el nom de l'hotel on ens hem d'hostatjar, ens diuen que aquest hotel està tancat! Tenim, però, els oportuns papers de l'agència que ens l'ha proporcionat (i cobrat). Arronsen les espatlles i ens donen un flamant Vito, on ens entaforem les maletes i altres objectes i els quatre matrimonis, Roselló, Nosàs, Viñas i Sala, molt ben disposats a gaudir de la magnífica illa de Creta. Enfilem la carretera cap a la ciutat, ben propera i, en arribar-hi, preguntem a un taxista pel nostre hotel. La nostra angúnia creix: el taxista ens diu que aquest hotel

està tancat per reformes; amb tot, ens n'indica la direcció. Ens hi arribem. Efectivament, està en obres i encara no funciona, però tot està previst: ens esperaven i ens acompanyen a l'hotel de recanvi. A la tornada ja podrem estar-nos a l'hotel, acabat de renovar. Respirem. Sopem i, abans d'anar a dormir, fem un recorregut nocturn per la capital de Creta.

Primers passos del nou dia: localitzar la maleta de l'Odette. Tot està en vies de solució: l'han trobada a Lisboa, però ja ve cap aquí; demà la tindrà.

Un volt per Heraklion

Fem una visita ràpida a Heraklion: el seu port amb regust de peix acabat de pescar i les paradetes on el venen, els crits i les coloraines de la gent, les restes, ben conservades, d'unes imponents drassanes construïdes durant el do-

mini de l'illa per part dels venecians, el museu arqueològic, de visita obligada, per a conèixer, encara que sigui molt per sobre, les cultures que han deixat la seva empremta a l'illa, des del Neolític (6.500 aC) fins a l'actualitat, passant per la minoica, la grega i totes les que han passat per aquella terra.

Però Knossos i l'Oropendio Lasithio ens esperen. Nou contratemps, el flamant Vito es nega a posar-se en marxa. Per sort, l'àngel de la guarda dels viatgers no bada i, gairebé al davant d'on el tenim parat, hi ha una agència que el representa. Ens el canvien per un altre d'igual i, fet el corresponent transvasament d'equipatges, podem marxar cap a Knossos.

Knossos, un conjunt impressionant

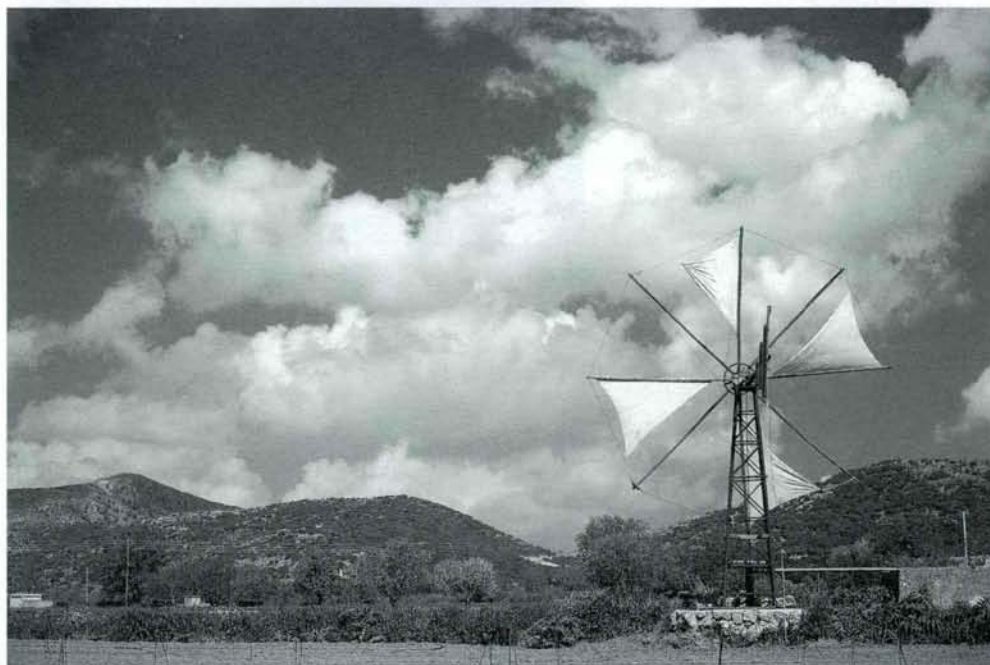
Amb tot el respecte degut als arqueòlegs, diria que en tota reconstrucció, encara que sigui parcial, d'antiquíssimes edificacions, a part de les inevitables servituds tècniques amb què es puguin trobar, hi posen una notable dosi de fantasia. Amb tot, Knossos impressiona, i devem al cretenc Mino Kalokairinos i, en especial, a l'anglès Arthur Evans el fet de poder contemplar el conjunt grandios del que fou un palau de temps tan reculats. Els reis i poderosos de l'antiguitat també sabien viure bé.

Dinem, amb menges actuals, i continuem el camí. Paisatge muntanyós i trencat. Rodolen alguns trons i cauen quatre gotes, però no passa d'aquí.

Pels poblets de Creta

Passem per poblets encara no espatllats pel turisme, amb el regust del que és autèntic. Ens parem en un d'ells, Evangelismos. Carrerons estrets i emblanquinats. En un pati veiem unes dones, àvia, mare i filla, triant uns magnífics pàmpols de vinya. Ens veuen i ens fan passar. Un home treu de seguida uns vasets, els omple de licor, el raki o tsikoudia, i ens invita a beure. La mímica, un xic de grec, reminiscències d'un batxillerat ja molt llunyà, i un pel d'anglès serveixen per a mig enten-

Molí de vent a Lasiti.

dre'ns. Els pàmpols serveixen per a embolicar un pastís d'arròs, menja típica del país. Aquesta espontaneïtat, aquesta cordialitat serà una constant al llarg del viatge.

Seguim el camí fent continus canvis de direcció. A llevant tenim el massís d'Oroseira Dikti, que s'aixeca fins a 2.148 m, i al darrere hi ha el final d'etapa d'avui. El terreny és abrupte i atraient.

Ens parem per visitar un antic convent avui abandonat, però amb una petita capella ben conservada: és Moni Gouverniotissas, amb una ampla vista sobre la vall de Potemies.

Camí de Lasiti fem una altra parada al poblet de Krasis, amb uns plàtans gegantins i una fresca font de múltiples raigs. Ens acostem a l'església. Som a finals d'abril i celebren la Pasqua ortodoxa. Tot just acaben de celebrar l'ofici i la gent surt de l'església, som convidats a menjar amb ells uns pastissos i beure un vaset de licor, tot amb gran naturalitat i afecte. Ens sentim bé.

Continuem el camí i, traspasat un coll, flanquejat per grans molins de vent que servien antigament per a moldre el blat, entrem en el gran pla de Lasiti, l'Oropendios Lasithiou. Cau la tarda i arribem a Agios Georgios, on soparem i dormirem. Nit freda, més aviat molt freda: ara no esperen turistes i per això no cal massa roba al llit!

Molins de vent al pla de Lasiti

El gran pla de Lasiti, voltat de muntanyes, és un terreny fèrtil, ric de l'aigua que ve, en la seva major part, del massís de l'Oroseira Dikti, que s'aixeca pel cantó sud i que encara llueix grans congestes de neu. L'aigua era extreta del subsòl amb una infinitat de molins de vent d'aspes de roba blanca, avui, dissortadament des del punt de vista estètic, substituïts per bombes elèctriques o de carburant. Postals de temps passats mostren un Lasiti amb els seus molins de vent i les aspes com un gran estol de gavines blanques a punt d'emprendre el vol. En el nostre recorregut al voltant de tot el pla n'hem vist un de sol, de molí amb aspes de roba. Els camps verds,

plens de flors, les neus del Dikti i la rusticitat dels petits poblets ens deixen un bon record.

Agios Nikolaos, Kritsa, Arvi...

Una carretera estreta i plena de revolts per a arribar a nivell de mar ens porta a Agios Nikolaos, petita ciutat que viu del turisme. Carreteres estrets amb botiguetes on les esponges són el principal reclam i un petit port on es gronxen magnífiques embarcacions.

El temps amenaça pluja i abans d'arribar a Kritsa comença a ploure. Davant l'interessant esglesiola, la Panagia Kera, hi ha un restaurant i ho aprofitem per a dinar, després de l'obligada visita a l'església, farricada d'imatges i objectes de culte, alguns de veritablement artístics, exponents de la religiositat ortodoxa.

Ha parat de ploure i ens arribem a Kritsa, que se'ns mostra amb l'encant d'un poble acabat de rentar. Però la nostra mania d'anar més amunt ens fa enfilar per una carretera estreta i recargolada fins a l'Oropendios Katharou, rèplica del pla de Lasiti, però més salvatge i solitari. L'extrem oriental del Dikti proveeix d'aigua el pla. Petits torrents, flors i cims embolcallats per grans nuvolades componen un paisatge d'innegable encant.

Hem de tornar a baixar per la carretera de pujada i passar de nou

per Kritsa fins a arribar a la vora del mar. Unes flors esplèndides, com una mena de lliris, ens aturen uns moments. Travessem l'illa per la seva part més estreta i arribem a Ierapetra, al sud. Es fa tard i no ens parem, seguim per una carretera arran de mar i quan el sol s'amaga a l'horitzó arribem a Arvi, on dormirem. Al senzill hotel el nom potser li ve una mica gran. Procurem esbrinar on para la maleta de l'Odette: ja ha arribat! I, amb ella, una certa olor de la llunyana Lisboa, on ha anat a treure el nas.

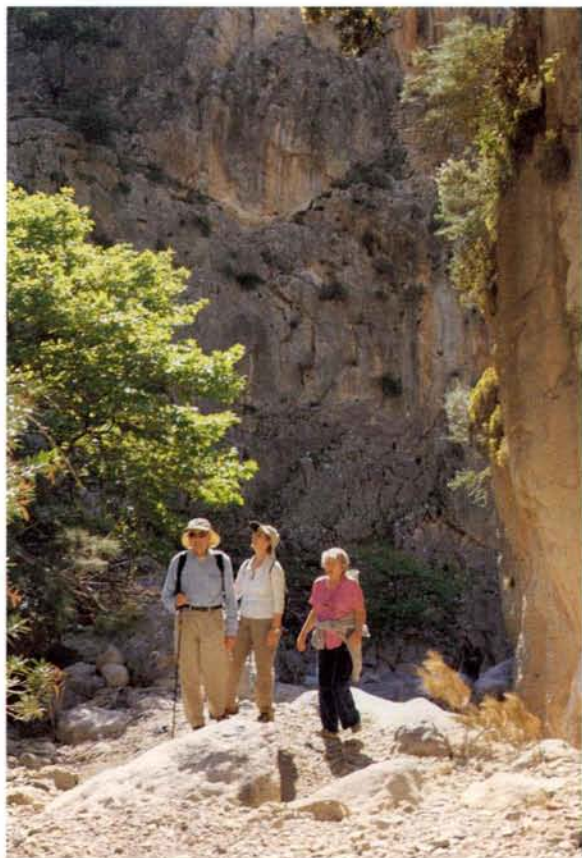
Una passejadeta pel petit poble, que, a part de l'intens blau del mar, poca cosa més té per a veure, és el preludi de la continuació de la nostra ruta. La carretera s'enfila espectacularment i ens porta a Amira.

Amira, Arkalohora, Gortina, Kommos, Matala, Festos, Ano Zaros

En una esplanada, cara al mar, voltada d'estàtues de pedra, una columna central amb una figura humana colltorçada ens recorda els resistents cretencs que moriren en mans de l'ocupant alemany. El vent marí escampa els seus noms als quatre punts cardinals en perenne memòria. És un monument senzill però impactant.

La carretera és ara una contínua visió de terres conreades amb les oliveres en disciplinades línies rec-

Ruïnes de Festos.

A sobre, les gorges de Faragi.

A la dreta, Agios Nikolaos-Samonas.

tes. L'aigua, un bé escàs a l'illa, és repartida als diferents camps per unes canonades de plàstic negre que ressegueixen els alts i baixos i les incessants corbes de les carreteres. Aquest acompanyament serà una constant al llarg del viatge. A les onze del matí, puntual parada per a prendre un tallat; en Francesc no ens el perdona i, amb l'excusa d'en Pau, tots els Peres ens escalfem.

Una petita facècia posa el punt d'emoció al dia: la meua dona queda tancada en el recambró sanitari del bar; no hi ha manera d'obrir la porta, ni amb un tornavís per a descollar la tanca. Expectació entre el personal, fins que un xicotàs pren embranzida i amb un fort cop de peu fa saltar la porta. Gràcies! Recupero la dona (no m'hauria semblat bé abandonar-la en tals circumstàncies...). Ens recordarem d'Arkalohora i el seu bar. Continuem el camí.

Passat Agii Deká és obligatòria la parada a Gortina, amb un magnífic absis central i dos de laterals, molt ben conservats, de la basílica d'Agios Titos, voltada per un bosc d'alzines centenàries. Un xic més enllà es troba l'odèon, petit teatre semicircular, en força bon estat, i, just al seu darrere, el cèlebre Codi

de Gortina, gravat a la pedra i que conté les lleis per les quals es regien els cretencs, al voltant del segle V; és el codi civil més antic d'Europa.

Deixem Gortina i ens dirigim novament cap al mar, a Kommos, amb unes ruïnes mig enterrades a la sorra de la platja, i d'allí ens arribem a Matala, amb la seva platja ara quasi buida de turistes i l'alt penya-segat que la tanca per la banda nord, rosegat per l'erosió, ple de cavitats buidades en la roca que serviren d'habitatge en temps passats.

Deixem Matala i ens allunyem del mar, camí de l'interior de l'illa. Festos, restes d'un altre palau minoic que impressionen per la seva senzilla grandesa, situat en una petita elevació amb vista sobre un paisatge amable fet de camps de conreu, petits poblets de cases blanques i unes muntanyes que, al lluny, es fan molt altes, ens ajuda a recordar que nosaltres som hereus d'aquelles civilitzacions tan llunyanes. La car-

retera ens acosta a les muntanyes, es recargola i puja fins a Ano Zaros, petit poble voltat d'una vegetació opulenta i molt ric d'aigua. Aquí dormirem.

A les gorges de Faragi

El nou dia ens proposa una excursió a les gorges de Faragi, a partir del monestir d'Agios Nikolaos. El temps és bo i l'airet agradable. Sortim cap a Agios Nikolaos, petit monestir situat a l'entrada de les gorges, que s'endinsen al cor del massís de Psiloritis. Un monjo panxut i de vestimenta no gaire neta ens dóna la benvinguda i ens ofereix cafè. El lloc, voltat d'altres parets i d'escassa i cremada vegetació, ofereix un racó de calma. Comencem la caminada.

És un camí ben senyalitzat i ben arranjat que aviat s'endinsa cap al cor de la muntanya. A l'altre cantó de la vall, penjat en el dret vessant,

hi ha la capella d'Agios Pelagia. Deixem enrere el monestir i, mentre el gros del grup decideix esperar-nos, la Teresa, l'Enric i jo comencem una forta pujada que aviat deixa el llit del torrent enfonsat a la nostra dreta. Màgics contrallums suavitzen la pujada, que aviat torna a trobar el torrent, el camí passa a l'altra riba i comença un llarg tram on s'encadenen trossos planers amb fortes pujades arreglades amb escales i baranes de troncs. La vegetació —semblen alzines—, és frondosa. Tornem a creuar el riu, ara d'aigües transparents, i el camí, summament agradable, ens acosta al final de les gorges. Arribem a un pla que sembla una collada, i trobem l'ermita de Sant Joan, Agios Joannis.

La vall s'eixampla i, en direcció nord, per entre l'arbreda, veiem les pelades carenes del Psiloritis amb alguna congesta. Som a uns mil metres d'altitud, voldríem seguir més enllà i enfilar-nos carenes

amunt... però no tenim temps i la colla ens espera a Agios Nikolaos. Amb pas viu desfem el camí i retornem al monestir. En total, la passejada haurà durat unes dues hores llargues. Un altre cafè, ara servit per unes dones vestides de negre (són monges?) i ens acomiadem d'un lloc tan agradable.

Monestirs i poblets

No gaire lluny fem una altra parada per donar una ullada a un altre monestir, Moni Vrontissiou, molt més interessant, arquitectònicament, que el d'Agios Nikolaos. Un alt campanar amb les cordes per a repicar les campanes lliscant per la paret exterior, com és norma en totes les esglésies de Creta, i unes grans gerres al costat de la porta d'entrada.

S'acosta l'hora de dinar i, a Kamaros, a l'ombra d'una parra a la terrassa d'un rústic bar restaurant,

A dalt, Agios Titos a Gostina.

Al costat, el poblet de Loutro.

fruïm d'un típic refrigeri i d'un bon repòs.

A la tarda, per una recargolada carretera, resseguim el vessant occidental del Psiloritis, amb vistes sobre un mar proper, el mar Libi dels cretencs. Petits pobles de cases blanques amb les altes carenes al darrere, on encara llueixen grans congestes, Forfouras i Spili són alguns d'aquests poblets camí de Moni Preveli, monestir ja molt proper al mar, on viuen actualment els monjos que, anys enrere, vivien en el vell Moni Preveli, situat més a l'interior.

La tarda va entrant a l'hora que les llums perden força, i el paisatge, el monestir i el mar es perden en un vel de melangia, però no som encara al lloc previst per a fer-hi nit: ens queda una llarga tirada de carretera plena de revolts, sempre amb vista sobre el mar que es va enfosquint, mentre al cel comencen a aparèixer els primers estels. I arribem a Hora Sfakion, final d'etapa. Un sopar arran d'aigua, amb el clapoteig de les petites ones, lluny del bullici de l'estiu.

A Loutro per mar

Un dia clar, una mar quieta i unes boires lleugeres arrapades als faldars

© Fotografia: Josep Viñas, 2004.

Un cretenc de Samonas.

de les Levka Ori, les muntanyes blanques, amb alguna congesta a les carenes més altes. Tornem al port i lloguem una barca motora que ens portarà a Loutro. Magnífic recorregut resseguint la costa escarpada de colors virolats i platgetes minúscules accessibles solament per mar o per intricats caminols. Loutro, petit poble mariner, on no es pot arribar amb cotxe, és un punt de marcat interès turístic que ara, afortunadament per a nosaltres, fora de temporada, manté una equilibrada tranquil·litat.

Cap al nord de l'illa

Deixem Loutro amb la imatge de les cases blanques ballant en les blavíssimes aigües, i retornem a Hora Sfakion, des d'on, novament amb cotxe, remuntem les gorges d'Imbros, de camí cap al nord de l'illa. Guanyem altura, arribem a tocar els mil metres en un paisatge rocallós, on unes notables savines fan un bosc esclarissat. Passat el poblet d'Imbros, creuada ja l'espina dorsal de l'illa, baixem per una sinuosa carretera cap a Vrysses, ja en terreny més planer i amb camps ben cultivats. Deixem la carretera principal i, altra volta per una carretera estreta, ens acostem a les muntanyes.

Parem a Samonas, on un hospitalari home cofat amb el típic barret de malla amb boletes penjant,

ens ofereix la terrassa del seu bar per a improvisar-hi el dinar. L'establiment és rústic, però l'amabilitat i simpatia del seu propietari supleix amb escreix les modernes comoditats. Ell mateix es preocupa que un xicot del poble, amb el seu cotxe, ens acompanyi a visitar l'interessant església d'Agios Nikolaos, d'un típic romànic cretenc, situada al fons d'una vall frondosa presidida, al lluny, per les carenes de les Levka Ori. La visita val la pena i arrodonirà el bon record que ens emportem de Samonas.

Ens queda un llarg trajecte fins al final d'etapa d'avui. Seguim paral·lels al mar, però per l'interior, fins a trobar una carretera principal que ens baixarà novament cap al sud de l'illa.

Tornant al sud

Parem a Kantanos, on un cafè ens reconforta. Al peu de l'enlairada església, un monument recorda, en dues grans inscripcions, els alemanys caiguts durant l'ocupació de l'illa, escrita en alemany, i els combatents cretencs que lluitaven pel seu alliberament, aquesta en grec. Un magnífic exemple de com uns enemics en temps de guerra saben honorar, sense que ningú s'escandalitzi, els seus respectius caiguts quan arriba la pau.

Per Temenia, breu parada al costat d'una humil esglesiola, fem camí

cap a Paleochora, on farem nit. Arribem a temps encara de fruir d'una posta de sol, enllà del mar, que tényeix d'un suau color de rosa la sorra de la platja. La població està a la punta d'una península molt estreta, i això permet de veure les sortides i postes de sol sobre el mar. Al petit port atreu l'activitat dels pescadors preparant les barques, de colors vius, per a sortir a pescar. Novament en camí, ens enfilem cap a Voutas, on deixem la carretera principal per agafar-ne una d'estreta que ens porta a Sfakia, poblet d'un aspecte més aviat misèrrim. Voldríem visitar una esglesiola propera que, segons la guia, té unes pintures interessants, però, malgrat els intents de localitzar el dipositiu de la clau, amb la col·laboració d'un voluntari pagès amb molta mimica i gesticulació, no ens en sortim i ens hem de quedar amb les ganes.

Elafonisi, un indret paradisiac

De Sfakia, una petita pista de terra ens fa perdre altura, no sense unes fortes dosis d'emoció, per a acostar-nos novament al mar. Arribem a la platja d'Elafonisi, un joc de cales i illetes que permeten xipollejar per les aigües poc profundes i anar d'una illota a l'altra. L'aigua té una tonalitat d'un blau verdós i deixa veure la sorra dels fondals i de les platges, d'un rosa pàl·lid, reflex dels milers de conques de les bestioles que viuen en aquestes aigües. Elafonisi perdrà, si no hi saben posar aturador, el seu aspecte paradisiac, enterrat pel monstre desfermat del turisme depredador. Avui encara és un racó poc explotat, un altre bon record que ens emportarem d'aquesta illa plena de sorpreses.

Vestigis d'altres temps

Proper a Elafonisi, hi ha el monestir de Hrisoskalitissas, fundat el segle XIII, encara que l'església actual és molt més moderna; resplendentment blanc, destaca sobre el fons blau del cel i de la mar. El conjunt de parets blanques i escales dretes té un encant tot particular.

Vorejant la costa, a voltes a considerable distància de l'aigua i a vol-

tes arran, arribem a Falasarna, d'extensa platja i amb les restes de la que fou una ciutat important pels volts dels segles VI-IV aC, mig tapades per la vegetació. En el petit itsme del cap Koutri es poden endevinar els canals que donaven entrada al port, que, a causa d'un basculament del terreny, queda en terra ferma i seca. Tot plegat ens torna a parlar de civilitzacions preterites molt més avançades del que sovint ens imaginem. Els penya-segats sobre la blavor del mar abraquen petites platges de sorra blanca. L'estreta península de Gramvoussa s'estira cap al nord com una punta de llança entrant al mar.

A l'antiga Canea

Hem de retrocedir per a anar cap a llevant, fins a Platanos i d'aquí a Kaliviani, ja a la costa nord de l'illa. Amb el sol camí de la posta, el recorregut fins a Hania, vorejant la

costa, és una pura delícia, com ho és Hania o Xania, l'antiga Canea, que per tots aquests noms és coneguda. Un port on s'emmirallen les velles cases i, per sobre d'elles, enllà cap a migjorn, treuen el cap les muntanyes de la Levka Ori, amb les seves congestes. Un capvespre que recordarem especialment: la llum apagant-se a poc a poc, mentre els reflexos de les cases i les llums dels carrers es gronxen pausadament sobre les aigües del port. És una ciutat petita de carrerons estrets i una fortalesa, a ponent, dominant el port; a llevant, sobresurt la majestuosa cúpula rodona d'una antiga mesquita. L'antic far, construït pels venecians, vigila l'entrada al port. Fundada en la llunyania dels temps per Kydon, fill de Mínos, la seva llarga història ens parla de la dominació dels grecs, romans, àrabs, venecians, genovesos, turcs, fins a finals del segle XIX, quan Creta fou proclamada estat autònom, per unir-se

a Grècia el 1913. Qui sàpiga passejar amb calma pels carrerons de la vella Canea i visitar els seus museus, reviurà la seva convulsa història.

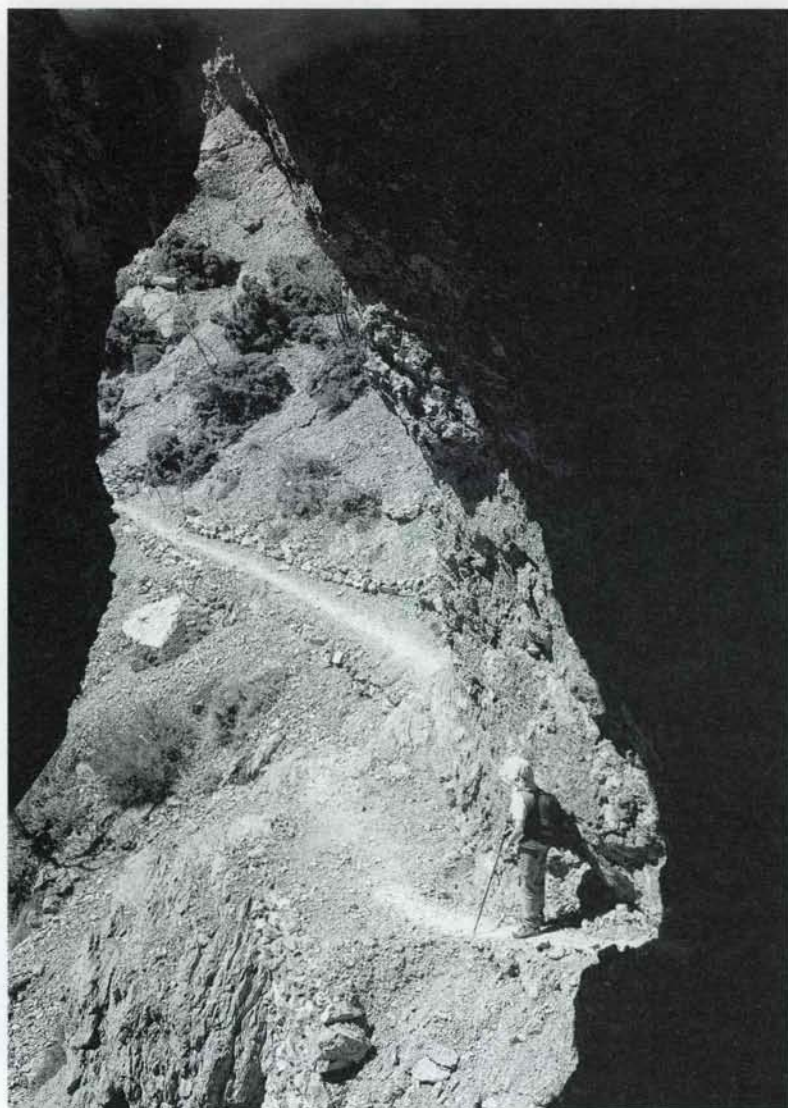
**A sobre,
una filadora a
Anogiz.**

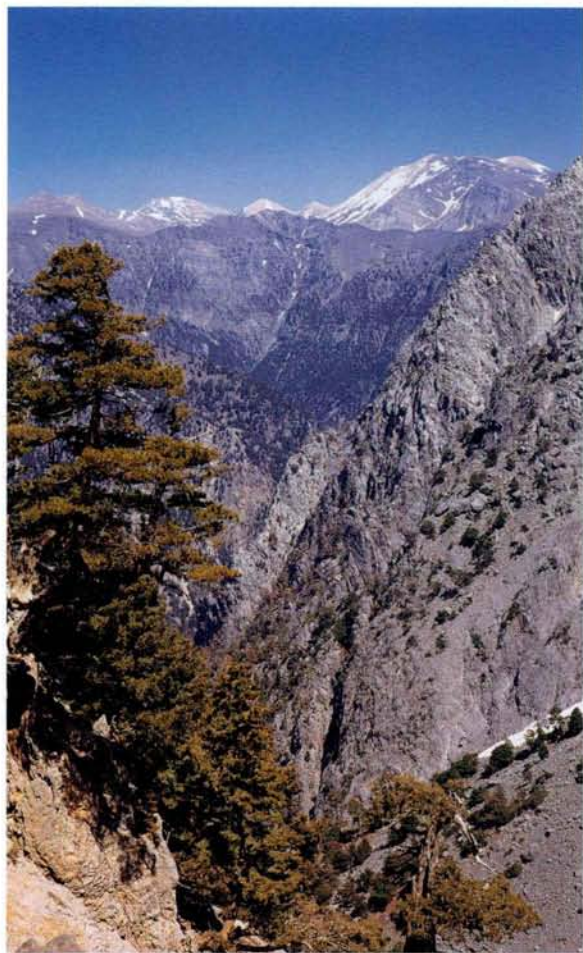
Un tast de les muntanyes de Creta

No volíem marxar de Creta sense conèixer, ni que fos una mica, les seves muntanyes. Ens quedava poc temps i el més factible era intentar pujar al Gingilos, de 2.080 m, a les Levka Oria, cim que domina les famoses gorges de Samària.

Sortim de Hania i per les planes i ben conreades terres prop del mar, ens allunyem cap al sud, cap a la muntanya. Passem per Fournes i Lakki, aquest ja enfilat a mitja muntanya. La carretera comença una forta ascensió i a cop de llaçades guanya la plana d'Omalos, a més de mil metres d'altitud. El verd tendre de la primavera alegra la gran plana. Una recta, una última pujada i arribem a Xiloscalo, d'on surt el camí que, en sobtada baixada, s'endinsa a les gorges de Samària. Aquest itinerari és el que fan, a l'estiu, centenars de turistes doblats en intrèpids muntanyencs, i que, en unes cinc hores, els porta a Agia

**Al costat,
camí al
Gingilos.**

Baixant del Gingilos.

Roumeli, arran de mar. Ara hi ha calma absoluta i estem pràcticament sols. A més a més, la baixada cap a les gorges està en aquests moments tancada al públic per millores en els camins. La nostra fita és, però, el cim de Gingilos.

La Teresa, l'Enric i jo, mentre els altres esperen tranquil·lament la nostra tornada, comencem l'ascensió per un camí dret, ben cuidat, que s'enfila pel costat d'un restaurant i que va a buscar una careneta fins a tombar per a entrar en una petita vall on neix el riu Samaria.

El Gingilos o la sorpresa! No esperàvem trobar un paisatge tan feréstec i trencat. A l'altre cantó de la vall, s'alcen les parets verticals que baixen del cim; moltes congestes taquen de blanc les canals fondes i verticals.

El camí, molt ben traçat, va a buscar el fons de la vall, però abans cal passar per uns penyals que semblen voler barrar el pas, unes reblincoles del camí i una monumental arcada deixen el pas franc. Som al naixement del Samaria, d'aigua clara i fresca. Una gran congesta posa un punt alpi al paisatge. El

camí s'enfila per una immensa clapiassa i arribem a un coll. El mapa que portem, bastant deficient, no li dóna nom. A l'altre cantó de la collada, una vall enfondida baixa cap a la costa, per on passarem ahir. Una forta pujada per un caos de grosses pedres ens porta al cim.

Som a 2.080 m, segons el mapa. És un cim planer que, a llevant, cau estimbat sobre les gorges de Samaria, i més enllà del qual, en direcció sud, després d'una collada, s'aixeca al cim de Valakias, de 2.112 metres, el més alt de les muntanyes blanques occidentals. Contemplar un món de muntanyes de les quals no saps el nom, imaginar-hi itineraris i excursions amb esquís (la neu hi és encara força abundant), sense saber d'on pots sortir i on pots arribar, és una manera com una altra de passar l'estona que als que estimem la muntanya ens plau força.

El massís de les Levka Ori, estès a llevant, és el que més ens atrau i ens fa somiar. Intercanviem fotos i unes paraules amb un anglès que també ha fet el cim i ens desitgem mútuament bona excursió.

La baixada ens permet contemplar el profund tall de les gorges de Samaria, amb els seus boscos i la seva solitud. No és estrany que aquesta regió sigui parc nacional. Els últims graons del caminó ens deixen al restaurant, on, junt amb els que pacientment ens han esperat, celebrem l'èxit amb un bon dinar. Després, a la tarda i amb el sol camí de la posta, retornem a Hania, on encara tenim temps per a endinsar-nos en els seus carrers i tornar al port per veure de nou el reflex de les llums ballant sobre l'aigua.

Rethimo, una ciutat plena d'història

El camí de Xania, Hania o Canea a Rethimo és d'una gran bellesa, una mar blava on es reflecteixen els poblets blancs amb el teló de fons, com de pessebre, de les muntanyes blanques amb les seves congestes. Arribem a Rethimo, ciutat que, com la de Canea, ha viscut una turbulenta història. Carrers animats en els quals s'aixeca, a qualsevol cantonada, l'alt minaret d'una mesquita i, una mica més enllà, les pedres d'una

sinagoga. Per sobre la ciutat, la Fortezza, la fortalesa deixa dels venecians. Àrabs, venecians i turcs han deixat tantes empremtes del seu domini sobre la ciutat que hi fan curta la passejada.

El monestir d'Arkadi, símbol de la llibertat de Creta

Sortim de Rethimo i ens allunyem del mar en direcció a Arkadi, el monestir símbol sagrat de la llibertat de Creta, escenari d'un fet dramàtic en la lluita dels cretencs contra els turcs: aquests posaren setge al monestir, on s'havien refugiat uns tres-cents homes armats i unes sis-centes dones i criatures, que es negaren a rendir-se; l'atac dels turcs provocà l'explosió d'un polvorí que segà la vida dels resistents i enderrocà bona part del monestir. Imposa veure les ruïnes ben conservades i la magnífica església, el Katholikon, alçant-se al mig del gran pati. Al lluny, les neus del Psiloritis contemplen impassibles la incapacitat dels humans per a viure en pau.

Continuem per l'interior, país de pujols i petites planes, i ens arribem a Anogia, que té un cert renom pels seus teixits i peces de llana. Homes en animada conversa a la porta de la taverna, sota l'ombra generosa d'uns grans plàtans, i les dones intentant vendre les seves mercaderies en minúscules parades a les portes de casa seva... En un racó, a l'ombra, una velleta amb un fus transforma en fil el floc de llana. És un reclam turístic, però té la seva gràcia.

S'acosta el final del viatge i una carretera sinuosa perd altura i ens apropa altra volta al mar. Amb el sol ponent arribem de nou a Heraklion. Una última passejada lenta pels carrers de la ciutat i la visita a un temple, ple de gent que entra i surt i on se celebra una llarga cerimònia litúrgica i dues processons que posen punt final a la Pasqua ortodoxa, posen també punt final al nostre viatge.

Demà a primera hora l'avió se'n emportarà a casa, però el record i la imatge de Creta perdurarà en nosaltres nítidament.

Història del paratge dels Reguerons (Viladecans – Baix Llobregat)

per **Andrés Valverde, Josep Maria Seguí, Rafael del Hoyo i Valentí González**

Els Reguerons, juntament amb els paratges propers, constitueixen possiblement els últims espais del delta que van ser romputs i arranats per al conreu. Aquest article n'explica la història agrícola i social recent.

A la marina del terme municipal de Viladecans (Baix Llobregat) i al bell mig del conegut delta del Llobregat, es localitza un espai anomenat els Reguerons. Aquest lloc, d'un 37,45 ha, es troba situat a 3,3 km del contacte més proper que formen els materials de la plana deltaica (quaternari recent) amb els del samontà (quaternari antic), i a 2,8 km de la línia de platja, aproximadament. Als voltants dels Reguerons es localitzen els paratges de les Marines (N), els Llanassos (O), Can Seguí i les Sorribles (S) i les Filipines i Can Sabadell (E). Crida l'atenció que, de tota aquesta extensió de terreny, envoltada de conreus i de corredors o canals de rec, gairebé trenta hectàrees es troben sense conrear des de fa més de vint anys.

L'abandonament d'aquest paratge com a terreny aprofitable per al conreu ha iniciat un procés de regeneració natural de la zona. Els canyissars, les jonqueres i els prats humits més o menys salins tornen a ocupar els seus antics espais i amb ells tota la fauna associada. En definitiva, als Reguerons, i a diferència de molts altres espais naturals del delta del Llobregat, el paisatge vegetal deltaic està en plena recuperació. En aquest paisatge destaquen dues basses, una de gran i co-

berta completament pel canyís i una de més petita amb aigües lliures, i una masia, anomenada can Feliu, que va ser propietat de Josep Feliu i Gusiñé, antic explotador dels conreus dels Reguerons.

La regeneració del paisatge natural ha motivat que els Reguerons hagin estat inclosos com a part de la ZEPA (Zona d'Especial Protecció per a les Aus) Delta del Llobregat, aprovada el 30 de juny de 1994, i, per tant, considerats com a espai natural, fet que condicionarà la seva gestió futura com a zona protegida.

Superfície dels hàbitats dels Reguerons

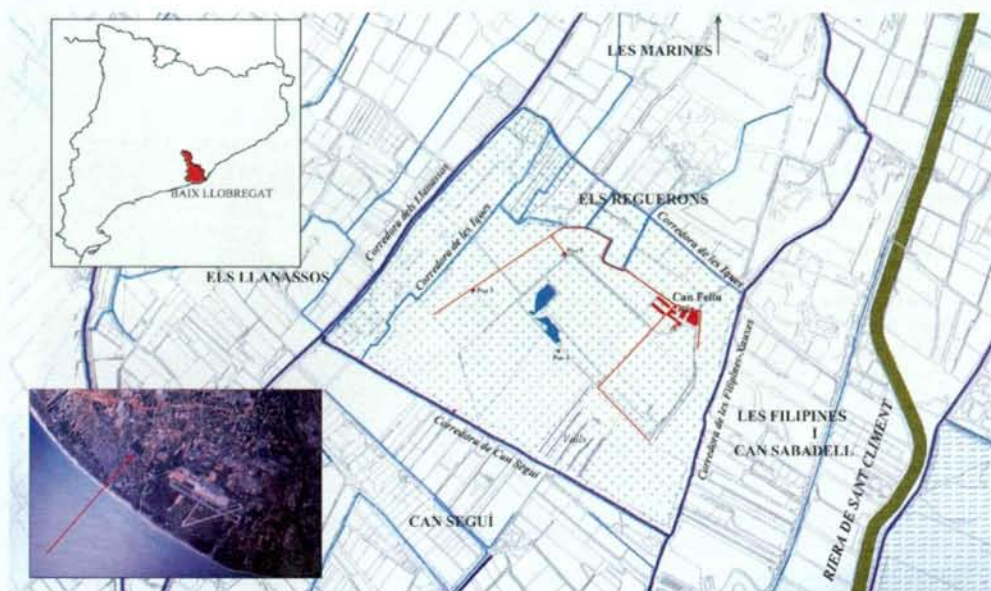
Prats salins	27,37 ha
Llacunes	0,75 ha
Aigües estancades (dolces)	1,85 ha
Conreus	7,48 ha
Total	37,45 ha

Dades de la fitxa de cens de la xarxa de zones designades a la Directiva Aves 79/409/CEE. ZEPA ES0000146: Delta del Llobregat.

Breu repàs de la història dels Reguerons

La història dels Reguerons es podria definir com un frustrat intent de l'ésser humà per transformar unes terres improductives en altres d'òptimes per al conreu. Es reconeixen tres importants etapes o fases, que s'ajusten bastant, encara que no completament, a les que Joan Comelles va reconèixer per a l'agricultura viladecanenca del segle XX. Segons Comelles, en el seu article «L'agricultura de Viladecans (1982-1992)», es podrien diferenciar tres fases importants: la primera, que comprendria des de finals del segle XIX fins als anys de la Guerra Civil, caracteritzada per l'asseccament del terme i la introducció del regadiu mitjançant l'aprofitament de les aigües artesianes; la segona, que aniria des de 1936 fins a 1973, marcada per l'extensió del regadiu i la introducció dels avenços tecnològics, ben coneguda també per la seva

Mapa i situació geogràfica dels Reguerons. Les línies vermelles que surten de can Feliu marquen el recorregut de les canalitzacions d'obra que encara perduren als Reguerons. També s'hi indiquen les corredors que limiten la zona i la situació dels quatre pous principals.

Fernando Pitarch, al fons de la taula, Cecília García, a la dreta, i la filla d'ambdós, Benilde Pitarch, davant i a la dreta, amb uns amics, a l'esquerra. Anys quaranta. Mengen al costat del mas, que possiblement s'ha acabat de construir.

Arxiu personal de Montserrat Ibáñez.

Miquel Ibáñez (gendre de Fernando Pitarch) assegut sobre el cove, i la seva dona, Benilde Pitarch, asseguda sobre una caixa de fusta. Són els darrers anys quaranta i venen carxofes de la seva collita en el Born, a Barcelona.

Arxiu personal de Montserrat Ibáñez.

prosperitat; i la tercera, que arrencaria de la primera crisi petroliera i que es caracteritzaria per una crisi general del sector agrícola que es perllongaria fins a l'actualitat.

Les característiques particulars i les dates de les tres etapes que es reconeixen per als Reguerons són les següents:

Primera etapa (finals del segle XIX-1929).

Caracteritzada per l'execució de les primeres rompudes, la primera divisió parcel·laria i els primers aprofitaments de les aigües artesianes a la zona.

Els Reguerons, juntament amb els paratges propers, constitueixen possiblement els últims espais del delta que van ser romputs i arranjats per al conreu. Les raons d'aquest endarreriment són bàsicament dues. La primera és de caràcter social i és aplicable pràcticament a tota la marina del terme municipal de Viladecans. Sotmesos a severes jurisdiccions senyorials, els terrenys de la marina de Viladecans van romandre durant segles verges i lliures de rompudes, sense que se n'hagin documentat altres aprofitaments que no siguin les pastures, la caça i la pesca. Els Reguerons i els terrenys més

propers van haver d'esperar, per a poder ser assecats i conreats, fins a les últimes dècades del segle XIX i, sobretot, fins a les primeres del XX, dates en què els grans propietaris barcelonins van anar cedint les seves terres als pagesos locals. La segona raó resta justificada per la mateixa naturalesa del sòl dels Reguerons, que, amb un nivell freàtic molt superficial i un important component argilós, resulten bastant impermeables i mostren una important tendència a l'entollament i a la salinització. Aquestes característiques del substrat dificulten l'assecam del terreny i impossibiliten el conreu. Això explica l'endarreriment de les rompudes, no tan sols respecte als espais de les Marines, que són més propers al poble, sinó també respecte a paratges més allunyats del poble i més propers al mar, que, per la seva textura més sorrenca, van facilitar les tasques d'arranjament.

Així, hauríem de retrocedir fins als darrers anys del segle XIX i als primers del XX per a poder trobar les primeres rompudes i els esforços dels primers vallejadors que intentaven aixecar i sanejar uns terrenys difícils, que, marginats respecte als recs del Canal de la Dreta del delta del Llobregat, acabat de construir el 1862, comencen a regar-se amb les aigües artesianes arrabassades a l'aqüífer profund,

que tot just el 1893 s'acabava de descobrir.

Els resultats d'aquesta primera transformació encara es poden evidenciar fàcilment als voltants dels Reguerons i, amb més dificultat, dintre d'aquest espai, on es produí una segona important transformació en acabar el primer terç del segle XX, que va esborrar parcialment les estructures establertes a la primera. Fruit de la primera transformació van ser els establiments d'una intensa divisió parcel·laria i una intricada xarxa de valls, motivades tant pels drets de propietat de les parcel·les com per les necessitats de drenatge d'aquestes. Aquest sistema d'explotació agrària de tipus intensiu, basat en l'explotació de petites parcel·les aixecades mitjançant les mateixes terres extretes en el procés de val·lejament, encara persisteix en moltes zones als voltants de can Feliu. Les parcel·les es dediquen fonamentalment als conreus de verdures i d'alguns fruiters. El rec es fa mitjançant aigües extretes de pous i a vegades també de les corredores.

Segona etapa (1929-1973)

Caracteritzada per l'extensió del regadiu i l'intent d'unificació parcel·laria.

Aquesta etapa, durant la qual es va produir una important transformació que afectà exclusivament els espais actualment abandonats, es va iniciar quan un veí de Barcelona, Josep Feliu i Gusiñé, que ja tenia algunes propietats a Viladecans, va manifestar el seu interès per aquests espais, pels volts de l'any 1929. Josep Feliu aviat es mostrà com un propietari ambiciós i va comprar als propietaris les seves parcel·les. El seu objectiu fonamental era, a part de conrear uns terrenys fonamentalment erms, substituir el sistema de conreus intensiu i bàsicament de secà que s'havia imposat a la zona, per un sistema de regadiu de tipus més extensiu, com l'establert en moltes finques properes de Sant Boi i del Prat, precisament amb la intenció de dirigir-lo també cap a la producció de carxofes, com es feia als esmentats termes municipals, on

aquesta hortalissa va gaudir, com és prou conegut, d'un bon mercat.

Les transformacions necessàries d'aquests espais es van fer en dues fases, necessàriament separades pels conflictes que començaren el 1936.

La primera fase s'inicià en motivar-se el registre, en els apèndixs als amillaments dels anys 1929 i 1930, de Josep Feliu com a propietari d'un total de 17 parcel·les, localitzades en el pago o partida de Regarons del Aleu, que sumaven 24 hectàrees, 2 àrees i 10 centiàrees i que van ser qualificades com a erms (93,12%) i conreus de cereal (6,87%).

A partir d'aquestes dates es van manifestar canvis importants als espais que constituïrien els Reguerons, que queden reflectits al mapa del cadastre parcel·lari de l'any 1933, realitzat per encàrrec de l'Institut Geogràfic y Catastral. En aquest plànol ja s'evidencia un primer intent d'unificació parcel·laria, la realització de nou pous i la presència de tres basses.

En acabar la Guerra Civil, es reprenen les tasques d'extensió dels conreus i especialment dels regadius, tant a les parcel·les esmentades com a les veïnes. Un nou registre de deu parcel·les com a propietats de Josep Feliu és un bon testimoni de la realització d'aquestes tasques. De les 15 hectàrees, 33 àrees i 74 centiàrees que comprenen aquest lot, ara únicament són qualificades com a erms una petita part

(1,72%), ja que la majoria corresponen a conreus de cereals (40,32%), arrossars (40,32%), fruiters (8,9%) i horta (5,5%).

Va ser també per aquestes dates (anys quaranta) quan es van iniciar les obres dels principals edificis que es troben als Reguerons i quan va tenir lloc l'establiment dels primers masovers, Fernando Pitarch i la seva dona, Cecilia García, a can Feliu.

Deixant de banda la cronologia d'aquests successos, les principals transformacions que van patir aquests espais en aquesta segona etapa, bàsicament, consistiren en un intent d'unificació o concentració parcel·laria, l'aixecament i l'anivellament dels terrenys i l'obtenció d'un subministrament d'aigües adequat.

El subministrament d'aigua es va resoldre amb la captació d'aigües artesianes mitjançant quatre pous i la construcció d'un singular sistema de canalitzacions. Totes aquestes infraestructures han perdut la seva funcionalitat, però persisteixen a la zona. Els quatre pous esmentats s'ubiquen en el mateix lloc que ocupaven quatre dels nou pous representats en el mapa del 1933, de manera que suposen una substitució o millora dels anteriors. El pou central es va perforar molt a prop d'un altre ja existent, als mateixos espais on més tard s'ubicaren les principals edificacions, de manera que avui el trobem envoltat per les habitacions, estables i magatzems de can Feliu.

Tasques de recollida de la batuda del cereal. La imatge data del final dels anys quaranta, cinquanta o començament dels seixanta, abans de la introducció del regadiu. Els tubs que es veuen a la dreta són testimoni de la propera implantació d'aquest sistema.
Arxiu personal de Montserrat Ibáñez.

Les basses dels Reguerons el 26 de setembre del 2002. Al fons, la construcció que cobria el pou número 2.
Fotografia de Valentí González.

D'aquest pou central en surten tres braços que formen les canalitzacions. Mitjançant aquestes conduccions o regadores, fetes d'obra moderna i aixecades sobre el terreny, es conduïen les aigües cap a les parcel·les més allunyades del pou principal, salvant els desnivells. En diferents trams i sobretot a l'altre extrem d'aquestes regadores, generalment es troba un sortidor directe o bé una conducció subterrània, feta per a facilitar els accessos o per a salvar les corredores, que portava les aigües fins a una mena de brolladors, anomenats a la zona «xupets».

El braç més gran, abans de cedir les aigües als brolladors corresponents, rebia també les aigües d'altres dos pous que es troben en el seu recorregut, el primer dels quals, segons testimonis orals, va ser el de més cabal de tota l'explotació. L'últim pou dels quatre esmentats, cobert com els altres per la corresponent caseta, es troba a la vora del camí dels Reguerons, entre les dues basses. De la majoria dels restants pous indicats al

mapa de 1933 encara és possible trobar-ne testimonis.

Respecte a la unificació parcel·laria i al sanejament dels terrenys, és evident que van ser uns processos inacabats. La conservació d'alguns dels valls que delimitaven les antigues parcel·les o n'afavorien el desgàs és una bona prova de la manca de solucions efectives als problemes de drenatge. S'ha de dir, de totes maneres, que aquests problemes s'han agreujat recentment, després de l'abandonament dels conreus. Els pagesos dels voltants afirmen haver vist la pràctica totalitat de les parcel·les sotmeses a explotació, si s'exceptuen les corresponents a les dues basses.

Aquests mateixos pagesos parlen de la desigual qualitat de les parcel·les resultants del procés de transformació, sobre el mètode de transformació o sanejament aplicat i sobre les dates d'aplicació. Segons ells, coincidents en línies generals amb el testimoni de Carles Faura, president de la Cooperativa Agrícola de Viladecans, el procés de sanejament i anivellament es va ini-

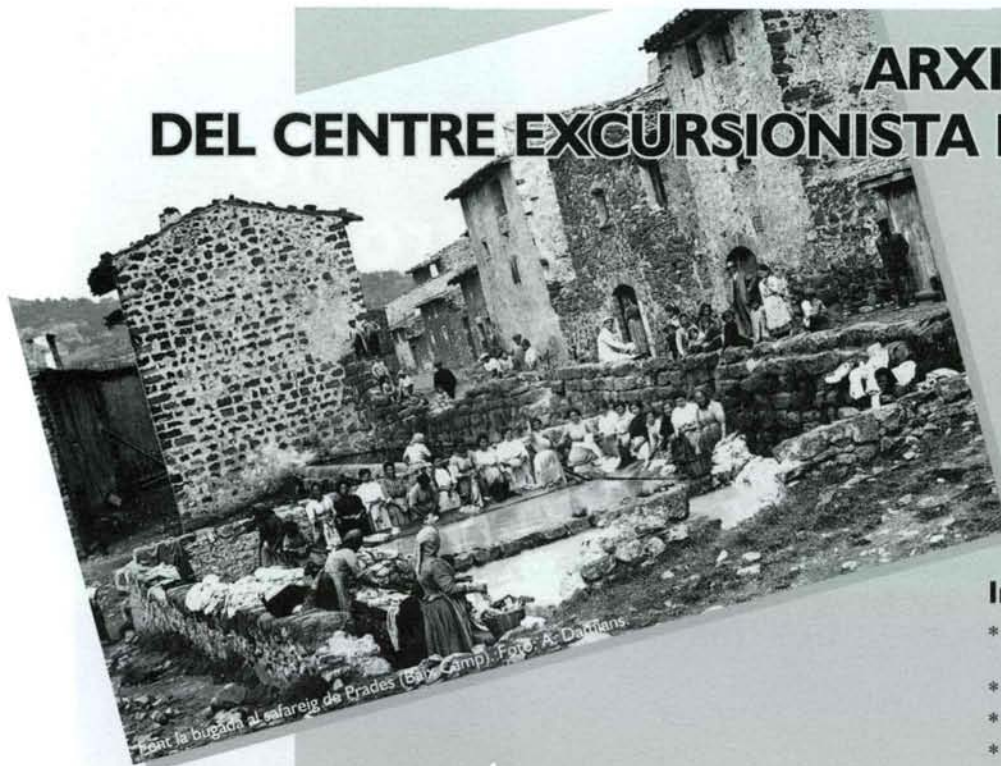
ciar als anys quaranta i consistí bàsicament en l'extracció de terres de les zones més fondes i el transport posterior d'aquestes terres, llavors sobre carros de trabuc, a les zones altes o parcel·les que es volien millorar. Aquest sistema explica el nivell desigual i la diferent qualitat de les parcel·les obtingudes i, possiblement, l'origen de la bassa gran i l'ampliació progressiva de la petita.

Tercera etapa (1973-2004)

Caracteritzada per l'abandonament progressiu dels conreus.

Després de la mort de Josep Feliu, el 10 de març de 1963, el sistema d'explotació agrària endegat es va mantenir actiu fins al començament dels anys setanta, temps en què s'inicià l'abandonament dels conreus, començant per les parcel·les més properes a les corredores dels Llanassos i de can Seguí. Finalment, l'adquisició dels Reguerons pel Futbol Club Barcelona, quan era president d'aquesta entitat Agustí Montal i Costa, el 25 de maig de 1973, va marcar la generalització de

ARXIU FOTOGRÀFIC DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA

L'arxiu fotogràfic del Centre conté col·leccions de fotografies des de 1886 d'una gran diversitat de temes, com ara aeronàutica, arqueologia, arquitectura, carrers de Barcelona d'abans de la Reforma, esports, fauna, folklore, geografia física i econòmica, pobles i indrets de Catalunya, del Pirineu aragonès, d'Espanya i d'altres països del món. A més de fotografies estereoscòpiques i autocrom.

Instal·lacions i serveis:

- * Sala de treball per a ordenació i classificació de material.
- * Sala de conservació i arxius d'originals.
- * Laboratori.
- * Equip de tractament digital de les imatges: digitalització, retoc fotogràfic, gravació de CD ROM.
- * Servei de còpia i ampliació.
- * Reproducció de positius paper.
- * Reproducció de transparències positives blanc i negre.
- * Còpia i reproducció de negatius.

CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA/Arxiu fotogràfic
Carrer del Paradís, 12. 08002 Barcelona
Tel. 93-315 23 11, fax 93-315 14 08
adreça electrònica: cec@cec-centre.org

Horari d'atenció al públic:
de dilluns a divendres de 10 a 14 h i dimarts i dijous de 18,30 a 21 h

La revista inclou:

- * Itineraris d'excursions a peu, en bicicleta tot terreny, en esquís.
- * Articles sobre alpinisme.
- * Reportatges sobre muntanyes i països llunyans.
- * Articles sobre història i fets de l'excursionisme.
- * Dossiers i treballs sobre medi ambient i defensa de la natura.
- * Informació sobre llibres, guies i mapes que surten al mercat.
- * Vies d'escalada.

MUNTANYA publica sis números de cinquanta-dues pàgines (Din A4), impreses sobre paper ecològic de qualitat, en color i en blanc i negre.

La primera revista
excursionista catalana

MUNTANYA

OT ALLÒ QUE US INTERESSA

Més de 70 revistes d'abast nacional estan associades a l'APPEC.

Per a més informació: APPEC Rambla de Catalunya, 10, 1 er.

08007 Barcelona Tel. 412 76 28 Fax: 317 83 86

Ho trobareu a les revistes en català

A.P.P.E.C
ASSOCIACIÓ
DE PUBLICACIONS
PERIÒDIQUES
EN CATALÀ

INFORMACIÓ GENERAL
INFANTIL I JUVENIL
CULTURA
RELIGIÓ
POLÍTICA
PEDAGOGIA
AGRICULTURA I RAMADERIA
ESPORTS
MÚSICA
ARTS PLÀSTIQUES
TEATRE I CINEMA
CIÈNCIA I TECNOLOGIA
ENTRETENIMENTS
HISTÒRIA
FOLKLORE
SATÍRIQUES
ARTS DECORATIVES

Retalleu aquesta butlleta
i envieu-la a MUNTANYA
Centre Excursionista
de Catalunya,
Carrer del Paradís, 10 pral.
08002 Barcelona,
o al fax 93 315 14 08.

Cognoms _____
Nom _____
Adreça _____
Població _____ Codi postal _____
Se subscriu a la revista MUNTANYA (sis números l'any), a partir de l'any _____,
amb la quota anual de _____ € (IVA inclòs).
Barcelona, de de _____
Signatura _____

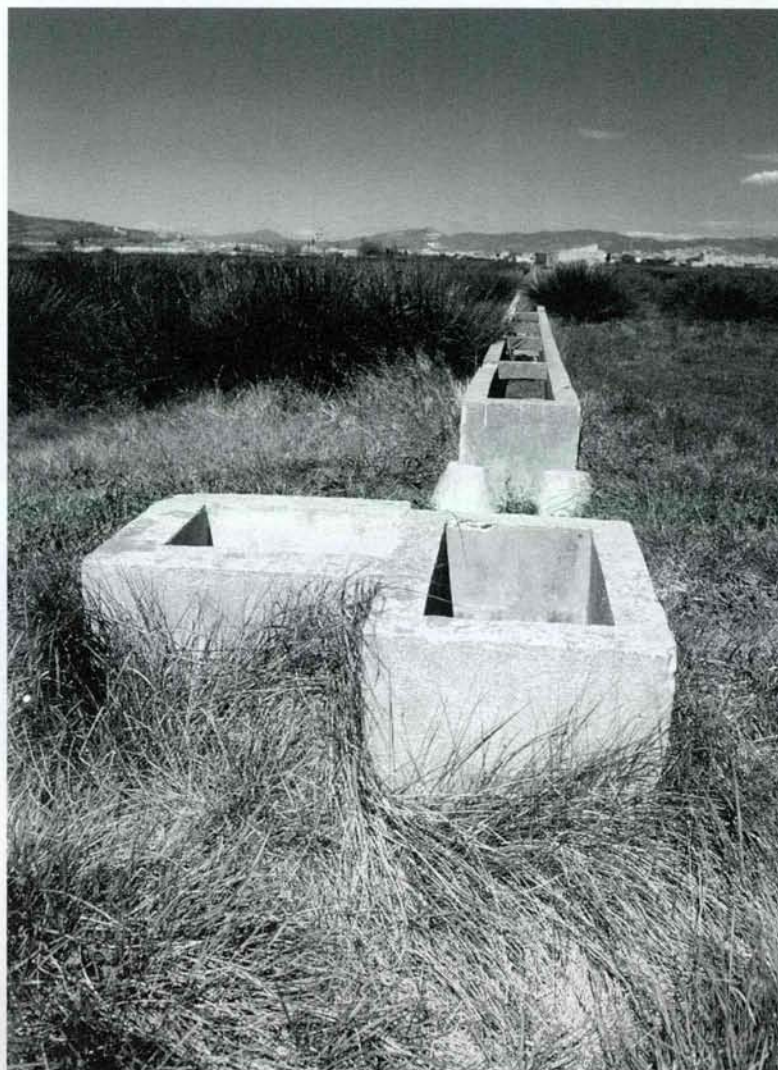
Pagament per banc o caixa

Senyors del Centre Excursionista de Catalunya
Els prego que, d'ara endavant, el rebut anual de subscripció de la revista MUNTANYA
sigui presentat a:
Banc / Caixa _____
Agència _____ núm. _____
Adreça _____
Població _____ Codi postal _____
Número de compte corrent _____
Número de llibreta d'estalvi _____
Nom del titular del compte o llibreta _____
Signatura _____

Barcelona, de de _____

l'abandonament dels conreus a la zona, la potenciació del procés de renaturalització ja iniciat i l'agreujament dels problemes de drenatge. Un bon testimoni d'aquest agreujament va ser la carta que el gerent d'aquest club esportiu va dirigir al president de l'Hermandad Sindical de Labradores y Ganaderos de Viladecans, el 27 de febrer de 1976, on atribuïa l'embassament de la finca a l'obtenció dels desguassos produïda en les tasques de neteja de les corredores.

Mentre Agustí Montal va ser-ne president, el Club mostrà molt d'interès per aquestes parcel·les i, fins i tot, s'hi va projectar la construcció d'una ciutat esportiva. Però amb l'arribada de Josep Lluís Núñez a la presidència, l'any 1978, aquests espais van quedar marginats i fora dels objectius immediats del F. C. Barcelona. Finalment, els continus robatoris i els conflictes cada vegada més punyents entre els pastors, ara beneficiaris de les pastures, i els masovers, que cada dia trobaven més entrebancs en la seva gestió, motivaren l'abandonament definitiu de can Feliu per part d'aquests últims, ara deu fer uns tretze anys.

Brolladors o «xupets» situats al capdavant de la regadora que rebia les aigües extreïdes del pou número 3, les casetes del qual es veuen a la dreta. Aquesta regadora separa actualment parcel·les cobertes bàsicament per jonqueres.

Fotografia de Francisco Valverde.

Restes de les casetes relacionades amb el pou número 3. Adossades a la caseta que allotjava la bomba, es troben les parets d'una altra de més antiga, que a la fotografia veiem davant i a la dreta. Sobre el formigó que cobreix els totxos d'aquesta caseta, encara podem llegir la inscripció: 9 de abril de 1931, que ens indica possiblement la data de construcció.

Fotografia de Francisco Valverde.

El cicle d'excursions Joan de Serrallonga, bandoler i mite (1)

Xavier Junquera i Segarra

Primera part d'una extensa ressenya del cicle d'excursions portat a terme pel Centre Excursionista de Catalunya, al voltant de la figura històrica del famós bandoler amb un estudi detallat sobre diversos aspectes de la persona i les accions de Joan de Serrallonga.

A la Secció de Muntanya del Centre Excursionista de Catalunya es va portar a terme un cicle d'excursions i conferències sota el nom de «Joan de Serrallonga, bandoler i mite», al voltant de la figura històrica del famós bandoler. L'objectiu no era sols donar uns apunts biogràfics del personatge, sinó fer tota una sèrie de consideracions al voltant del seu mite, intentant esbrinar per quins motius aquest personatge històric ha arribat a ser tan popular.

Parlar d'en Serrallonga al nostre país significa despertar un cert interès o curiositat en molta gent. Aquest fet ja es va produir en temps pretèrits, encara en vida del bandoler. Poc després de la seva mort, va començar a créixer el seu mite. L'escriptor Víctor Balaguer, al segle XIX, el va elevar fins i tot a la categoria de noble ofès en la seva novel·la, *Don Juan de Serrallonga*, que va assolir un gran èxit. Obres de teatre, pel·lícules, cançons, llegendes, romanços, etc., han anat consolidant el mite del bandoler.

D'altra banda, els historiadors, encapçalats per Joan Cortada, que va ser qui va trobar d'una manera casual el procés judicial d'en Serrallonga, en estudiar els escrits que s'han conservat fins als nostres dies, han rebutjat aquesta imatge i han rebaixat el personatge a la d'un simple facinerós i lladre de pas. Entre les dues postures hi ha un bon espai per a poder especular, tal com ja van fer els escriptors Ramon Corbella i Lluís Via.

«És indubtable que bona part del mite és fruit de la imaginació popular, però també és cert que les opinions contràries es poden matisar, i fins i tot, com reconeix el mateix Cortada, alguns aspectes del procés judicial es poden posar en dubte, atès que només serveixen als interessos d'una de les parts.

A l'idealisme generat al voltant de la figura d'en Serrallonga, Joan Cortada, després d'estudiar el procés judicial, respon l'any 1868 amb l'obra *Proceso Instruido contra Joan Sala i Serrallonga*. L'historiador desmuntava la versió de Víctor Balaguer, en presentar el personatge com un simple lladre de pas. Escriu Cortada: «Si los escritores contemporáneos que hablan de Serrallonga tienen en más la verdad que su amor propio, cual en buena fé así lo creo, no pueden llevar á mal que yo la descubra, y haga que Serrallonga aparezca como fué, y no cual les plugo presentarlo á los que no tuvieron el retrato que la casualidad ha puesto en mis manos».

La discussió va arribar a tal punt que Cortada va enviar a Víctor Balaguer l'original del procés judicial, i aquest, tot i la rivalitat d'opinió amb l'historiador, el va conservar i ara es troba exposat al museu Balaguer de Vilanova i la Geltrú.

Cortada va trobar aquest procés judicial d'una manera molt curiosa: «Más de veinte y cinco años han transcurrido por mi cuenta desde que pasando en cierto día por una calle

de Barcelona ví que en el patio de un gran edificio ardía una hoguera que era alimentada por legajos de papeles, sueltos unos, cosidos otros, y cubiertos con pergaminos algunos. Acerquéme por pura curiosidad, y mi buena estrella quiso que en el acto descubriera en mitad de las llamas, pero no incendiado todavía, un grueso legajo envuelto en pergamino, en el cual pude leer la sola palabra Serrallonga. La forma del legajo, esta palabra, y algunas otras circunstancias me hicieron imaginar al punto que ese legajo debía ser el proceso de Serrallonga, y rogué encarecida y precipitadamente al encargado de atizar el fuego que librara de las llamas aquel legajo.

El fogonista, para quien aquellos sucios papeluchos no tenían ningun interés, me contestó que me llevara el legajo si lo quería, y como yo no tenía medio alguno para sacarlo de la hoguera, agarré de la mano del ejecutor un largo palo que terminaba en un garfio de hierro, con el cual arrojaba pábulo á las llamas, y que me sirvió á mi para arrancarlo. Tibio y ahumado me lo apropié al punto, y cargando con él me fuí en un vuelo á casa, no sin saltarme el corazón de puro gozo».

D'aquesta controvèrsia, es podria dir irònicament que tot queda aclarit, quan Ramon Corbella escriu: «Podem assegurar per endavant que'n Serrallonga no heretà ni obtingué jamay els títols de noblesa que li atribueix en Balaguer, ni era de condició tan miserable com suposa el senyor Cortada».

Un cop coneguda l'opinió dels intel·lectuals, per a acabar de definir la qüestió de qui era realment en Serrallonga, vaig trobar important tenir en compte l'opinió de la gent de les contrades per on el bandoler es movia, copsar el regust que ha deixat en el territori aquest personatge. És aleshores quan es posa de manifest que la gent no mostra sovint envers el bandoler cap mena de repulsió, ni tampoc cap idealisme desmesurat. Si bé no es pot deixar de banda la distància històrica que ens separa del personatge, es curiós comprovar com la gent gran explica amb gust les facècies del bandoler, que es transmeten des de temps molt reculats.

Algunes d'aquestes anècdotes són tan innocents que es fa difícil pensar que han estat manipulades amb la finalitat d'engrandir el personatge, fins i tot hi ha algun cas que manifesta sense cap vergonya que un avantpassat seu havia ajudat en Serrallonga.

És cert que, amb el pas dels anys, s'ha perdut precisió en la narració dels fets. És també cert que moltes coses que s'expliquen són fruit de la imaginació popular. Tot plegat, però, dóna una idea que per allí no ha circulat un heroi a qui admirar incondicionalment —opció per la qual es decantà Víctor Balaguer—, ni tampoc un criminal sense escrúpols, sinó potser un home senzill, intrèpid i valent, que, per les circumstàncies, es va veure immers en aquest tipus de vida —cosa que era molt corrent en aquella època—: fer front contínuament a la justícia amb mètodes que, tot i ser inadmissibles avui dia, en aquella època no eren pitjors que els que mostrava la gent del rei, que, justament per aquest motiu, no tenia gaires simpaties entre la població. Encara se sent la frase: «Segura-

ment en Serrallonga feia el que podia per viure».

Amb tot aquest conjunt d'opinions exposades, la idea del cicle justament era caminar pels bonics paratges carregats d'història on es va situar l'acció i, al mateix temps, anar presentant totes aquestes posicions que el personatge ha anat generant en el transcurs dels temps, a fi d'intentar esbrinar el perquè del seu mite.

Presentació del cicle

El cicle va començar amb un acte de presentació del seu contingut, a la sala Artur Osona, on Fèlix Olivé, membre de la Secció d'Història del Centre, donà una visió de l'època en què va viure el bandoler, a fi de començar emmarcant el personatge dins el seu període històric. Assistiren a l'acte una vintena llarga de socis.

Les sortides van ser ordenades a fi d'anar visitant els llocs i presentant els fets que hi van succeir, seguint cronològicament la vida del bandoler. Lògicament, la primera havia de ser pels verals de Viladrau,

lloc de naixement de Joan Sala, conegut posteriorment amb el nom de Serrallonga.

I. Els orígens de Joan Sala

«Vuy als XXIII de Abril 1594 és estat batejat Johan, fill de Johan Sala, pagès hereu del mas Sala, y de Johana, muller seva, de la qual foren padrins Carles Sala y Speransa Sala, de Sanct Martí de Viladrau, tots del bisbat de Vic». Aquesta partida de baptisme del futur Serrallonga, dipositada als arxius del bisbat de Vic, situa ja el personatge a l'època que li va tocar viure i al lloc on va passar els seus primers anys de vida.

Joan Sala, àlies Serrallonga, va ser el cinquè de sis germans; va néixer a la Sala i hi visqué vint-i-quatre anys.

La Sala era una masia econòmicament forta, però, tot i així, la gent de les cases importants en aquella època veien en el bandolerisme una font de recursos necessària. L'afany de lucre personal, les revenges i els robatoris executats en defensa dels drets dels senyors i d'alguns ordes religiosos, eren alguns dels motius

La Sala de Viladrau, lloc de naixement de Joan Sala i Ferrer, àlies Serrallonga.

que alimentaven el bandolerisme. El seu germà gran i hereu de la Sala va pertànyer ocasionalment a la quadrilla d'en Rocaguinarda, així com altres hereus de masos importants de la zona.

Les notícies més reculades de la Sala daten del segle XIII, la paraula *Sala* fa sospitar, però, una major antiguitat del casal. El mas actualment presenta un conjunt d'edificacions que daten des del segle XIV al XVII; bona prova de la fortificació realitzada és la torre circular existent que antigament era de més alçària. A part d'això, també es conserva una paret de considerable altura que feia les funcions de muralla.

La mare de Joan Sala va morir el 1598, quan ell tenia quatre anys. Quatre mesos més tard, el seu pare, Joan, i el seu germà gran, Antoni, es van casar amb Margarida i Elisabet Riera, dues germanes del mas Riera de Tona. Del matrimoni del pare van néixer almenys quatre fills, dels quals tres foren també bandolers de la quadrilla del seu germanastre.

D'aquesta situació es poden extreure notes ben curioses: aquest doble casament convertia les dues germanes l'una en sogra de l'altra; Antoni Sala esdevenia cunyat del seu pare, Joan. Els fills de l'una i de l'altra germana passaven a ser els uns oncles dels altres, tot i tenir la mateixa edat, i en algun cas fins i tot l'oncle podia ser més jove que el nebot.

Tota aquesta complicada situació familiar viscuda no seria gens estrany que hagués tingut influència en el caràcter de Joan Sala. El fet de procedir d'una casa benestant i, al mateix temps, viure una situació familiar complicada dins d'una època molt difícil, podria en certa manera explicar l'home de contrastos que va ser, en els seus temps de bandolerisme, encara que això ha de quedar dins el terreny de les hipòtesis.

Del que no hi ha dubte és que aquests esdeveniments familiars van malmetre la solvència econòmica del mas; la crisi rural va fer la resta.

Els temps en què va viure el nostre personatge eren molt complicats: l'economia estava basada en

l'agricultura a les zones rurals i els oficis artesanals a les ciutats. La crisi econòmica, les epidèmies, la fam i les guerres van marcar aquesta època.

Les exigències reials es van intensificar, tant en l'àmbit polític com fiscal. Els senyors feudals, empobrits i amb un futur poc esperançador, utilitzen sovint la força per a resoldre qüestions de límits, dots, patrimonis, càrrecs, etc. Això els porta a tenir gent armada al seu servei. D'aquesta manera es creen els bàndols, que són de gent armada al servei d'un senyor. En aquell temps 'bandoler' significava únicament pertànyer a un bàndol; no es tractava de delinqüents, sinó de gent que participava en els conflictes privats dels senyors. Posteriorment, aquesta activitat militar o paramilitar sí que es va barrejar amb la delictuosa.

Nyerros i cadells van ser els dos bàndols més importants a partir del segle XVI, encara que la història és poc clara en tractar aquest tema. La hipòtesi més escampada és que tot començà al Rosselló i la Cerdanya. Els nyerros eren els seguidors dels Banyuls, senyors de Nyer, i els cadells eren els d'Arsèguet, amb propietats a la Cerdanya. Serrallonga és situat al bàndol nyerro; la militància política del bandoler és molt discutida i gens contrastada, si bé és cert que el senyor de Banyuls el va protegir en les seves fugides a França cada cop que els diferents virreis d'Espanya intensificaven la seva persecució.

Primera sortida: la Sala de Viladrau

Per a aquesta sortida estava previst un recorregut quasi circular d'unes cinc hores de durada per les muntanyes dels voltants de la Sala, iniciant la pujada prop del pont del Molí Espatllat, passant primer pel cim del turó del Pou d'en Sala i seguint per la carena fins al pla de Cent Sous. El retorn era pel vessant de Sant Segimon i l'Erola. El mal temps, però, va obligar a buscar un recorregut alternatiu, que permeté només visitar la Sala, i recórrer tan sols una petita part de l'itinerari, alhora que va fer minvar la partici-

pació a un total de 38 persones de les 51 inscrites inicialment.

El tercer acte del cicle va ser la segona conferència, que vaig tenir el gust de donar, i que va tenir com a tema central el mite creat al voltant de la figura d'en Serrallonga. Altre cop una vintena llarga de socis van assistir a l'acte.

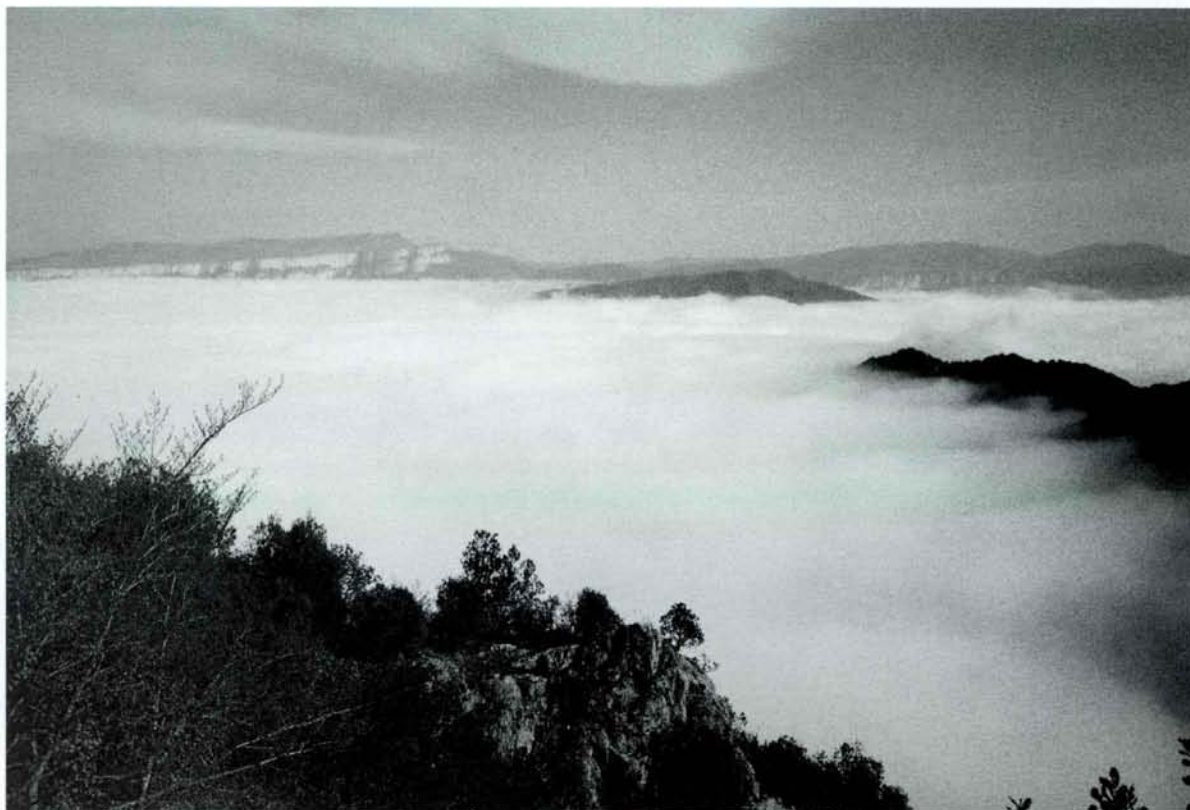
II. El «naixement» d'en Serrallonga

El dia 11 de març de 1618, a l'edat de vint-i-quatre anys, Joan Sala va contraure matrimoni amb Margarida Serrallonga, de disset anys, pubilla del mas Serrallonga de Querós, que era una casa important i molt ben proveïda; una altra cosa era la capacitat productiva de la finca, ja que hi residien dotze persones, tres de les quals eren d'edat avançada. Consta que hi vivien, a més de la pubilla: «l'avi Salvi i el seu germà; la mare, l'oncle i la tia de la pubilla, quatre germanes d'aquesta totes ximples i benaventurades, i finalment dos germanets petits de la pubilla de quatre i dos anys d'edat». Com es pot veure, si la vida anterior a la Sala de Viladrau ja s'havia embolicat de valent, la situació al mas Serrallonga no era pas gaire millor.

Del matrimoni van néixer cinc fills, el primogènit, Antoni Serrallonga, va ser rector de la parròquia de Sant Martí de Querós, i és l'autor d'un *llibre de notes*, on dedica unes pàgines a la memòria del seu pare.

Després d'uns anys de vida tranquil·la a Querós, el seu període de bandidatge s'inicia el 1622, quan es queda unes capes que el seu amic Miquel Pandís havia amagat abans de morir. Després de confiar el secret al també amic seu Miquel Barfull, aquest el denuncià a la justícia per aquest fet i per haver comprat una mula, que els seus germanastres havien robat a la seva pròpia mare. Quan el van anar a detenir al seu mas, es va defensar a trets i matà el mateix Barfull en l'enfrontament. A partir d'aquí Joan Sala es converteix definitivament en el posteriorment popular Joan de Serrallonga.

Aquí, al mas Serrallonga, es van viure moments històrics importants:

**Mar de núvols
damunt el coll
de Querós.
En aquest punt
començaven les
propietats de la
família
Serrallonga.**

el dia 1 de març de 1624 els homes del batlle de Rupit i del comissari reial Pere Sabaters van atacar el mas; en la topada va morir el seu germanastre, Joan Sala, àlies lo Tendre, i foren detinguts el seu cosí germà, Segimon Ferrer, juntament amb altres bandolers. En la brega va resultar ferit també un altre germanastre d'en Serrallonga, en Segimon Sala; encara que es va poder escapar, l'endemà fou capturat a la cuina del santuari del Coll.

Un declarant al procés judicial seguit contra el bandoler descriu en Serrallonga com un home alt i bru, sense barba i amb un mostatxo molt prim; era presumit en el vestir, portava barret i capa vermella o blanca. En els seus darrers temps duia barretina. Les dones que acompanyaven els bandolers portaven falldilla curta i anaven armades com els homes; participaven en els robatoris i també diuen que, si l'acció era molt delicada, se solien amagar a casa dels fautors.

La seva persecució va ser responsabilitat de diferents virreis; el bisbe de Barcelona (1623-1625), el bisbe d'Urgell (1626-1627), el bisbe de Solsona (1627-1629), el duc de Feria (1630), el duc de Cardona (1630-1631), el cardenal infant Ferran d'Àustria (1632), germà de

Felip IV, que venia de guanyar els suecs a la batalla de Nordlingen, i de nou el duc de Cardona (1633). Malgrat això, Serrallonga fugia una vegada i una altra. Quan la persecució s'intensificava, es veia obligat a marxar cap a França, on rebia l'ajut dels senyors de Nyer.

Serrallonga comença a captar l'interès de la gent. El seu profund coneixement d'un terreny molt accidentat, on un exèrcit no es pot moure àgilment, provoca que les seves fugides davant personatges tan il·lustres no passin desapercudes. La crisi econòmica i política, les injustícies que pateix Catalunya a mans de Felip IV i el comte duc d'Olivares, que va gosar dir fins i tot que «*El negocio más rentable es allanar Cataluña*», etc., tenia la població molt revoltada. Serrallonga, probablement d'una manera involuntària, va canalitzar la protesta del poble. I així es converteix en un pagès del Montseny que, sense saber llegir ni escriure, burla contínuament els representants de les minories dirigents.

En el pla personal, era un home d'una rudesia considerable. És provat que això no li impedia ser respectuós en els robatoris: era generós amb la seva banda, el botí era repartit a parts iguals, havia deixat

de cobrar el rescat d'algun segrest quan descobria que la víctima era amic d'un amic seu, etc. Això li va suposar una vegada un greu enfrontament amb el seu lloctinent Pere Joan Puig de la Vall, que va motivar que aquest abandonés el grup. No robava als rics per donar-ho als pobres d'una manera sistemàtica i altruista, però sí que robava als rics i no tenia per costum robar als pobres, fins i tot en alguns moments va ajudar de bon grat gent necessitada.

Serrallonga, tot i ser un fora de la llei, no mostrava pitjors maneres que el poder establert i, concretament, que la justícia. Com a mostra es pot citar el fet que el mas Serrallonga, la Querosa i el Cominal van ser cremats per ordre reial, quan en Serrallonga ja havia estat condemnat, deixant la vídua del bandoler sense sostre i amb criatures petites, tot i que Margarida Serrallonga sempre va estar molt al marge de les accions del seu marit. Això queda demostrat pel fet que no figura mai esmentada en el procés judicial. Deixa constància d'aquest fet mossèn Antoni Serrallonga en el seu llibre de notes: «*Perque a tothom sia notori en tot temps i cas. Les cases de Serrallonga, Querosa, Cominal y Busquets foren*

Ruïnes de la masia Serrallonga, lloc on va viure el bandoler després de casar i d'on pren el nom pel qual és conegut.

cremades y solades per la justicia Real de Barcelona, y altres delictes com de tallar arbres y fer la corretja a los demás porque morissen, asso era injusticia».

També en aquest sentit és molt significativa la carta que el 1626 el governador de Catalunya, Aleix Marimon, envià al rei Felip IV, en la qual notifica la captura d'un germà d'en Serrallonga i afegeix: «Carós, Jurisdicción de Doña Mariana Vila, és sitio inexpugnable para Serrallonga i sus secuaces, mientras no se derriben casas en él, para cástigo de sus vecinos i moradores».

Segona sortida: el mas Serrallonga de Querós

Aquesta segona sortida del cicle tenia com a objecte presentar la vida del personatge visitant el lloc on va viure després de casar-se, i els punts clau dins les Guillerries un cop ja iniciada la seva vida bandolera.

Hi hagué una participació de 67 persones. El dia va ser gris i en alguns moments emboirat, i això va privar de veure els magnífics panorames que ofereix aquesta zona; en canvi, però, donà un toc de misteri en aquest recorregut pels frondosos

boscors carregats d'història d'aquesta part de les Guillerries centrals.

L'itinerari començà al km 18 de la carretera d'Osor a Sant Hilari. Després de remuntar el coll de Querós i passar per la casa del Bosquet, vam baixar per l'antic camí ral, que, resseguint el nervi de la muntanya, porta a Serrallonga. Un cop aquí, seguint sempre a mitja altura la vall del Ter, per un terreny ondulat s'arriba al coll de Nafre, després d'haver passat per les masies abandonades de Prat d'en Serra, el Sui i el Mariner. Des d'aquest coll, un curt i ràpid descens condueix a Osor.

El temps de camí és aproximadament de cinc hores i mitja. Actualment, pràcticament tot el recorregut està marcat amb els senyals del GR-178, de recent creació.

III. Serrallonga al Collsacabra

El Collsacabra va ser una altra de les zones d'acció d'en Serrallonga, juntament amb les Guillerries, per diferents motius; es diu que va buscar refugi en algunes de les coves existents en aquesta zona. Tampoc no es pot oblidar que

un dels seus inductors a la vida bandolera va ser Miquel Pendís, àlies en Ganyada, de Rupit, amb l'assumpte de les capes robades i amagades a Collsameda, que ha estat ja explicat. Fins i tot és sabut que era presumit en el vestir i per això visitava el sastre de Rupit, Antoni Vinçot, que li feia la roba a mida.

Malgrat tot això, no tota la gent del Collsacabra eren amics seus: el batlle de Rupit, Patllari Bosch, va ser un dels més aferrissats perseguidors del bandoler, juntament amb el batlle d'Osor, Benet Quintana. El batlle de Rupit cobrava deu sous diaris i els seus homes sis per perseguir en Serrallonga i intentar la seva captura.

Sau va tenir en el camp del bandolerisme un important referent en el Fadrí de Sau. Jaume Melianta, àlies el Fadrí de Sau, fou el lloctinent més conegut i carismàtic d'en Serrallonga, la seva fidelitat sembla que fou total, fins i tot en els moments més difícils. Fou pres a França el 1632. L'historiador Lluís Via explica: «En efecte, el noble Oliver de Gleu, senyor de Durban, en companyia de Bertran de Pompadour, cavaller de l'Habit de Sant Joan, i d'altres de sa casa, sorprengué i capturà els

bandolers Jaume Melianta, àlies el Fadri de Sau, Pere Joan Paler, Jaume Masbernà, Guillem Estrany i Rafel Melianta. Tots cinc foren posats en mans de Bernat de Cabrera, agutzil reial de sa Majestat Catòlica d'Espanya, el qual en signà rebut davant de crides públiques per llur captura, que eren dues-centes lliures per cap, llevat de Rafel Melianta, menor d'edat, que fou taxat en cent lliures».

El Fadri de Sau va aconseguir salvar la vida i la del seu germà promentent al duc de Cardona que facilitaria la captura d'en Serrallonga. Els germans Melianta van ser associats i condemnats perpètuament a galeres. Aquesta aparent traïció, Lluís Via la qüestiona escrivint: «El pacte que proposà el Fadri de Sau i que li fou acceptat, no degueren ser més que argücies amb les quals aquell minyó que sols comptava vint-i-quatre anys, però que era més astut que els seus jutges, sabé guanyar temps i preparar una coartada amb la qual millorava la pròpia situació sense, en realitat, voler perjudicar la de Serrallonga. I de fet no la perjudicà, puix malgrat les facilitats donades a la justícia, i les diligències i empresonaments que es feren, Serrallonga continuà esmunyint-se dels seus perseguidors, i quan per fi fou capturat, a primers de novembre de 1633, ja feia dos anys que havien empresonat el Fadri de Sau, i disset mesos que l'havien enviat a galeres».

Això no obstant, l'empresonament de Jaume Melianta i de part de la seva quadrilla va ser un cop molt dur per a en Serrallonga; a partir d'aquell moment decideix anar sol amb la seva amistançada, la Joana Massisa. Molts dels seus fautors van ser detinguts, segurament per les declaracions del Fadri de Sau, fins i tot alguns que havien tingut molta vinculació amb el bandoler van ajudar en la captura d'en Serrallonga per tal de redimir els seus delictes. En els propers apartats aquest fet quedarà ben palès.

La balma de les Piques, prop de Tavertet, va ser probablement un lloc de refugi d'en Serrallonga; en el seu procés judicial és esmentada la balma de Tavertet en la vegueria de Vic. És força ampla i deu el seu nom al degoteig d'aigua que cau de la

Església de Sant Martí de Querós. Aquí es va casar en Serrallonga. El fill gran del bandoler, Antoni, va ser el rector de Querós durant molts anys.

cinglera i que és recollit per unes piques de pedra.

Tercera sortida: el Collsacabra

El recorregut d'aquesta tercera sortida va començar a Sau per a enfilarse ràpidament per l'anomenat grau del Castell, a fi de superar la imponent muralla que caracteritza la regió del Collsacabra. Després de nombroses i pacients giragonses, en poc menys d'una hora es guanya la superba talaia del pla del Castell.

Després d'una passejada per l'altiplà en direcció aigües amunt del Ter, s'arriba a la canal d'accés a la cova, situada sota el puig de la Força, on es diu que també probablement es refugiava en Serrallonga i la seva banda. En aquest lloc se situa l'acció de la llegenda coneguda com «El dit d'en Serrallonga».

Retornats al pla del Castell, una còmoda i bonica caminada ens porta fins a la població de Tavertet.

Aquí comença la segona part del recorregut: el camí baixa a creuar la riera de Tavertet pel bonic i molt antic pont de Molí-bernat, poc després s'arriba a la Casanova, es travessa la carretera asfaltada i el corriol comença a pujar passant primer pel Sunyer de Baix i després pel Sunyer de Dalt. L'esforç de la pujada és recompensat per un magnífic panorama. A continuació s'arriba a Collsaplamera, on s'inicia en aquest coll un camí de circumval·lació, que, passant primer per la balma de les Piques i posteriorment per l'espectacular roca anomenada el Barret d'en Perereda, retorna al ja esmentat coll. El camí de tornada a Tavertet és el mateix de l'anada, tornant a passar per les dues cases del Sunyer i la Casanova.

Aquesta sortida va tenir una assistència de 59 persones, que van gaudir d'un temps esplèndid durant la caminada, d'unes cinc hores i quart de durada.

Excursió al Port d'Arnes

Jordi Lluch Puig

Una volta pels tres refugis del terme d'Arnes, un poble de la Terra Alta situat al peu dels Ports de Beseit.

Arnes, al sud de la Terra Alta, és un petit poble al peu de l'impressionant massís calcari on topen el País Valencià, l'Aragó i Catalunya: lo Port.

Aquest és un recorregut pels tres refugis del seu terme. Es comença al refugi habilitat en l'antic molí d'oli del poble. El primer dia remuntarem el riu d'Algars, ratlla (artificial com gairebé totes) que separa les comarques del Matarranya i la Terra Alta.

Hem d'agafar la pista del toll del Vidre i, just després de la segona granja que trobem a la dreta del camí, deixar l'asfalt i baixar per una pista fins a arribar al riu. A partir d'allí ens acompanyaran les terrasses d'horta, camps d'olivers i ametllers i algun toll on refrescar-nos. El primer és el toll de la Presó (o del Molí de Queretes), prop d'un eixamplament de la pista i una caseta d'obra recent.

A una hora de camí s'arriba al que sembla l'últim camp d'olivers. La pista s'acaba. Ens cal travessar el camp passant pel costat d'un maset arraulit en una feixa. Al final de la finca, una pista en desús davalla fins arran de riu. Som al costat mateix de la cova del Garrofer. Dins la cova encara s'hi poden veure restes de les prospeccions geològiques realitzades per a la construcció d'un pantà. La idea ve de lluny. Ara se'n torna a parlar, però no sembla que l'obra hagi despertat grans entusiasmes. Millor. El paisatge que quedaria ofegat es mereix una amnistia total.

Un quilometret més enllà es troba l'aiguabarreig del riu de les Valls i l'Algars. El paisatge s'eixampla. Tenim davant nostre les impressionants parets de conglomerat de lo Blau (842 m) i la Ballestera (862 metres), lo Molló (893 m), a l'altre

costat del riu de les Valls, i, més al sud, a l'altra banda de l'Algars, el Penyalera (1.029 m).

Ja a la pista que porta al mas de Pau (a la dreta deixem el camí d'Arnes a Beseit), trobarem, sota mateix del Penyalera, el toll del Vidre. L'indret és preciós i es mereix que li dediquem una paradeta per a posar-nos en remull i descansar. Ens queda poquet fins al mas de Damian, ara habilitat com a refugi lliure. La pista va acompanyant l'Algars tota l'estona, ara per una riba, ara per l'altra, entre boscos de pi negral amb carrasques, boix, cepell, ginebró, romer, xops... i habitats per cabres hispàniques, senglars, raboses, perdius, esquirols, conills...

De tant en tant, un camp erm amb algun ametller moribund ens avisa de la presència propera d'algun maset en ruïnes: testimonis d'un temps no gaire reculat, abans que els canvis econòmics i la política d'ICONA fessin fora els habitants del Port.

En arribar al refugi, la vall s'obre i ens obsequia amb la visió, davant nostre, a més de mil metres d'altitud, de les Moletes de Venanci, la mola de Catí i el suggerent forat a la roca de la Paridora. Hem caminat unes tres hores. En aquest indret, els profunds regalls que solquen les vores del riu ens recorden l'últim aiguat (octubre del 2000) en què van caure més de 950 litres en cinc dies.

Una miqueta més amunt trobareu la font del Grevolet, arraulida vora el riu, sota un bonic grèvol, en una faixa de boixos que separen la pista del riu. A mà dreta hi ha un bancal erm. Ara estem en els dominis del Gobierno de Aragón. El mas de Pau, a uns deu minuts, aguanta dempeus i recompensa el visitant amb un racó idíl·lic per a descansar, amb una fonteta sota l'ombra d'un

Dades d'interès

Altituds

Arnes, 500 m.
Refugi del Mas de Damian, 600 m.
Coll de Montfort, 950 m.
Refugi del Mas del Torrero (Terranyes), 1.175 m.
Les Valls, 575 m.

Horaris orientatius

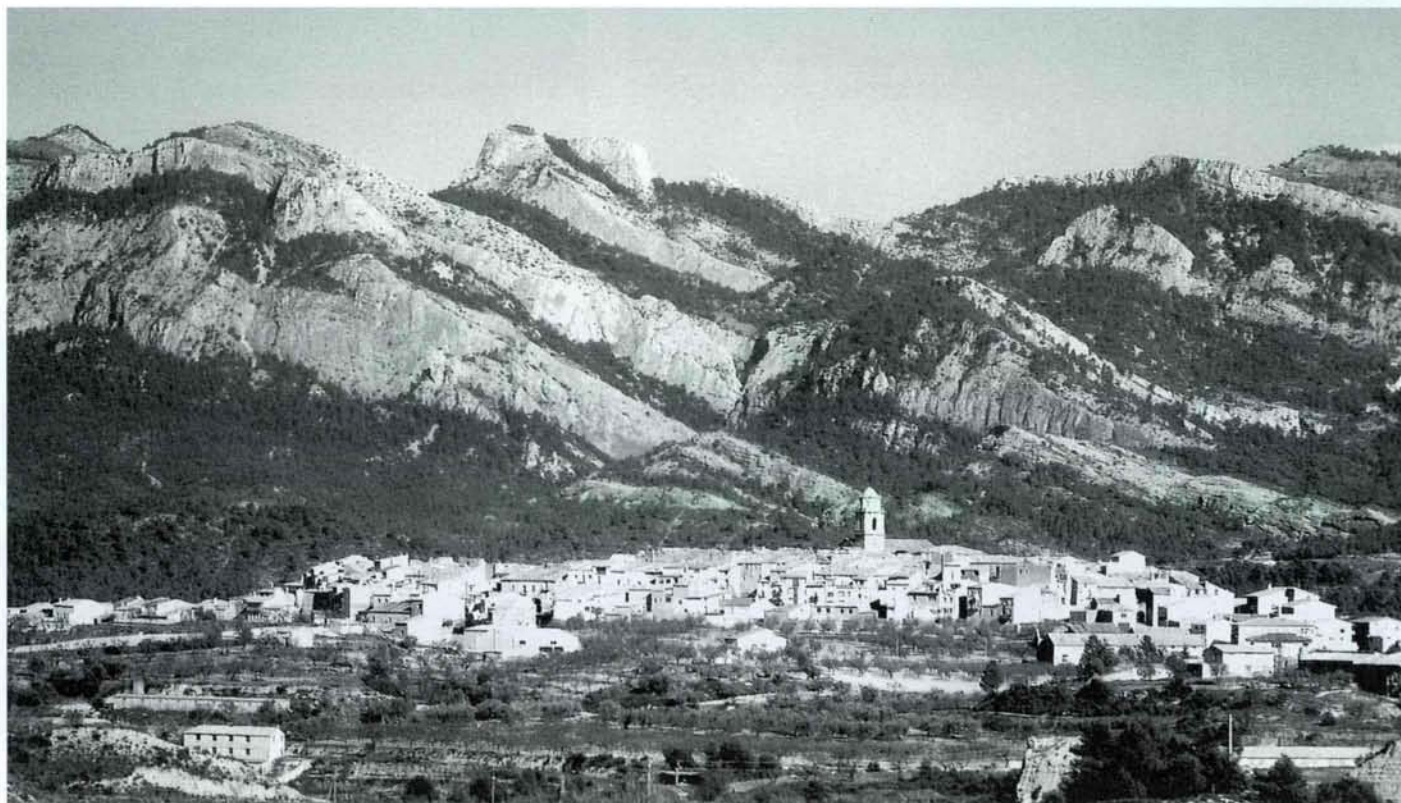
Arnes - cova del Garrofer: 1 h.
Toll del Vidre: 1 h 30 min.
Mas de Damian: 2 h.
Mas de Pau: 2 h 15 min.
Coll de Montfort: 3 h 30 min.
Mas del Torrero (Terranyes): 5 h.
Coll de Miralles: 5 h 45 min.
Les Valls: 7 h.
Riu d'Algars: 7 h 15 min.
Arnes: 9 h.

Refugis

Refugi del Molí. Guardat. Es tracta d'un confortable refugi habilitat en l'antic molí d'oli del poble, la maquinària del qual encara es conserva in situ. Cal demanar la clau a l'Ajuntament (tel. 977 43 51 34). Capacitat per a vint persones.

Refugi del Mas de Damian. Lliure. Disposa de foc a terra, taula, cadires i una vista privilegiada. Capacitat per a unes quinze o vint persones.

Refugi de Terranyes. Lliure. Reconstrucció bastant recent de l'anomenat mas del Torrero. Té foc a terra, taula, bancs i un trespòl per a dormir. L'estat de conservació és bo, encara que cal preveure la possibilitat que algun brètol hagi embrutat l'aigua de la cisterna i, en previsió d'això, es recomana portar aigua. Capacitat per a vint persones.

El poble d'Arnes i la punta de l'Aigua al fons.

roure i una carrasca que es fan dir sí senyor!

Cal agarrar forces. D'allí estant ja s'endevina la costa que ens espera fins al coll de Montfort. El camí puja per l'altra banda del riu, vora el mas del Llozero, davant mateix del mas de Pau. Al coll de Montfort, la senda mor en una pista.

Ja hem arribat als boscos de pi rojal. Ens espera un tram si fa no fa tan llarg com l'anterior fins a arribar al refugi del Mas del Torrero, al pla de Terranyes.

El camí a seguir surt del final de la pista, una corba més amunt. La magnífica panoràmica, però, és una excusa ideal per a fer una paradeta, alguna foto i un trago d'aigua. En unes cinc hores ens haurem plantat dalt de Terranyes, a més de 1.100 metres d'altitud.

Últimament s'ha parlat bastant de la possible construcció, aquí dalt, d'un bon grapat de «ventiladors» (aerogeneradors). De moment, només hi podem trobar feixes i barraques de pedra seca, testimonis de quan els arnerols pujaven fins aquí a fer planter de patates.

Si feu un volt cap a llevant, als veïns plans de Pilara, trobareu un nombrós ramat de braus pasturant tranquil·lament, ignorant el destí que els ha tocat.

L'endemà, per a tornar a Arnes, anirem a buscar el riuet de les Valls, del qual ja hem conegut el final. La pista que hi ha davant del refugi ve del Caro i mor un poquet més enllà, cap a ponent. Una mica abans, a la dreta, surt la senda que baixa fins al coll de Miralles, on hi ha una bassa per als bombers i la pista que ve de la Franqueta (a Horta) i mor al coll de Montfort, que ja coneixem. Uns deu minuts abans d'arribar al coll de Miralles, la senda passa pel costat del Pi Ramut i de lo Pimpoll. Es tracta de dos pins negrals de dimensions espectaculars i catalogats com a arbres monumentals per la Generalitat. Són dos dels exemplars que s'han salvat de la tradicional explotació forestal del Port.

Per al retorn a Arnes, ens cal anar a buscar, uns cent metres pista enllà, cap al sud, el caminet que baixa pel barranc de les Tosques. Són tres-cents metres de desnivell per una senda molt distreta i interessant que en una hora llarga de caminar ens deixa a les Valls, un racó del Port encisador... si no fos per la tristor que encomana la presència de les ruïnes del mas de les Valls i el de Botzut.

De les Valls fins a l'Algars ens queden uns vint minuts. Són els que fan falta per a passar per entre l'es-

tret que ha obert el riuet de les Valls en aquesta llarga i intermitent serra de moles de conglomerat (Terciari) que fan de contrafort al massís i que s'allarga des de les penyes del Masmut (Pena-roja de Tastavins), fins més enllà de la Fontcalda (serra de Pàndols), passant pel Penyalgalera, lo Molló, la Ballestera, les roques del Don i les moles del Duc, les Gronses... (Arnes) i el tossal d'Horta (o Santa Bàrbara, a Horta de Sant Joan).

Són vint minuts de caminar amb un ull buscant els molts tolls i cadolles que fa el riuet, i amb l'altre buscant les cabres (i algun escalador) que s'atreveixen a enfilarse per les impressionants parets que cauen en picat sobre el riu.

Un cop arribat a l'Algars només ens queda desfer el camí que abans havíem fet de pujada.

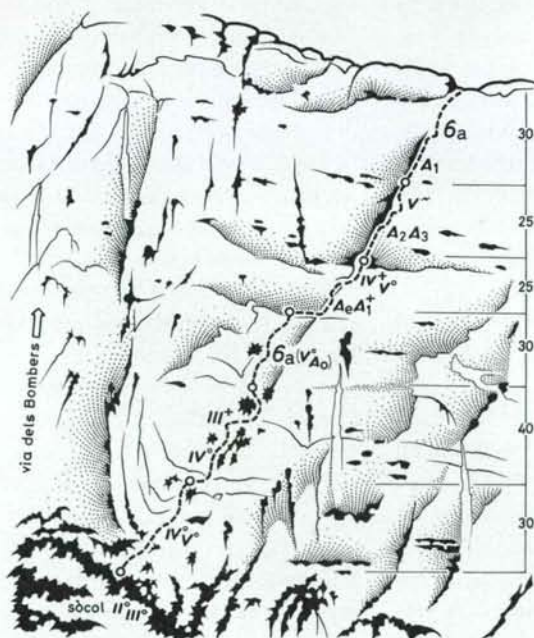
En total, hem caminat unes nou hores i hem visitat tres refugis diferents. La descoberta d'aquest racó del Port ens pot ajudar a relativitzar la utilitat per a l'excursionista i el sentit, per a tothom, de les «ratlla, creu, ratlla, creu, ratlla...» negres dels mapes o a estimar un paisatge amenaçat per la construcció d'una indústria (central edílica) que entra en flagrant contradicció amb el que hauria de ser un parc natural com cal.

**Oliana:
paret Bucòlica**

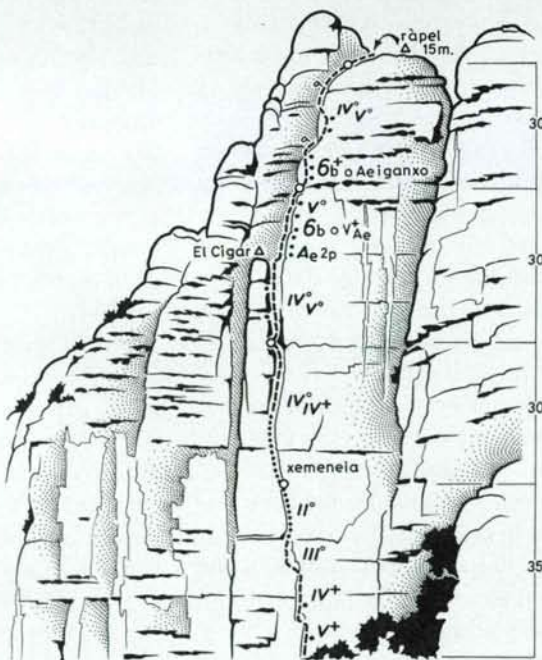

A detailed geological map of the Pasa d'Estries area. The map shows various geological units labeled with codes like '6a', '6b', 'Ip Ao', 'Ip Ae', 'AeV', 'Ae', 'A2', 'IV+', and 'IV'. Structural features include faults and folds, some indicated by dashed lines and arrows. A prominent feature is the 'Gran Diagonal' fault. Sample locations are marked with stars and circles, often accompanied by numbers like 35, 30, 45, and 50. A scale bar at the bottom left indicates distances up to 50 meters. A north arrow is located near the center-left. The map is oriented with North at the top.

**Oliana:
Roc de Rumbau**

Congost de Collegats: Talaies de Baiarri

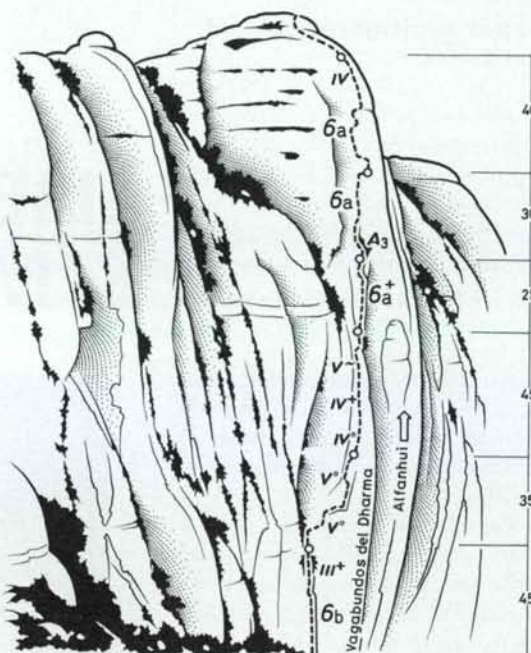
1. Via «No ho diguis a ningú» (125 m, MD/A*), 1a. asc. 30-XI-2003, per Joan Jover, Paco Vargas i Remi Brescó. Material: friends, tascons i un ganxo.

Montserrat: serrat del Patriarca

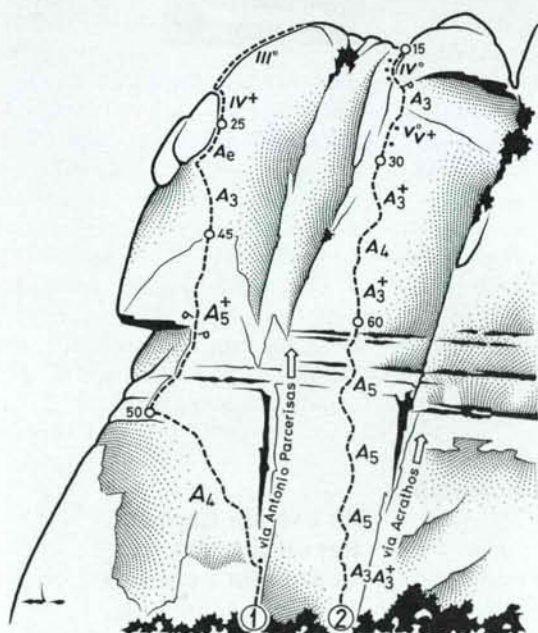
Via «Tabor» (170 m, MD+/A⁺), 1a. asc. 22-III-2001, per Pablo Vázquez (sol). Material: 15 cintes (via equipada).

Montserrat: serrat del Patriarca

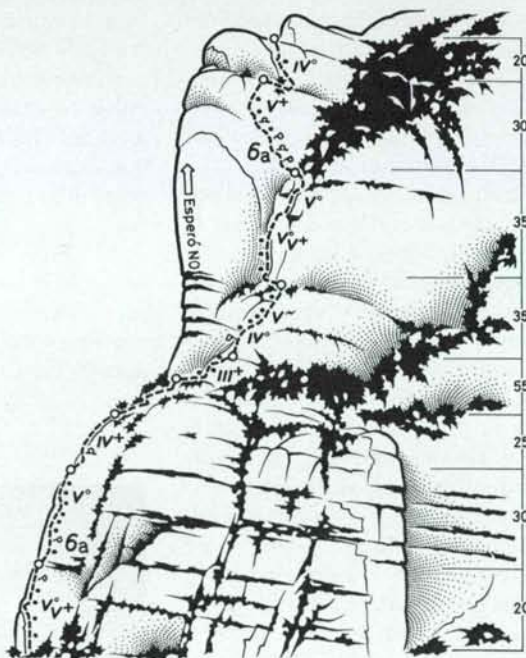
Via «Adagio» (220 m, ED-/A³), 1a. asc. 5-VI-2004, per J. E. Castellnou, Xavier Riera i Armand Ballart. Material: 5 pitons, tascons, bagues merlets i friends fins al núm. 2,5.

Montserrat: Moral del Cavall

1. Via «Suicidal tendency» (120 m, A⁵⁺), 1a. asc. VI-2004.
2. Via «Constant tension» (105 m, A³), 1a. asc. XII-2003, per D. Palmada, X. Sánchez i Ester Ollé. Material: «big-wall».

Montserrat: serrat del Moro

Via «Joan Armengol» (250 m, MD), 1a. asc. 24-VII-2004, per Cesc Lopera i Jaume Clotet. Material: 10 cintes i friends núms. 2 i 3.

NOTÍCIES

Sopar multigeneracional del CADE

Feia ben bé dotze anys, des del cinquantenari del CADE, que no s'organitzava cap trobada. La celebració del primer aniversari com a Secció era una bona excusa. Va ser difícil contactar amb tothom. De fet, encara en busquem uns quants! A més a més del carteig tradicional, el «boca-orella» i el correu electrònic van resultar molt profitosos. Poguérem reunir-nos un centenar d'escaladors de totes les èpoques en un sopar en el qual es respirava un ambient molt especial.

Em foren de gran ajuda un petit grup de veterans que ho mogueren tot: Simó, Rafa, Créixams, Vila, Jover, sense els quals hauria estat molt difícil contactar amb tothom. Gràcies, companys!

El punt de trobada fou el mateix «racó del CADE», el dia 26 de maig. Ens aplegàrem una bona colla. Alguns vingueren de molt lluny.

Tot seguit anàrem desfilant pels carrers del barri antic com una autèntica processó cap a la fonda.

La vetllada transcorregué animada, amb amics amunt i avall, de taula en taula, recordant aventures viscudes temps enrere que eren refrescades amb fotografies projectades durant el sopar. A l'hora de les postres, foren cridats un per un tots els comensals per obsequiar-los amb un present, l'escut del CADE en forma de pin de plata.

El moment àlgid de la nit fou l'homenatge especial que reberen la M. Antònia Simó, en Pany i la Carme Romeu, tres dels més antics membres, destacats per la seva trajectòria pionera en el món de l'escalada al nostre país. Enmig d'una forta i calorosa ovació, la M. Antònia ens adreçà unes paraules destacant la tasca duta a terme pel Centre Acadèmic d'Escalada al llarg dels seus seixanta-dos anys d'existència i encoratjant-nos als més joves a seguir endavant des del nostre espai en el si de l'entitat. Alguns dels que desfilaren també hi digueren la seva: Antoni Gríful, Andreu Rafa, Enric Nosàs, Joan Créixams, Emili Civis, Ricard Vila, Jaume Bonaventura, Lluís Belvis, Joan Badia, Josep Lluís Moreno, Joan Quintana i Ferran Latorre, essent representades així di-

ferents opinions de totes les èpoques.

En acabat, unes paraules de comiat serviren per a convocar una pròxima trobada, aquest cop en un entorn més adequat per a nosaltres com és la muntanya, al peu de les parets.

Jordi Bernat i Abancó

LLIBRES & MAPES

A peu pel Baix Empordà

Daniel Punseti i Daniel Sabater. Cossetània Edicions. Valls, 2003. 158 pàgs., il·l.

Aquest nou llibre de

Cossetània Edicions, que té per subtítol «20 itineraris de senderisme entre garbí i tramuntana», discorre pel GR-92 i l'extensa xarxa de senders de PR deguts a la intensa labor efectuada pel Consell Comarcal del Baix Empordà, que ha aconseguit senyalitzar i mantenir un total de 370 km; una xarxa de senders confeccionada al llarg de vint anys amb l'ajuda desinteressada de moltes persones.

Els itineraris es presenten ben detallats i contenen la corresponent fitxa tècnica, comentaris i recomanacions, distàncies parcials i acumulades, mapa de la zona, perfil de l'itinerari i fotografies en color.

El llibre també conté un mapa de la comarca, adreces i telèfons d'interès i bibliografia. En conjunt: resulta una eina eficaç per a anar coneixent aquesta bonica i variada comarca.

J. Bordons

Records d'excursió

Francesc Maspons i Anglès. Col·lecció «Pioners». Cossetània Edicions. Valls, 2003. 96 pàgs.

La col·lecció «Pioners», dedi-

cada a recordar els textos històrics de l'excursionisme català menys divulgats publicats per eminents personalitats que amb el seu prestigi tant van honorar els inicis del nostre excursionisme, presenta el seu tercer volum.

En aquest llibre s'ha volgut recordar Francesc Maspons i Anglès, que, a més de ser soci del Centre Excursionista de Catalunya i d'haver-ne estat president entre els anys 1925 i 1931, havia ocupat càrrecs de reconegut prestigi en el món jurídic i assolí una gran reputació tant nacional com internacional.

El 1951 va publicar un volum de narracions de les seves vivències excursionistes. Són unes narracions molt senzilles, però enriquides per un llenguatge de qualitat. Aquest volum conté dotze excursions per diversos indrets del país, una de les quals és una ascensió al Canigó acompanyat del famós escriptor i excursionista Bosch de la Trinxeria, gran difusor de l'excursionisme.

J. Bordons

La vall de Boí

Carles Gel. Cossetània Edicions. Valls, 2003. 156 pàgs., il·l.

Dins la prolífica col·lecció «Azimut», ens ha arribat aquest nou llibre, que conté

25 ascensions i travessies a peu per la vall de Boí. Dividit en els sectors de Cavallers, Estany Llong, Taüll, Durro i alguns itineraris turístics d'interès, cada excursió va acompanyada del corresponent mapa de l'itinerari i de fotografies en blanc i negre.

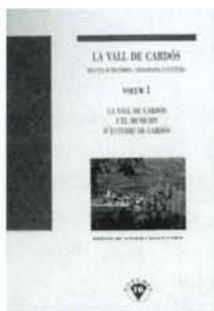
Completa la guia una extensa relació dels telèfons d'interès, refugis, cases d'acolliment, càmpings, hotels i hostals, a més de la bibliografia i cartografia que es recomana.

J. Bordons

La vall de Cardós. Recull d'història, geografia i cultura

F. Xavier Sudrià i Andreu. Garsineu Edicions. Tremp, 2003. 3 volums, il·l.

Aquesta obra que presentem, amb una extensió de prop de vuit-cents pàgines, és el fruit d'una llarga dedicació de l'autor durant els darrers anys

a la recerca documental i bibliogràfica i de reconeixement sobre el terreny de la vall de Cardós. No abunden els treballs dedicats a l'estu-

di d'una petita part del territori empresos amb la profunditat d'aquest de què ara tractem i que, sense exagerar, podríem qualificar d'exhaustiu.

En el primer volum s'estudia el marc geogràfic i històric, a més de la demografia i socioeconomia de la vall, amb una segona part dedicada al municipi d'Esterri de Cardós. El segon volum (tercera part) es dedica al municipi de Lladorre i inclou una quarta part explicant la formació dels Pirineus i els camins de la capçalera de la vall. El tercer volum (cinquena part) comprèn el municipi de Vall de Cardós i els seus pobles.

Pensant en els excursionistes, el llibre inclou també nombroses passejades des dels diferents pobles, entre les quals voldria remarcar la que va de Cassibrós al pla de Negua (1.974 m), un dels indrets mífics i poc coneguts de la vall, situat dalt la carena que separa la vall de Cardós i la vall Ferrera, del qual guardo un record inoblidable.

És, en fi, una obra completa i que, segons apunta l'autor, hem d'esperar que tingui una continuació amb la de la veïna vall Ferrera, comptant amb l'eficaz col·laboració de Garsineu Edicions.

J. Bordons

Vignemale. El señor del Pirineo

Alberto Martínez Embid. Desnivel Ediciones. Madrid, 2004. 294 pàgs., il·l.

Entre les incomputables monografies publicades sobre els cims més destacats del Pirineu no hi podia faltar la dedicada al Vinhamala (3.298 m), un dels cims llegendaris de la serralada.

Aquest cim fou conquerit per primera vegada per l'anglesa Ann Lister l'any 1838 i immortalitzat per un personatge tan extraordinari i excel·lent

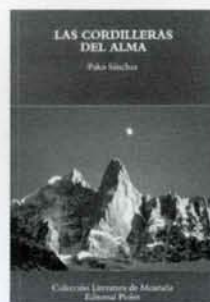
escriptor com el comte Henry Russell, considerat el pare del pirineisme, que el 1869 hi féu la primera ascensió hivernal. Enamorat d'aquesta muntanya, hi va pujar més de trenta vegades, i arribà a l'extrem de fer excavar prop del cim unes grutes a la roca a manera de refugis per a poder-hi pernoctar, i de passar una nit al cim, tot sol, en una experiència extraordinària.

L'autor de l'obra, bon escriptor, ja ens havia obsequiat amb altres monografies sobre l'Aneto i el Mont Perdut, de gran interès. En la que ara ens ocupa, fa un recorregut per la història, la geografia, la geologia, els grans personatges atrets pel cim, les diferents èpoques, les llegendes i els mites.

El llibre es clou amb 35 escalades a càrrec de Ferran Latorre, un dels nostres escaladors més destacats, i una extensa bibliografia. Les nombroses fotografies intercalades en el llibre, en blanc i negre, adquireixen la màxima esplendor en les pàgines centrals, en paper brillant i a tot color.

És un llibre d'absorbent lectura que ha de satisfer els nombrosos pirineïstes del nostre país.

J. Bordons

Las cordilleras del alma

Pako Sánchez. Editorial Piolet. Barcelona, 2004. 152 pàgs., il·l.

Dins la col·lecció de literatura de muntanya, l'Editorial Piolet ens ha presentat aquest nou llibre, d'un enamorat de les muntanyes, especialment del Pirineu, en el qual ens explica d'una manera autobiogràfica diverses experiències viscudes, reflectint a cada relat un elevat grau d'intimisme, que li han permès veure les muntanyes de maneres ben diferents a cada un dels 21 capítols en què ha dividit el llibre.

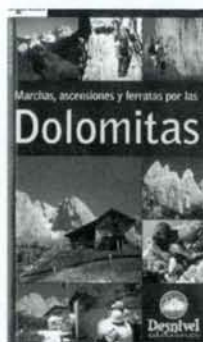
El volum és prologat per Antonio García Picazo i les fotografies que l'il·lustren, en blanc i negre ofereixen bones imatges.

J. Bordons

Dolomitas

José Luis Serrano. Desnivel Ediciones. Madrid, 2003. 166 pàgs., il·l.

En el nostre país no abunden gaire les guies dedicades a les Dolomites,

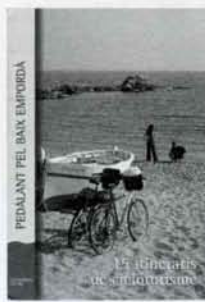

motiu pel qual és d'agrair l'aparició d'aquest volum que ens ofereix Desnivel Ediciones, amb 32 rutes d'ascensions, escalades i vies ferrades a través d'aquestes muntanyes tan espectaculars que Reinhold Messner va qualificar de «les més belles del món».

Després d'una extensa introducció sobre les característiques d'aquests singulars massissos i de les tres llengües que s'hi parlen, els diferents itineraris s'inicien amb un requadre que conté la fitxa tècnica, seguit de l'explicació detallada de la ruta i acompanyat d'un mapa i fotos en blanc i negre d'excel·lent visualitat.

El llibre també conté abundants dades dels centres d'informació turística i alpina, i tota la bibliografia utilitzada per l'autor.

J. Bordons

Pedalant pel Baix Empordà

Daniel Sabater i Daniel Punseti. Cossetània Edicions. Valls, 2003. 128 pàgs., il·l.

La tasca que des de fa força anys porta a terme el Consell Comarcal del Baix Empordà, orientada a la protecció i difusió de la seva comarca, s'ha vist reflectida darrerament en la publicació de diversos llibres d'itineraris i mapes topogràfics molt ben editats.

El llibre que ara comentem ens ofereix quinze itineraris que permeten recórrer tots els pobles de la comarca i, a la vegada, donen a conèixer la rica xarxa de cicloturisme creada. Els itineraris són circulars i fan coincidir el punt de sortida amb el d'arribada, i la majoria estan interconnectats per si es volen perllongar.

És un llibre pràctic i molt ben presentat, relligat amb espiral, amb mapes i fotografies en color de cada recorregut i la corresponent fitxa tècnica, adreces i telèfons d'interès i bibliografia.

J. Bordons

El Berguedà en BTT

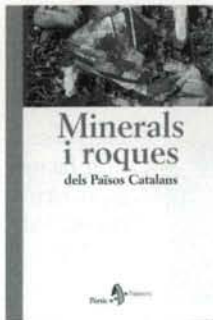
Miquel Julià Sans. Cossetània Edicions. Valls, 2003. 94 pàgs., il·l.

Aquest nou volum de la col·lecció «Azimut» ofereix quinze recorreguts pel Berguedà. L'autor ha procurat presentar itineraris que passin per tots els pobles, aprofitant a vegades alguns trams de senders de GR.

Com tots els de la col·lecció, el llibre descriu amb abundants detalls els itineraris, amb acompanyament de gràfics, mapes i fotografies, sempre en blanc i negre, i inclou un recull fotogràfic i la relació de refugis, que tant abunden, especialment per l'Alt Berguedà.

En resum: constitueix una apreciable eina per a enriquir els coneixements sobre la comarca.

J. Bordons

Minerals i roques dels Països Catalans

Laura Palacios Pérez. Editorial Pòrtic. Barcelona, 2003. 284

pàgs., il·l.

Formant part de la col·lecció «Pòrtic Natura», aquest volum conté una selecció dels minerals i les roques més comuns dels Països Catalans, amb finalitats didàctiques.

El llibre presenta 30 fitxes de roques i 93 de minerals, agrupats segons els criteris de classificació més usats. La descripció de cada fitxa va acompanyada amb la fotografia d'una mostra al natural i hi consta la nomenclatura i etimologia, la classificació, la descripció física, les aplicacions pràctiques, els ambients de la seva formació, característiques, un petit mapa dels jaciments i microfotografies.

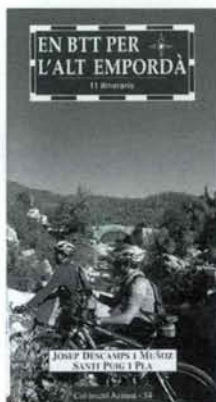
Es tracta d'un llibre molt ben presentat, amb coberta plastificada i bones il·lustracions en color,

bibliografia i el corresponent índex alfabètic.

J. Bordons

50 itineraris en BTT per Catalunya

Manel Cajide. 324 pàgs., il·l.

En BTT per l'Alt Empordà

Josep Descamps i Santi Puig. 130 pàgs., il·l. Cossetània Edicions. Valls, 2003.

Aquests dos nous títols de la col·lecció «Azimut» ens presenten un bon repertori d'itineraris en BTT per Catalunya, que s'afegeixen als d'aquesta especialitat muntanyenca publicats anteriorment en la col·lecció.

El primer d'ells presenta cinquanta itineraris, de mitja jornada o d'un dia sencer, per Catalunya, seleccionats entre els més interessants que ha fet l'autor, un practicante de totes les especialitats de la muntanya, que ha recorregut en bicicleta. També ha participat en proves europees de categoria cicloturista.

El segon llibre recull onze itineraris de diferent nivell per l'Empordà, precedits d'un breu encapçalament geogràfic i històric de la comarca.

Com en anteriors títols de la col·lecció, aquests itineraris es presenten força detallats i, la majoria, amb l'inici i l'arribada al mateix lloc, acompanyats d'un mapa del recorregut, el perfil altimètric i fotografies en blanc i negre. Són unes guies útils per a ajudar a conèixer millor el país.

J. Bordons

Guia d'escalades. Siurana

Toni Arbonés i Míriam R. Caravaca. Siurana, 2003. 130 pàgs., il·l.

Siurana, «coronada d'espais, d'abims cenyida», ha estat sempre un indret predilecte dels excursio-

nistes, atrets per l'agresta bellesa del seu paisatge; per això, l'any 1934, el Centre Excursionista de Catalunya, amb el mecenatge de Ciríac Bonet, hi construí el refugi que porta el seu nom, perquè els excursionistes, en les travessades per les muntanyes de Prades, hi trobessin aixopluc.

A partir de 1959, després de la primera escalada del Salt de la Reina Mora, l'interès excursionista s'enriquí amb una nova faceta, la dels escaladors que descobrien l'al·licient que els brindava aquell paratge de moles i cingles.

Siurana és ara punt de trobada d'una munió d'escaladors que hi acudeixen atrets per les moltes possibilitats per a l'escalada esportiva. De les 250 vies d'escalada que es consignaven a la guia de Siurana de l'any 1992, s'ha passat a les prop de sis-centes actuals. Calia, doncs, una actualització. Això és el que han fet Toni Arbonés i Míriam R. Caravaca, responsables del vell refugi Ciríac Bonet, ara totalment rehabilitat i renovat, que tant han contribuït a la divulgació i reconeixement d'aquest paratge. Ells són els autors d'aquesta magnífica guia, que és fruit del seu entusiasme i dedicació.

La guia informa de les vies que hi ha actualment obertes, distribuïdes en tres sectors d'escalada: el poble, els cingles de la Trona i el barranc de Fontscaldes, en total prop de sis-centes vies repartides en quaranta sectors.

Cada via és il·lustrada en els croquis, amb indicació dels graus de dificultat i característiques tècniques, al mateix temps que es dona informació dels equipadors i l'any que es van obrir.

La introducció i el text informatiu porta, a més, la versió en anglès, castellà i francès. Tant els

croquis com les fotografies i la presentació general de la guia és d'una gran qualitat.

Catalunya és neu, paisatges blancs, **esquí** alpí, nòrdic, de muntanya, raquetes, snowboard, trineus, motos de neu, esquí extrem i per a principiants, 17 estacions amb els millors equipaments, 130 remuntadors, 650 Km. de pistes inacabables, les millors ofertes "après-ski", fantàstics allotjaments, deliciosos restaurants...

per viure-la.

Generalitat de Catalunya

www.catalunyaturisme.com

A woman with long dark hair, wearing a blue and white striped short-sleeved shirt and a white knee-length skirt, is running across a paved area towards the rear of a white and blue bus. She is holding a brown clutch bag high in her right hand. The bus has the license plate '1141 142 SP'. In the background, there are several tall, modern skyscrapers under a clear blue sky. A yellow rectangular graphic element is positioned in the upper right area of the image.

L'esport i tu.

L'esport s'ha convertit en una de les formes d'interacció i de comunicació més universals, el principi fonamental del qual és l'esperit de superació. Per això, a Telefónica, apostem pels que el practiquen des dels seus inicis fins al cim.

FUNDACIÓ
TELEFONIA FIXA
TELEFONIA MÒBIL
INTERNET
SOLUCIONS PER A EMPRESES
SERVEIS INTERNACIONALS
DIRECTORIS
MITJANS DE COMUNICACIÓ
RECERCA I DESENVOLUPAMENT

www.telefonica.es

Telefónica